

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuğba MANSUROĞLU

CEBEL-İ LÜBNAN NİZAMNAMESİNİN OSMANLI DÖNEMİ LÜBNAN İDARİ YAPISI
ÜZERİNDE ETKİSİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tuğba MANSUROĞLU

CEBEL-İ LÜBNAN VİLAYET NİZAMNAMESİNİN OSMANLI DÖNEMİ LÜBNAN
İDARİ YAPISI ÜZERİNDE ETKİSİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Vehbi Alpay GÜNAL

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Tuğba MANSUROĞLU 'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mustafa LAMBA (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Vehbi Alpay GÜNAL (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Fulya ÖZKAN (İmza)

Tez Başlığı: CEBEL-İ LÜBNAN VİLAYET NİZAMNAMESİ'NİN OSMANLI DÖNEMİ LÜBNAN İDARİ YAPISI ÜZERİNDE ETKİSİ

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 10/07/2019

Mezuniyet Tarihi : 01/08/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Cebel-i Lübnan Nizamnamesinin Osmanlı Dönemi Lübnan İdari Yapısı Üzerinde Etkisi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

...../ 2017

İmza

Tuğba MANSUROĞLU

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Tuğba MANSUROĞLU
Öğrenci Numarası	20175218001
Enstitü Ana Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Vehbi Alpay GÜNAL
Tez Başlığı	“Cebel-i Lübnan Nizamnamesinin Osmanlı Dönemi Lübnan İdari Yapısı Üzerinde Etkisi”
Turnitin Ödev Numarası	1155148984

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 26/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 11

alıntılar dahil %21'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylıyorum.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

26/07/2019

(imzası)
Dr. Öğr. Üyesi Vehbi Alpay GÜNAL

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE BATILILAŞMA

1.1. Batılı Anlamda İlk Düzenlemeler: Nizam-ı Cedit'ten Tanzimat'a Kadarki Gelişmeler .6	
1.1.1. III. Selim ve Nizam-ı Cedit (1789-1807)	10
1.1.1.1. Nizam-ı Cedit Reformları.....	11
1.1.1.2. Kabakçı Mustafa İsyanı ve III. Selim'in Tahttan İndirilişi	13
1.1.2. II. Mahmut Reformları ve Sened-i İttifak (1808- 1856).....	14
1.1.2.1. Sened-i İttifak	18
1.2. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi.....	19
1.2.1. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye (1838-1876).....	27
1.3. Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne Modernleşme Sürecinde Etkisi	29
1.4. Tanzimat Dönemi Taşra Politikaları.....	31
1.4.1. Muhassıllık Meclisleri	35
1.4.2. Vilayet Nizamnameleri.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

CEBEL-İ LÜBNAN

2.1. Bölge Olarak Cebel-i Lübnan.....	40
2.2. Bölgenin Dini ve Etnik Yapısı	41
2.3. Cebel-i Lübnan'daki İdari, Siyasi ve Sosyal Yapı	44
2.4. 1861 Vilayet Nizamnamesine Kadar Olan Düzen.....	46
2.4.1. Lübnan'da Emirler Dönemi.....	50
2.4.2. İki Kaymakamlı Düzen.....	52
2.4.2.1. İsyanın Başlaması.....	56
2.4.2.2. Cebel-i Lübnan'da Fransa Etkisi	57
2.4.2.3. 1860 İç Savaşı ve Fuat Paşa'nın Bölgeye Gönderilmesi.....	61
2.4.3. Mutasarrıflık Dönemi	63
2.4.3.2. 1861 Vilayet Nizamnamesi	65

2.4.4. Mutasarrıflık Düzeni Sonrası Lübnan	70
SONUÇ	74
KAYNAKÇA.....	80
EK 1-CEBEL-İ LÜBNAN VİLAYET NİZAMNAMESİ.....	86
ÖZGEÇMİŞ	90

ÖZET

Tanzimat Dönemi, özellikle merkezileşmeyi sağlayabilmek adına birçok reformun ilk kez uygulandığı bir dönem olması sebebiyle Osmanlı Devleti için siyasal anlamda bir değişim dönemidir. Tanzimat reformlarının merkezi devlet dışında uygulanma şekilleri genellikle ihmal edilmiştir. Tanzimat, Osmanlı Devleti açısından Fransız İhtilali'nin getirdiği modernleşme hareketinin bir sonucudur. Fransız İhtilali mali, idari, siyasi ve sosyal alanlarda etkilerini göstermiştir. Bu etki sadece merkezde değil taşra eyaletlerinde de görülmüştür. Bununla birlikte Tanzimat reformlarının eyaletlerdeki uygulanma şekli genellikle ihmal edilmiştir. Benzer bir şekilde 19. Yüzyılda İmparatorluğun Lübnan bölgesindeki vilayetlerde yaşanan iç çatışma süreci de çokça tartışılmış ancak birçok çalışmada olayların karmaşık bir sosyo-ekonomik ve politik bir ilişkiler ağını yansıtmaktan ziyade Maruniler ve Dürziler arasındaki dinsel bir çatışma olarak incelenmiştir. Bu bağlamda Tanzimat reformlarının oynadığı rol de genelde ihmal edilmiştir.

Lübnan bölgesindeki çatışmaların sadece dini, sosyal ve ekonomik nedenlerle açıklanması yeterli değildir. Lübnan'daki gruplaşmalar ve çatışmalar dış devletlerin müdahaleleriyle artmıştır. Bir tarafta Fransa'nın desteğini alan Maruniler, öteki tarafta Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli ayrıcalıklar alan ve İngiltere desteği de gören Dürziler vardır. Avrupa devletleri din faktörünü kullanarak bölgedeki etkinliğini arttırmak istemiştir. Özellikle Fransa, bölgede misyonerlik faaliyetlerine girmiş sonrasında da sosyal kurumlarda nüfuz politikası uygulamıştır.

Bölge güvenliğinin sağlanabilmesi için Osmanlı yönetimine Avrupa Devletleri tarafından sunulan öneriler, Osmanlı Devletine dış devletlerin müdahalesinin bir kanıtı olarak görülmektedir. Bu öneriler dış devletlerin çıkarları doğrultusunda ve Osmanlı Devleti'nin merkezi gücünü zayıflatan özellikler taşımaktadır. Çıkar politikaları iç dengeleri bozmuş ve çözüm olarak Lübnan'ın özerk bir biçimde yönetilmesi kararı alınmıştır. 1861 Vilayet Nizamnamesi imzalanarak, Osmanlı Devleti tarafından atanan Hristiyan bir mutasarrıf aracılığıyla bölgenin yönetilmesi kararı alınmıştır. Bu kararla olaylar çözümlenmiştir.

Bu çalışma aynı anda birkaç soruna birden cevap vermektedir. İlk olarak reformların nasıl uygulandığına, uygulamada yaşanan kısıtlara ve sonuçlarına dikkat çekilmektedir. İkinci olarak, Lübnan'daki iç çatışma süreci karmaşık bir yönetim yapısı ve toplumsal yapı ilişkileri açısından incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, Cebel-i Lübnan Nizamnamesinin nasıl ortaya çıktığını ve bölgenin mutasarrıflık dönemine kadar olan tarihi sürecinin bu durum üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışmada, devlet analizin merkezine koyulmakta ve

reformların uygulanma şeklinin iç çatışmaya giden süreci ve çatışmaların Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesinin oluşmasını etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Batılılaşma, Cebel-i Lübnan, Fransa, Osmanlı Devleti, Nizamname.

SUMMARY
THE EFFECT OF CEBEL-I LEBAN REGULATIONS ON THE LEBANON
ADMINISTRATIVE STRUCTURE OF THE OTTOMAN PERIOD

The Tanzimat Period is a period of change in the political sense for the Ottoman Empire because it is a period in which many reforms were implemented for the first time in order to ensure centralization. The ways in which Tanzimat reforms were implemented outside the central state were often neglected. Tanzimat is a result of the modernization movement brought by the French Revolution for the Ottoman Empire.. This effect has not only been seen in the central but also in the provincial provinces. The way Tanzimat reforms are implemented in the provinces is often neglected. Similarly, the process of internal conflict in the provinces of the Ottoman Empire in the 19th century was much debated, but in many studies it was examined as a religious conflict between Maronites and Durzis rather than reflecting a complex socio-economic and political network of events. In this context, the role played by the Tanzimat reforms is often neglected.

It is not enough to explain the conflicts in the Lebanese region only for religious, social and economic reasons. The groupings and conflicts in Lebanon increased with the interventions of the external states. On the one hand, there are Maronites who receive the support of France, and on the other side there are the Druze who take important privileges in the Ottoman Empire and also support England. Particularly, France entered missionary activities in the region and then implemented a policy of influence in social institutions.

The proposals offered by the European States to the Ottoman administration in order to ensure the security of the region are seen as evidence of the intervention of the external states to the Ottoman State. These proposals are in line with the interests of the foreign states and weaken the central power of the Ottoman Empire. The policies of interest disrupted the internal balances and decided to manage Lebanon in an autonomous way. The 1861 Provincial Regulation was signed and it was decided to manage the region through a Christian governor appointed by the Ottoman Empire. With this decision, the events were resolved.

This study answers several questions at the same time. First, attention is drawn to how the reforms are implemented, the constraints in implementation and the consequences. Secondly, the internal conflict process in Lebanon is examined in terms of the complex structure of governance and social structure relations. In the study, the state is placed at the

center of the analysis and it is seen that the way of implementing the reforms leads to the internal conflict and the conflicts affect the formation of the Cebel-i Lebanon Regulation.

Keywords: Westernization, Cebel-i Lebanon, France, Ottaman Empire, Regulation.

TEŞEKKÜR

Ortadoğu coğrafyası güçlü devletler açısından tarihin her aşamasında büyük öneme sahip olan bir bölge olmuştur. Bölgenin stratejik konumu, dini-etnik çeşitliliği, farklı ticaret yolları üzerinde bulunması ve verimli toprakları her zaman güç mücadelelerinin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu anlamda uzun süre Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında kalan Cebel-i Lübnan bölgesi, diğer güçlü devletlerin de müdahalesiyle farklı bir biçimde yönetilmiştir. Ben, bu bölgeyi incelerken iki etnik grubun yönetim mücadelesini, dış devletlerin (özellikle de Fransa'nın) bu olaylara müdahalesini ve Osmanlı Devleti'nin bu durum karşısında uyguladığı politikaları incelemeyi gerekli gördüm.

Bu çalışmamda pek çok kişinin desteğini görmekte beraber, maddi ve manevi her anlamda bana destek olan babam, annem ve ablama, tezi bitirmem için her türlü desteği gösteren arkadaşlarım ve kardeşim Cem'e ve bana olan inancı, güveni ve manevi desteğiyle hayatımda çok önemli bir yer edinen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ali ERDEM'e çok teşekkür ederim.

Son olarak heyecanla çalıştığım bu konuyu belirlerken tavsiyeleri ve yönlendirmeleriyle içeriği oluşturmamı sağlayan, bu sürecin her aşamasında sabrını, ilgisini ve desteğini göstererek manevi anlamda ağabeylik yapan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Vehbi Alpay GÜNAL'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tuğba MANSUROĞLU

Antalya, 2019

GİRİŞ

19. Yüzyıl, tarihi değişimler açısından önemli bir yüzyıl olmuştur. Fransız İhtilali'nin de yoğun olarak etkilerini gösterdiği bu yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu açısından da büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak görülebilir. Özellikle Tanzimat Dönemi'yle beraber Batılılaşma hareketi başlatan Osmanlı Devleti, taşra politikaları ve yönetim yapısında da köklü değişiklikler yapmıştır. Bu reformlardan birisi de Cebel-i Lübnan'da yapılan düzenlemeler olmuştur. Lübnan'da 1860-1861 döneminde gelişen olayların çözümlenebilmesi için bölgeye özerk bir statü verecek olan Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi hazırlanmıştır. Lübnan'daki yönetim tarzı, dinsel ve etnik çeşitlilik, bölgenin coğrafi konumu gibi etkenler bölgede ayrı bir yönetimi zorunlu kılmış ve bu yüzden 1861 yılında bölge için özel bir "Nizamname" düzenlenerek yönetimdeki sıkıntılar giderilmek istenmiştir.

Lübnan, Ortadoğu coğrafyasındaki konumu ile her zaman dikkat çekici bir bölge olmuştur. Şu an bağımsız bir devlet olan Lübnan 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan bir bölgeydi. Lübnan, Arapların yanında Süryaniler, Fenikeliler, Rumlar, Haçlılar ve Türklerin oluşturduğu karmaşık bir dini ve etnik yapıya sahip olması bakımından önemli bir yerdir. İslamiyet'in yayılmasından sonra ise çoğunluğun konuştuğu dil Arapça olarak benimsenmiştir. Lübnan'da Müslümanlığı benimseyen bir kesim olmasına rağmen aralarında bir birlik oluşturamamışlardır. Müslümanlığın Sünni mezheplerinin yanı sıra Dürziler, Mütevälıler (Şii), Nusayriler ve İsmaililer gibi mezhepler bulunmaktadır. Buna karşılık Hristiyan mezheplerinden de Maruniler, Rum-Melkit, Rum-Katolik, Süryani ve Ermeniler (Katolik-Ortodoks-Gregoryan) bölgede yaşamaktadır.

Lübnan'daki din ve dil çeşitliliği çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Osmanlı döneminde Lübnan'daki çatışmalara son vermek ve düzeni sağlamak amacıyla yenilik ve değişim hareketlerinin bir parçası olarak, devlet yönetiminde idari yapıda uygulamaya konulan reformlarla beraber eyalet örgütlenmesinden, Fransa'dan örnek alınarak vilayet örgütlenmesine geçilmiştir. Bunun ilk örnek uygulaması, 1861 tarihli Cebel-i Lübnan Nizamnamesi olmuştur. Bu çalışmada Lübnan'daki yönetim tarzı, farklı din, dil ve kültür çeşitliliği ile beraber, Osmanlı ve Fransa'nın etkisi ile idari yapısında uygulanan Vilayet Sisteminin yönetim tarzını nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. Cebel-i Lübnan Vilayet Sistemi'nin uygulanmasından önce ve uygulandıktan sonra ülkedeki yönetim yapısının nasıl değiştiği, etnik grupların bu duruma tepkileri, Osmanlı ve Fransız geleneğinin ve etkilerinin sistemin uygulanmasındaki rolü ve Lübnan'ın bu durumdan nasıl etkilendiği tartışılacaktır. Bütün bu etkenler ele alınarak 19. yüzyılda Lübnan'ın yönetiminde meydana gelen

karışıklıklar sonucu uygulanan Vilayet Sistemi ve bu sistemin Lübnan üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Lübnan'da uygulanan vilayet sistemi ile amaçlanan öncelikle mevcut otoritenin güvence altına alınması ve bu varlığın çok uzaklarda kendisini koruması olmuştur. Bu anlamda hedeflenen ise süregelen düzenden, o bölgede olup bitenleri, olması veya olmaması gerekenleri bölgedeki durumun işleyişini takip edebilmektir. Araştırma nitel araştırma şeklinde olup, yöntem olarak tarihsel karşılaştırmalı araştırma yöntemi uygulanmıştır. Literatür incelenerek Lübnan hakkında bilgiler toplanmış ve bu yöntemle Lübnan'daki yönetim yapısının ve uygulanan vilayet sisteminin nasıl değişikliklere sebep olduğu üzerine çıkarım yapılmıştır.

İki ana başlık altında incelenen tezin ilk bölümünde Batılılaşma ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyıla gelindiğinde toprak genişliği açısından dünyadaki önemli devletlerden bir tanesi konumundaydı. Bu durum güçlü bir devlet yapısının göstergesi olmasının yanı sıra, birtakım sorunların da başlangıcı olmuştur. 19. Yüzyıla gelindiğinde toprakları daha da genişleyen Osmanlı Devleti, fethettiği yerleri yönetmekte zorluk çekmeye başlamış ve azınlıklar daha fazla hak talep etmeye başlamışlardır. İdari anlamda çözümler yaşayan Osmanlı Devleti, çözümü Batılılaşmada bulmuş ve mali, idari, siyasi ve sosyal anlamda bir değişime giderek azınlıkların İmparatorluk içindeki isyanları engellenmeye çalışılmıştır. Fransız İhtilali'nin etkisinin artması ve milliyetçilik akımının giderek yaygınlaşması başlangıçta Osmanlı Devleti'ni etkilemese de daha sonrasında bir tehdit unsuru olmuştur. III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde yapılan reformlarla devletin idari ve askeri yapısı yeniden düzenlenmeye çalışılmıştır. Fransa'nın merkeziyetçi yapısı örnek alınarak Vilayet Sistemine geçilmiş ve bu sistem ilk olarak dönemin karışık olan bölgesi Cebel-i Lübnan'da uygulanmıştır.

İkinci bölümde ise, Lübnan'ın idari işleyişinde çıkan çatışmalar sonucu İngiltere, Fransa, Prusya, Avusturya, İtalya, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin temsilcilerinden oluşan uluslararası bir konferansta hazırlanan 'Cebel-i Lübnan Nizamnamesi' ile Lübnan'a idarî, adlî ve malî tam bir özerklik oluşturulmasına karar verilmesi ve bu sürecin nasıl işlediği üzerinde durulmuştur. Vilayet sisteminin ilk olarak Lübnan üzerinde uygulanması ve diğer ülkelerin kültürel, ekonomik ve idari etkileşimleri altında kalması, çeşitliliği sağlamasının yanı sıra Ortadoğu'da önemli bir konum haline gelmesinde etkili olmuştur. Cebel-i Lübnan coğrafyasında yaşanan etnik ve dini çatışmaların sonucunda merkezi idarenin bölgede yetersiz kalması ve bazı Avrupa devletlerinin bu grupları destekleyerek çıkar sağlamaya çalışması, bölgeyi dikkat çekici bir hale getirmiştir. Bölgede yaşayan gruplar arasında Maruniler ve Dürziler arasındaki yaşanan çatışmaların temelini siyasi ve ekonomik olduğu görülmüştür.

Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla olaya müdahale etmeye çalışan Osmanlı Devleti'nin, Avrupalı devletlerin de baskısıyla Lübnan'da çeşitli idari uygulamalar deneyerek düzeni sağlamaya çalıştığı görülmüştür. Fransa'nın Maruniler üzerindeki etkisi de bölgedeki olayların seyrini etkileyen bir durum olmuştur. Özellikle 19. yüzyıldaki reformlar çerçevesinde Fransa'dan alınan Vilayet Sistemi, bölgedeki Fransız etkisini arttıran bir etken olmuştur. Cebel-i Lübnan bölgesi de bu anlamda önemli gelişmelerin yaşandığı bir yer haline gelmiştir. Bölgede uygulanan sistem ile merkezi otoritenin güçlendirilmesi hedeflenmiş ve bu yüzden büyük önem arz etmiştir. Zaman zaman silahlı çatışma konumuna gelinse de devletlerarasındaki rekabet genel anlamda bürokrasi alanında olmuştur.

Bu tezde seçtiğimiz konu bu bağlamda ele alınacak ve Lübnan'ın Osmanlı İdaresi'ne girdiği andan itibaren tarihsel süreci, toplumsal yapısı, mali yapısı ve yönetim yapısı incelenecek ve Fransa'nın bölgede nasıl bir etki oluşturduğu üzerinde durulacaktır. Gelişmeler Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma sürecinden alınıp, 1861 Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesinin oluşturulmasının arka planı ve gelişimi anlaşılmasına çalışılacaktır ve bu bağlamda değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE BATILILAŞMA

19. Yüzyıl ile beraber Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ulaşım ağları ve ticaret kanalları değişime uğramıştır. Bunların da etkisiyle üretim ve kontrol merkezleri de değişmeye başlamış ve ülkenin idari yapısının yeniden düzenlenmesi gerekmiştir. Tanzimat Döneminin başlamasının temeli, merkezde yaşanan sıkıntıların aşılması için Avrupai anlamda yenilikler yapılmasının uygun görülmesine dayanmaktadır. Bu anlamda kara, deniz ve demiryollarının yapılması, posta teşkilatının kurulması gibi reformlarla taşra örgütlerinin merkezi idareye bağlanması amaçlanmıştır (Ortaylı, 2000: 28-30).

19. Yüzyıl bütün ulusların hızlı değişime girdikleri bir dönem olmuştur. Yeni teknolojik faaliyetler ve artan nüfus belli bir değişimi başlatmış, Fransız İhtilali ile de tüm dünyayı etkileyen bir sürecin içine girilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu 19. Yüzyılda toprak ve nüfus açısından dünyanın en büyük devletleri arasında yer almıştır. Fransız İhtilali'nin kendisini etkilemeyeceğini çünkü milliyetçilik akımının Osmanlı Devleti'nde ilgi görmeyeceğini düşünen Osmanlı yöneticileri başka bir sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Osmanlı Devleti, mali ve idari anlamda bu büyüklüğe ayak uyduramamış; ekonomi, siyaset, savaş teknikleri, teknoloji gibi alanlarda gelişme sağlayamamıştır (Çadırcı, 1997: 3-4).

Osmanlı Devleti için 19. Yüzyıl iç ve dış problemlerle karşı karşıya kalınan bir dönem olmuştur. Sanayi Devrimi'nden itibaren Batı'nın askeri ve iktisadi alanlarda sıçrama yapması Osmanlı Devleti açısından büyük sıkıntı yaratmıştır. Rusya'nın da güneye inme politikası ile mücadele etmek adına savaşa giren Osmanlı Devleti'nin, yenilgiyle savaştan çıkması gerilemeyi hızlandıran nedenlerden olmuştur (Pamuk, 2005: 198). Ekonomik olarak geleneksel yapıyı devam ettirmeye çalışan imparatorluk, 19. yüzyılda artık kendine yetemeyecek duruma gelmişti. Dış ticarete kaçakçılığın önlenememesi, denetimin sağlanamaması, Avrupa'daki gibi makineleşmeye geçilememesi gibi sebepler de ülkedeki iç bunalımı arttıran nedenlerden olmuştur. Avrupa'nın Osmanlı pazarında söz sahibi olmak için yarışa girmesi ve ticaret anlaşmalarında verilen imtiyazlar Osmanlı devleti açısından olumsuz sayılacak gelişmeler olmuştur (Çadırcı, 1997: 6).

Osmanlı Devleti, iktisadi eksiklikleri ve kurumlarının yetersizliği sonucu sanayi çağına ayak uydurmadığının farkına varmıştı. Bozulan toprak rejimi ve taşradaki nüfuz mücadelesi de merkezi otoriteyi yıpratmıştı. Bunun sonucunda oluşan iç ve dış baskılar bir yeniliği zorunlu tutuyordu. Bütün bu sebepleri ele alınca Tanzimat Dönemi

Osmanlı Devleti için bir farklılaşma çabasından ziyade zorunlu bir değişim olarak ortaya çıkmıştır (Ortaylı, 2012: 402).

Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politika ve bürokrasisinde yaptığı en önemli radikal değişiklikler III. Selim zamanında ortaya konulup, kısmen başarılı olunmasına rağmen, II. Mahmut döneminde yeniden düzenlenmişti. II. Mahmut Dönemi'nde Osmanlılar tarafından yeni bir çığır açılarak, Osmanlı dışişleri ve bürokrasisinde günümüze kadar sürecek ilke ve kurallar ortaya konulmuş, Tercüme Odası kurulmuş ve Yunan İsyanları nedeniyle ara verilen ikamet elçiliklerinin tekrar faaliyete geçirilmesi sağlanmıştır. Modernleşme adına Hariciye Nezareti kurularak diplomasi ve dış politika alanında köklü değişiklikler yapılmıştır. Londra Büyükelçiliği'ne ilk atanan isim II. Mahmut tarafından büyük güven duyulan Mustafa Reşit Paşa olmuştur. Genç ve yetenekli bir isim olan Reşit Paşa, II. Mahmut'un ölümünden sonra oğlu Abdülmecit tarafından da güven duyulan bir isim olmuştur. Osmanlı diplomasisi ve dışişleri politikalarını modernleştirme görevi kendisine verilmişti. 1839 Tanzimat Fermanı, Mustafa Reşit Paşa'nın yaptığı çalışmalar ve düzenlemeler sayesinde gerçekleşmişti (Yalçınkaya, 2003: 438).

Kısacası Osmanlı batılılaşması, batıya hayranlıktan değil zorunluluktan dolayı tercih edilmiştir. Batıya karşı gösterilen tavrın değişmesinde rol oynayan en önemli faktör askeri mağlubiyetler olduğu için, değişme başlangıçta daha çok askerlik veya onunla ilgili alanlarda kendisini göstermiştir (Şahin, 2006: 229). Modern devlet anlayışı Osmanlı Devleti'nde merkezi devlet olarak gelişme gösterilmesini sağlamıştır. Merkezileşmenin temel özelliği ise bürokrasinin ortaya çıkması olmuştur. Bürokrasi ile keyfi ve bireysel davranışlardan uzaklaşmış; memurların hakları, görev, yetki ve sorumlulukları hukuki olarak tanımlanmıştır. Kısacası bir devlet memuriyeti anlayışı geliştirilmiştir. Bürokrasiden emin olunması için ise yetki ve sorumlulukların cezai hükümlerle sınırlandırılması ilkesi getirilene önlem alınmıştır. Bürokrasi, iktidarı padişahın devralarak devleti yönetme yetkisine sahip olacaktır (Cemaloğlu, 2005: 156).

Bu dönem bürokraside görülen esas gelişme; hükümetin güç merkezinin artık saray bürokratlarından değil de Bâbıali bürokratlarından oluşmasıydı. Bir diğer önemli gelişme ise modernleşme adına Batı'dan alınan laik kanunnamelerin yürürlüğe konulması ile dini bürokrasinin etkinliği kırılmak istenmesiydi (Zürcher, 2008: 94-96).

Merkezi bürokraside reform yapılırken bürokrasinin büyük bir dönüşüm geçirdiği, modernleşme çabalarının "anayasa/yasacılık ve temsili meclislerle güçlendirilerek siyasal iktidarın (sultan) sınırlandırıldığı, bir yandan bürokrasiye yasal-rasyonel bir görünüm kazandırılmaya çalışılırken diğer yandan reformların planlayıcısı ve yürütücüsü olan

bürokratların yönetimde daha güçlü ve söz sahibi siyasi aktörler olarak ortaya çıktığı dönemdir (Güler, 2014: 312-314)”. Osmanlı Klasik Dönemi’nde kurumsallaşan bürokrasinin 16. ve 18. Yüzyıllar arasında askeri ve siyasi değişimlerle bozulmaya başlaması, yeni bir düzen anlayışının gelmesine ve bürokraside modernleşmeye yol açmıştır. Bu anlamda bürokraside Tanzimatla beraber bürokraside reformist bir yapı benimsenmiştir (Güler, 2014: 312).

1.1. Batılı Anlamda İlk Düzenlemeler: Nizam-ı Cedit’ten Tanzimat’a Kadarki Gelişmeler

Osmanlı Devleti için Batılılaşma, bir zorunluluğun sonucu olarak görülebilir. Tamamen pragmatik bir yaklaşımla batılılaşmaya hazırlanılmıştır. Her ne kadar dış bir etkenle Osmanlı Devleti’nin değişime girmek istediği söylene de asıl etkenler içteki karmaşalar olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki en muhafazakâr paşalar bile Osmanlı Devleti’nin yapısını korumak adına batılılaşmada önemli roller almışlardır (Ortaylı, 2016: 211).

Osmanlı Devleti’ne bakıldığında 16. yüzyıldan sonra düzenin bozulmaya başladığından söz edilebilir. Fransız İhtilali’nde sonra yayılan milliyetçi akımlarla beraber Osmanlı Devleti’nde de bölünmeler ve iç karışıklıklar çıkmaya başlamıştır. Ekonomideki bozulma, artan kargaşa ortamı ve benzeri durumlar merkezin otoritesini git gide zayıflatmıştır (Karabulut, 2010: 127). Osmanlı Devleti ekonomiye yönelik politikalarını siyasi, mali ve askeri anlamda yeniden düzenlemek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti’ndeki zayıflamanın durdurulması ve eskisi gibi güçlü, otoriter bir yapı kurulması için Avrupa’daki yenilikleri yakalayabilecek düzenlemeler yapılması zorunlu bir hale gelmişti (Pamuk, 2005: 201).

17. Yüzyılda askeri alandaki eksiklikler Osmanlı Devleti’ni ıslahat yapmaya mecbur etmişti. Osmanlı Ordusu Avrupa’nın askeri anlamdaki gelişimi ve teknolojik standartlarına yetişememiştir. Osmanlı Devleti, genişleyen topraklarda etkinliğini oluşturamadığı için de iç karışıklıklar çıkmaya başlamış ve bu durum da devlet adamlarının kaygılanmasına neden olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti’nde tımar sisteminin bozulmaya başlaması merkezi idarenin taşradaki otoritesinin sarsılmasında büyük etken olmuştur. 17. ve 18. yüzyıllar süresince toprak denetimi ve nüfus sayımları da yapılamaz hale gelmiştir. Bu süreçte ayanlar bir esnaf sınıfı olmaktan çıkmış, Osmanlı Devleti’nde önemli bir toplumsal sınıf haline gelmişlerdir. Merkez git gide otoritesini kaybetmiş; ayanlar ve derebeyleri otoriteyi paylaşmışlardır. Ayanlar Rumeli’de belli bir nüfuza sahipken, derebeyleri de Anadolu’da siyasi nüfuza sahip olmuşlardır(Yıldız, 2018: 47).

18. Yüzyıldan itibaren etkisini arttıran ayan sınıfının, mahalli idarelerde kendini göstermeye başlaması ve çok geniş yetkilere sahip olarak taşrada gücü ele alması Osmanlı İmparatorluğu açısından merkezi otoriteyi sarsan bir durum oluşturmuştu. Osmanlı Devleti'ndeki ilim insanları varlığını devam ettirebilmek adına yenileşmeye gidilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. 18. ve 19. yüzyıl arasında yenileşme çabaları olsa da bu anlamda yeterli bir gelişme sağlanamamıştır. Köklü değişimler yerine durumu kurtarmak adına geçici değişimler hedeflenmiş ve her gelen padişah mevcut düzeni sürdürme politikası içine girmiştir. Tanzimat Dönemi bu anlamda farklılık yaratmıştır (Karabulut, 2010: 127-129).

Tanzimat Dönemi bazı araştırmacılara göre ferman hazırlanmadan önce başlamıştır. Osmanlı Devleti imparatorluk olma yolunda bir sürü fetihler yapıp sınırlarını genişletmiştir. Bu sırada askeri, iktisadi ve coğrafi olarak da büyüyen devlet; bunu sürdürebilmek için vatandaşların refahını ve düzenini sağlamakla yükümlüydü (Yıldız, 2018: 43-44). Tanzimat Dönemi, kişilerin hayat ve kazanç güvenlikleriyle yaşayabilmeleri için reformlarla başlamış da denilebilir. Batılılaşma, Avrupalılaşma, modernleşme anlamlarına da gelen Tanzimat; aynı zamanda yazılı hukuk devleti olma anlamında atılan bir adım demektir. Hayatın her alanında uygulanan reformlar; kurumları, yaşayış biçimini ve toplumun düşüncelerini de etkilemiştir (Ortaylı, 2016: 209-214).

Yapılması amaçlanan reformlara hayırlı yenilikler anlamına gelen Tanzimat-ı Hayriyye de denilmiştir. Son yüzyıldaki gerilemelerden bahsedilerek, bu fermanla bir restorasyonun değil bir değişimin yapılmasının zorunluluğu anlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nde reform veya inkılâp sözcüğü yerine ıslahat sözcüğü kullanılmış ama bu sözcük de pek sevilmediğinden Tanzimat sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır. Toplumdaki idari ve hukuki düzenin yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır. 3 Kasım'da bütün elçilerin, devlet ileri gelenlerinin, cemaat liderlerinin, ulema ve ayanın önünde okunan ferman, bir haklar beyannamesi olarak da değerlendirilir. Bu durum imparatorluk için büyük bir yeniliktir. Çünkü bu fermanla beraber hükümdarın mutlak hakları da kısıtlanmış sayılıyordu (Ortaylı, 2016: 223-224).

Osmanlı İmparatorluğu'nun güç kaybetmeye başlamasının iç nedenleri arasında; sınırların genişlemesinden dolayı taşrayı yönetememesi ve farklı milletlerin özerklik için sorun çıkarmalarının yanı sıra tımar sistemindeki bozulma ve ülkenin içinde bulunduğu mali sıkıntılar da etkili olmuştur. Bununla beraber bilim ve teknolojiye ilerleyememiş olmak da imparatorluğu geriye götürmüştür (Yıldız, 2018: 47-49). Dış etkenlere bakıldığında ise özellikle Fransız İhtilali'yle beraber Avrupa'nın gelişimi ve dini düşünce yerine bilimsel

düşüncelerin gelişmesi ve ordularındaki güçlenme de Osmanlı'yı olumsuz anlamda etkilemiştir (Moreau, 2010: 10-15).

18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yönetim yapısı diğer devletlerle karşılaştırıldığında üç bakımdan farklılık gösteriyordu. Osmanlı devleti küçük bir yönetim mekanizmasına sahipti. Ayrıca Milli hâsılanın vergi olarak merkeze ulaşması çok zor oluyordu ve vergilerden gelecek olan gelirin merkez hazinesine ulaşmaması ve büyük bir kısmının aracılara kalması devleti zora sokuyordu. Bu durum âdem-i merkeziyetçi yapının güçlü olması ve vergilerin büyük kısmının eyalet masraflarına gitmesiyle açıklanabilir (Moreau, 2010: 2).

Devletin yönetim yapısındaki eksikliklere bakıldığında 18. Yüzyıl bu anlamda farkındalığın bağladığı bir değişim dönemi olmuştur denilebilir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde ıslahatlar yapılmak istenmiş fakat iç ve dış tepkilerden çekinen padişahlar ve diğer devlet adamları köklü değişimlerden kaçınmışlardır. III. Selim bu anlamda köklü değişimlerin başlamasına sebep olan ilk padişaktır denilebilir. Nizam-ı Cedit adı altında oluşturmak istediği yeni düzeni, mevcut düzenin yerine geçecek bir düzen olarak düşünmüştür. ıslahatlar hakkında devlet adamlarının da fikir belirtmesini isteyen III. Selim ortak sorun olarak görülen askeri düzenin çözülmesine öncelik vermiştir (Yıldız, 2018: 52-53).

Osmanlı Devleti, genişleyen topraklarını 18. yüzyıldan itibaren yönetmekte zorluk çekmeye başlamış ve bu durum 19. Yüzyılda da devam etmiştir. Özellikle Fransız İhtilali sonrası Avrupa'daki değişiklikler imparatorluğu da etkilemişti. Osmanlı nüfusunun %85'i kırsal kesimde olduğundan teknolojik anlamda çok ilerleme kat edilememiştir. Osmanlı Devleti'nde sınıf ayrımı genellikle sultanın kulları ve geri kalan halk kesimi olarak ayrılıyordu. Kırsal kesimde okuma yazma bile bilmeyen bir halk ile kentlerde yaşayan yönetici seçkin sınıfı olarak bahsedilebilirdi. Yine de Osmanlı Devleti, resmi ideoloji olarak İslam devletini savunmayı ve adaletli düzeni devam ettirmeyi benimsemiştir (Zürcher, 2008: 29-30).

Zürcher'e göre; "Osmanlı Devleti kendi resmi ideolojisine göre, Sünni İslam'ın dünyadaki koruyucusuydu. Osmanlı devleti resmi olarak, aykırı Müslümanlara karşı, Hristiyanlara olduğundan çok daha sert şekilde müdahale ediyordu (Zürcher, 2008: 28)". Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlere sunulan kapitülasyonlar, Padişah tarafından bahşedilen ayrıcalıklar olarak gösteriliyor ve böylece gelecek tepkiler yumuşatılmak isteniyordu. Fakat Avrupa ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki güç dengesinin değişmesi, Avrupa'nın daha fazla hak iddia etmesine neden olmuştur (Zürcher, 2008: 25-28).

III. Selim, İslami görüşlere uygun olmamasına rağmen gayrimüslim devletlerle anlaşmaya gitmiştir. Avrupa denge sistemini Osmanlı'ya uyarlamaya çalışan III. Selim dış ilişkilerde daha hassas davranarak din görevlileri dışındaki bürokratları Avrupa'ya göndermiştir. Daimi elçilikler bu dönemde kurulmuştur. III. Selim'in yaptığı ıslahatlar merkezi otoriteyi güçlendirmek adına yapılan yeniliklerdir. Bu durumdan zarar gören veya muhalefet olan kesim hesaba katılmamış fakat çıkan isyanlar sonucu III. Selim tahttan indirilerek öldürülmüştür (Yıldız, 2018: 54-55).

18. Yüzyılda yaşanan önemli olaylardan bir diğeri de Osmanlı Devleti'nin iki ağır savaşa katılmış olmasıdır. Bunlardan biri 1768-1774 arasında gerçekleşen Rusya-Osmanlı Savaşı, diğeri ise 1787-1792 yılları arasında yaşanan Avusturya-Macaristan Savaşı'dır (Moreau, 2010: 1-3). Rusya ve Avusturya ile olan bu savaşlar yenilgilerle sonuçlanmış ve İmparatorluğu ciddi sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki yönetici sınıf, bu durum karşısında sadece eski kurumları yenilemeyi değil, Avrupa'daki kurumlara benzer kurumlar açarak oradaki başarılı uygulamaları da sistemleştirerek uygulayabilecekleri reformlar yapmayı istemişlerdir. Bu reformlarla amaçlanan; yeni silah ve teknolojiler kullanarak, hükümette ve sosyal alanlarda geleneksel hayat tarzlarını başarı ile savunmalarını sağlamaktır. Yeni kurumların ortaya çıkması, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı reformlarla geleneksel yapının yenilenmesiyle modern kurumların olduğu bir sisteme doğru bir değişim süreci başlamıştır. Bu süreçle beraber sadece askeri alanda değil, hayatın bütün alanlarında geleneksel kurumlar yerine kısmen de olsa Batı tarzını yansıtan kurumlar oluşturulmaya başlanmıştır. Batı'yı örnek alarak şekillendirilen yeni kurumlar 19. yüzyıl Tanzimat hareketinin de temellerini atmıştır (Agras, 2010: 6).

Osmanlı Devleti'nde Sultan mutlak gücü temsil ederdi ve tanrıdan aldığı bu yetki sayesinde hizmetkârları resmi olarak kulları sayılırdı. Devlet sistemi ve toprak sistemi de buna göre düzenlenir ve merkezi otorite böylece sağlanmış olurdu (Zürcher, 2008:31). III. Selim'in kuzeni olan II. Mahmut tahta geçtiğinde, özellikle askeri alanda III. Selim'in izinden gidip Nizam-ı Cedit-i devam ettirmek istemiştir. Benzer özelliklere sahip olan bu padişahlardan önce Batı düşüncesinden bahsetmek pek mümkün değildir. II. Mahmut özellikle iktidarın sınırlandırılması ve halkın da iktidarda söz sahibi olması gerektiği düşüncesiyle radikal bir uygulamaya imza atmıştır (Yıldız, 2018: 53-58). Bu anlamda Nizam-ı Cedit'le başlayıp, Tanzimat'ı da kapsayan dönem aslında taşra örgütlenmesinin de temellerinin atılmasını sağlamıştır. Padişahların yaptığı düzenlemelerle beraber Osmanlı Devleti'nde taşra düzenlemeleri yapılarak merkezi otorite güçlendirilmek istenmiştir. Bu yüzden III. Selim Dönemi bir başlangıç olarak ele alınacaktır.

1.1.1. III. Selim ve Nizam-ı Cedit (1789-1807)

III. Selim 7 Nisan 1789'da tahta çıktı. Fransız İhtilali'nin yaşandığı bu yıl, monarşi ile yönetilen devletlerin sıkıntıya düşmesine neden olmuştur. Osmanlı devleti ihtilâl karşıtı devletlerle birlik olmak yerine tepkisiz kalmayı tercih etmiştir. Avrupa feodalitesine sahip olmadıkları için bu tarz bir ihtilâlin imparatorluğu etkilemeyeceği düşünülüyordu.

I. Abdülhamit'in yeğeni olduğu için talihli sayılabilecek bir padişah olan III. Selim genç yaşta tahta geçmiştir¹. Tahta çıkmadan önce kafes hayatı yaşamaması, şehzadelik döneminde iyi eğitim alması ve devlet işlerine dâhil olarak divan toplantılarına katılması onun talihli sayılmasının nedenleri arasındadır. Şehzadeliği rahat geçen ve iyi bir eğitim alan III. Selim tahta hazır bir şekilde çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin geri kalmışlığının farkına şehzadeyken varan III. Selim, askerî olarak köklü değişikliklerle harekete geçmesi gerektiğini o zamanlardan anlamış ve bu yüzden Fransa kralıyla iletişime geçmiştir (Polat, 2011: 6). Fransa'yla yakın ilişkiler şehzadelik döneminden beri III. Selim'in de dikkatini çekmiştir. XVI. Louis, Osmanlı veliahtına devlet yönetimi ve siyaset hakkında fikir vermeye meraklıdır ve bu yüzden iletişim içindedirler. III. Selim tahta geçtiğinde ülkenin içinde bulunduğu durumun görüldüğünden daha ciddi olduğunu fark etmiş ve bu yüzden hemen düzenlemeye koyulmuştur. Fransa Kralı olan XVI. Louis'e bir elçi göndermiş ve Avrupa'nın iyi tanınmasını istemiştir. Çünkü Avrupa'daki düzenin iyi bilinmesi ıslahatları da başarılı hale getirecektir düşüncesi hâkimdir (Karagöz, 1995: 186).

III. Selim'in tahta çıkışı halk tarafından büyük bir destek ve ilgiyle karşılanmıştı. Genç yaşta padişah olması da halkta Osmanlı'yı eski ihtişamına kavuşturacağına dair bir inanç yarattı. Açık fikirli, güzel sanatlara düşkün ve çalışkan olmasının yanında hoşgörülü ve ılımlı bir padişah olması onun zayıf yönü olarak aleyhine kullanılan bir durum olmuştur (Ertürk, 2012: 218).

Fransız Devrimi'yle beraber yönetim yapılarının hızla değişmesi III. Selim'i de etkileyen bir süreç olmuştur. Tahta çıkmadan önce de Avrupa'daki yeniliklere ilgisi olan III. Selim 1789'da tahta çıktığında bu ilgisini devleti modernleştirmek adına kullanmak istemiştir. Ülkede reform yapmak isteyen padişahın ilk işi Nizam-ı Cedit programı başlatmak olmuştur. Devletin otoritesinin tekrardan sağlanması için rüşvetle mücadele edilmesi gerektiğini ve adaletin sağlanması gerektiğini de savunmuştur. III. Selim 17. yüzyılın geleneksel yapısı ve 19. yüzyıl modernleşme hareketi arasında bir geçiş sağlamıştır (Zürcher, 2008: 44). En önemli ıslahatlar askeri alanda yapılmak istenmiştir. Devlet adamlarına bu konularda çeşitli tasarılar hazırlanmıştır. Bu tasarılar kara ve deniz askerlerinin ıslah edilmesi, ordunun disipline

¹Ortaylı, İ. (12.12.2008). İlber Ortaylı ile Tarih Dersleri- III. Selim tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=aBu1IcL5DQU>, (erişim tarihi: 03.05.2019)

girmesi, askere alımların kanuna uygun olması ve askerlik yapamayacak kişilerin ordudan atılması gibi ıslahatlar yer almıştır (Karagöz, 1995: 189).

III. Selim, özellikle Rus Savaşı'nda istenilen sonucun elde edilmemesinin de etkisiyle ıslahat hareketlerine başlama kararı almıştı. ıslahatlara başlamadan önce devlet adamlarıyla toplantı yaparak fikirlerini öğrenmek için taslak hazırlamalarını isteyen III. Selim, bu şekilde ıslahatlar hakkındaki fikirlerini öğrenmek istemiştir (Agras, 2010: 7). Diğer padişah dönemlerinden farklı olarak ıslahat fikrinin devlet adamlarınca da benimsenmiş olması işleri kolaylaştırmıştır (Karagöz, 1995: 187-188). Böylece hem devlete ait fikirleri ve askeri alandaki düzenlemelere tepkilerini öğrenecek; hem de istihdam edilecek ekibin bilgi düzeyini ve yeteneklerini öğrenerek onları faydalı olacakları alanlara göre tasnif edecekti. Oluşturulan taslaklarda ortak bir fikir oluşturulamamış ve savaşın etkisiyle ağırlık hep askere alanda olmuştur. Diğer öneriler ise kanunların ve devlet yönetimindeki memurların ıslah edilmesi ve eğitim konuları olmuştur. Taslakları hazırlayan grupta askeri alandaki düzenlemeler esas olduğundan onlara ağırlık verilmiş fakat grup düşünce olarak bölünmüştür. Bazıları Yeniçeri Ocağı'nın düzenlenmesini ve genişletilmesini teklif ederlerken, diğerleri ise Avrupai tarzda yeni bir ordu kurulmasını teklif etmişlerdir (Agras, 2010: 7-10).

III. Selim, ıslahat taslaklarını değerlendirmeye aldıktan sonra Yeniçeri Ocağı'nı kaldırma, Avrupa tarzı bir düzen ortaya koyma ve ulema sınıfının nüfuzunu kırma konusunda ıslahatlara başlamıştır. Sorunun temelinde Yeniçeri Ocağı ve ulema sınıfını gören III. Selim ve devlet adamları çalışmaları da ona göre yapmışlardır (Polat, 2011: 7).

1.1.1.1. Nizam-ı Cedit Reformları

Nizam-ı Cedit, III. Selim döneminde yetiştirilen askerleri ifade ettiği gibi, geniş anlamda da düzeni bozan yeniçeri ordusunu kaldırmak, güç mücadelesine giren ayrıcalıklı sınıfların gücünü zayıflatmak ve Osmanlı'yı Avrupalı devletlerin ilim irfan seviyesine çıkarmak için yaptığı düzenlemelerin tümünü ifade etmektedir denilebilir. Kısaca askeri, idari, ekonomik, siyasal anlamda gerçekleştirilmek istenen düzenin tümüne verilen addır (Polat, 2011: 7). III. Selim, ordunun Avrupai şekilde eğitilmesini istediği için yabancı subaylara orduda görev vermiştir. Subaylar teorik ve pratik eğitimi beraber yapmışlardır. Ordunun disiplini ön planda tutulmuştur. Bir süre gizli tutulan Nizam-ı Cedit ordusu, daha sonra III. Selim tarafından onay gelmesiyle açığa çıkarılmıştır. Çünkü yeniçeri ocağı bir ordu olmaktan ziyade bir esnaf topluluğunu anımsatmaya başlamıştır. Yapılan bu ıslahatlar askeri alanla kalmamış; idari, siyasi, mali ve diplomasi anlamında da kendini göstermiştir. Özellikle

elçiliklerin daimi hale gelmesi gelişmeler açısından önemli olmuştur. Böylece batılılaşma da hızlanmıştır (Karagöz, 1995: 190-191).

Osmanlı Devleti'ne bakıldığında en büyük bozulma askeri alanda gerçekleşmiştir. Kendi başına hareket eden askerler bir süre sonra devlet işleyişini olumsuz anlamda etkilemeye başlamışlardır. III. Selim de Nizam-ı Cedid reformlarında ilk olarak askeri düzenlemeye gitmiştir. İlk iş olarak orduya hiçbir katkısı olmayan ama devletten maaş alan ve yetkilerini kullanan askerleri ordudan ayırmıştır (Zürcher, 2008: 44). Ordunun içindeki kargaşalar ve düzenlemelere direnmeleri, padişah ve adamlarını köklü düzenleme yapmaya itmiştir.

III. Selim'i askeri ıslahatlar yapmaya iten asıl sebep; Yeniçeri ocağının bozulması sonucunda savaşlarda yaşanan başarısızlık olmuştur. Yeniçerilik, yüzyıldan itibaren, bir kısmı Hristiyan erkek çocuklarından oluşan birlikler şeklinde kurulmuştu (Moreau, 2010: 1). Acemi kışlalarında eğitildikten sonra göreve başlıyorlardı. Zamanla Hristiyan devşirme usulünden vazgeçilerek Müslümanların da yeniçeri birliklerine girmesine izin verildi (Yeli, 2005: 34-35). Yeniçeri sınıfı savaştaki başarılarına göre tımar sahibi olabiliyor veya devlet memurluğuna yükselebiliyorlardı. Böylece ülkenin önemli yerlerinde görev alarak merkezi kuvveti de oluşturuyorlardı (Moreau, 2010: 2). Başlangıçta birliklere sadece bekâr ve askerlikle ilgilenecek erkekler seçim yapılarak asker alınıyordu. Zamanla evlenmelerine ve kışla dışına çıkmalarına da izin verilmiştir. Bu değişimler yeniçeri ordusunu zayıflatmış ve eski düzenli güçlü halinden eser bırakmamıştır. Dolayısıyla yeniçeriler sürekli başarısız sonuçlar elde eden bir sınıf haline gelmişti (Yeli, 2005: 35).

III. Selim Osmanlı-Rus savaşındaki yenilginin sebebinin de yeniçeri ocağı olduğunu düşünüyordu. Avrupa'da askeri anlamdaki disiplini görmüş ve bu düzenin Osmanlı Devleti'nde de uygulanması gerektiğini düşünmüştür (Ertürk, 2012: 221). Rusya'ya karşı alınan yenilgi sonucu 1774 yılında Osmanlı ve Rusya arasında Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Kırım'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalan Osmanlı Devleti, bu kararıyla ülke içindeki tartışmaların ve kargaşa ortamının artmasına neden olmuştur. Bu anlaşmadan itibaren orduda yenileşme çabası başlamış ve I. Abdülhamit'in yapmak istediği ordu düzenini III. Selim yapmaya çalışmıştır (Moreau, 2010: 3-5). Bu yüzden de yeni ordu çalışmalarına başlanmıştır. 1794'te çalışmalara başlanmış ve yeni kurulan orduya daha katı bir disiplin uygulanmıştır. Burada kullanılan subayların büyük çoğunluğu Fransızlardan oluşturulmuştu. Osmanlı Devleti'ndeki Fransız etkisi askeri alanda da kendini belli etmişti (Zürcher, 2008: 45).

III. Selim, Nizamı Cedid'in başlı başına bir askeri ocak olmasını istiyordu. Yeniçeri dışında bir askeri ordunun kurulması fikri devlet adamlarıyla III. Selim' karşı karşıya getirmişti. Çünkü kanun ve gelenekler doğrultusunda yeni bir düzen kurulmasının ülke açısından tehlikeli olacağı düşünülüyordu. III. Selim tepkiler artınca durumu dikkate almak zorunda kalmış ve bağımsız bir ocak kurma fikri yerine, yeniçerilerden seçilecek genç askerleri alma fikrini sunmuştur. Yeniçeriler bu durumu kabul etmemiş çünkü yeni kurulacak düzene karşı isyan etmeye yönelik bir amacı benimsemişlerdi. Fakat III. Selim bu noktada tedbirli davranmış ve Nizam-ı Cedid-i direkt bağımsız bir ocak olarak kurmamıştır(Yeli, 2005: 36).

III. Selim yeniçeri ocağını direkt kaldırmak yerine, onların tepkisini çekmeden düzenli bir ordu kurmak istiyordu. Başlangıçta Bostancı Ocağı'na bağlı olan bir ordu olarak kurulan ordu, sonrasında Nizam-ı Cedit ordusu olarak anılmaya başlandı. İrad-ı Cedit adında bir hazine oluşturuldu ve yeni ordunun masrafları buradan karşılanmaya başlandı. Yapılacak ıslahatları takip etmeleri için de Fransa'dan uzmanlar getirildi. Nizâm-ı Cedit ordusu ilk olarak Mısır'da Napolyon'un ordusuna karşı savaştı ve zafer elde edildi. Bu zaferle beraber büyük bir başarı elde eden ordu ismini tüm imparatorlukta duyurmuş oldu (Polat 2011: 6-7).

III. Selim orduya verdiği önemi mali düzene vermediği için parasal anlamda sıkıntılar yaşanmaya başlamış ve bu durum kargaşaları da beraberinde getirmiştir. Gelir arttırılamayınca devlet çözüm olarak mallara el koymaya ve sikkenin ayarının düşürülmesinin uygun olacağını düşünmüştür. Kısa vadede çözüm gibi gözükken bu durum uzun vadede büyük sıkıntıları beraberinde getirmiştir (Zürcher, 2008: 44-46).

III. Selim tarafından kurulan Nizam-ı Cedit'le hedeflenen, köklü değişimler yaparak devletin sarsılan otoritesinin yeniden kazandırılması ve yapılan değişikliklerle Avrupa devletleri arasında sarsılan itibarının toparlanmasıydı (Agras, 2010: 11). Bu anlamda III. Selim'in imparatorluğa liberal bir hava getirdiği görülmüştür. Düzenlemelere karşı çıkan isyanlarla batılılaşma hareketi yarıda kalınca sonrasında gelen padişah II. Mahmut liberal olmasa da batılılaşmaya önem verip reformlara devam eden kişi olmuştur (Karagöz, 1995: 191-193).

1.1.1.2. Kabakçı Mustafa İsyanı ve III. Selim'in Tahttan İndirilişi

Osmanlı Devleti'ni modernleştirme çabası içine giren III. Selim destek gördüğü kadar tepki de görüyordu. Özellikle kurmaya çalıştığı Nizam-ı Cedit ordusu ve diğer alanlarda yapmak istediği ıslahatlar bazı kesimler tarafından hoş karşılanmamıştı. Devletin önemli memurluklarından görev alan bazı devlet adamları da yanlarına Yeniçeri liderlerinin desteğini alarak, Kabakçı Mustafa önderliğinde ayaklandılar (Ertürk, 2012: 222).

Nizam-ı Cedid'in Rumeli'de de uygulanma girişimi reform karşıtlarının isyanı sonucunda başarısızlıkla sonuçlanmıştı (Beydilli, 2001: 7). Rumeli'deki ayanların Edirne'de ıslahat taraftarlarını öldürmesi ülkede duyulunca İstanbul'daki yeniçeriler de fırsattan istifade isyan etmişlerdi. III. Selim'in isyancıları durdurmak adına Nizam-ı Cedid ordusunu dağıttığını duyurması beklediği sonucun aksini meydana getirmiştir. Padişahın zayıflığından yararlanan isyancılar baskılarını arttırarak ıslahat taraftarlarını öldürerek güç gösterisi yapmışlardır. Bu durumlar karşısında kendi isteğiyle tahttan inen III. Selim kısa bir süre sonra isyancılar tarafından öldürüldü (Ertürk, 2012: 224-227).

III. Selim'in uyguladığı siyaset ve yeni ordu kurma çabası halkı çok memnun etmemişti. Sevilmeyen bir padişah durumuna gelmesi isyanları da beraberinde getiren bir durum olmuştu. Artan vergiler ve Fransız etkisi de bu durumu pekiştirmişti. Merkezi gücü artırma çabası istenilen sonucu vermemiş aksine ayanın gücünü arttırmış ve özerklik kazanmalarına neden olmuştur. Bunun en büyük nedenlerinden biri de vergi ve asker konusunda III. Selim'in ayana bağımlı kalmasıydı. Ayan'ın çelişkili tutumları ve merkezin güçlenmesini istememeleri 1805'te yeni bir Nizam-ı Cedid kurulması ön görüldüğünde açığa çıkmıştı. Edirne'de kurulması planlanan bu orduya ayan itiraz etmiş ve geri çekilmezlerse başkente ilerleyeceklerini söylemişlerdi. III. Selim geri çekilmek zorunda kaldı ve ayan daha da güçlenmiş oldu (Zürcher, 2008: 47-48).

Kabakçı İsyanı ile başlayan bu yeni dönem, yeniçerilerin de devlet işlerine karışmaları ve isyan çıkarmaları sonucunda genel bir kargaşa dönemi olmuştu. Bu olay III. Selim'i tekrar tahta geçirip Nizam-ı Cedid'i eski haline getirmek için karşı darbe girişiminde bulunan Alemdar Mustafa Paşa'nın müdahalesi ve II. Mahmut'un tahta çıkarılmasıyla sona ermiştir. İsyanın ardından Boğaz nazırlığını elde eden Kabakçı Mustafa, II. Mahmut'un tahta çıkarılmasından iki hafta önce Alemdar Mustafa Paşa tarafından yollanan ayan Ali Ağa tarafından öldürülmüştür (Beydilli, 2001: 8).

1.1.2. II. Mahmut Reformları ve Sened-i İttifak (1808- 1856)

20 Temmuz 1785'te doğan II. Mahmut I.Abdülhamit ve Nakşidi Valide Sultanın oğludur. Alemdar Mustafa olayından sonra III. Selim'in tahttan indirilmesi ile tahta çıkmıştır. III. Selim gibi sanata, edebiyata ve bilime verdiği önemle beraber Osmanlı'yı sosyal ve idari bakımdan ileri bir ülke yapma amacı vardı (Ertürk, 2012: 231). III. Selim'in kuzeni olan II. Mahmut, batılı anlamda yenilikler yapıp kuzeninin başlattığı batılılaşmayı tamamlamak istemiştir. III. Selim'in zayıflığı yüzünden öldürüldüğünü düşünen II. Mahmut, güçlü bir hükümdar olmazsa reformları tamamlayamayacağını farkında olduğundan sert bir hükümdar

olmuştur². Tahta çıktığı ilk yıllarda çok tedbirli davranmıştır. Kendisinden başka tahta geçebilecek erkek olmaması da bir bakıma tahtta uzun süre kalmasını sağlayan bir etken olmuştur (Zürcher, 2008: 55).

Rahat bir çocukluk dönemi yaşayan II. Mustafa diğer padişahlar gibi kafes hayatı yaşamamış fakat geleneklere göre eğitim ve terbiye almıştır. Küçük yaşta babasını kaybetmesi III. Selim'le daha fazla vakit geçirmesine neden olmuştur. III. Selim gibi sanata merak salmış ve ünlü hattatlardan güzel yazı dersleri de almıştır (Agras, 2010: 10).

Askeri alandaki yeniliklerin yeterli olmayacağını düşünen II. Mahmut Divan Teşkilatı yerine bakanlıkları kurmuştu. Bir diğer önemli adım olarak da müsadereyi de kaldırmıştı. Çünkü ölen ya da azledilen memurların mallarına el konulması adil gelmemişti. Adaletle verdiği önem kendisine Adli unvanının verilmesini sağlamıştır (Ertürk, 2012: 231).

II. Mahmut, III. Selim'in uygulamaya geçiremediği fakat yapmak istediği ıslahatların hepsini uygulamaya çalışmıştı. Bu anlamda ıslahatlar sadece askeri alanla sınırlı kalmamıştır. II. Mahmut özellikle devletin içindeki adaletsizlik ve eşitsizlik durumunu ortadan kaldırmak için uğraşmıştır. Önceki dönemlerde rüşvet, yolsuzluk, kayırmacılık gibi durumların devleti zor duruma düşürdüğünü bilen II. Mahmut tedbirli davranmış ve bunları düzeltmeye koyulmuştur. III. Selim dönemindeki eksiklikleri de inceleme fırsatı bulan II. Mahmut, devletin her alanındaki eksiklikleri belirleyerek neler yapılması gerektiği üzerinde durmuştur. Reform fikri Osmanlı Devleti'nin eski görkemli günlerine kavuşacağına olan inançla ortaya çıkmış ve en başta askeri alandaki bozulmaya el atılmıştır (Agras, 2010: 12).

II. Mahmut tahta çıktıktan sonra ıslahatlara karşı olanları belirleyip onları ayıklamış ve durumu kontrol altına almıştı. Bu dönemde valilerin kendi başlarına hareket etmesi bir sorun olarak görülmüş ve bu konunun üzerinde durularak güçlerini azaltmaya yönelik adımlar atılmıştır. İmparatorluktaki ayanları çağırıp onlarla bir senet imzalayarak anlaşma yapma fikri de bu durumlardan dolayı ortaya çıkmıştır (Ertürk, 2012: 232).

II. Mahmut ıslahatları yaparken tek başına karar almak yerine tüm toplumun ve bölgelerin ileri gelenleriyle toplanıp karar vermeyi tercih ediyordu. Padişah, ıslahatların fikir birliği ile gerçekleştirilmesi için Anadolu ve Rumeli ayanlarını İstanbul'a davet edip, toplantı yapmayı uygun görmüştü. İstanbul'da yapılan bu toplantıda ileri sürülen düşünce ve fikirler maddeler halinde sıralanıp, ittifakla kabul edilmiştir. Sened-i İttifak böylece ortaya çıkmıştır. Toplantının yapılmasında önemli rol oynayan Alemdar Mustafa Paşa Sekban-ı Cedit ordusunun kurulmasında da etkili olmuştur.

²Ortaylı, İ. (2009). İlber Ortaylı ile Tarih Dersleri- II. Mahmud. tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=I4I3rTAuU-0>, (erişim tarihi: 10.04.2019)

Alemdar Mustafa Paşa'nın öldürülmesinden sonra, II. Mahmut'un çevresinde bulunanlar ıslahat fikrine olumlu yaklaşmamışlardır. II. Mahmut da tepki görmemek adına temkinli davranmış, ancak yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla rahat hareket edebilmiştir. Yeniçeri ocağının kaldırılmasından belli bir süre sonra ise Bektaşî Tarikatlarını yasaklanmıştır. Ayrıca, daha önce kendilerine Sened-i ittifakla belirli imtiyazlar verilen ayanın varlığına da son verilerek padişahın otoritesi sağlamlaştırılmıştır (Ağras, 2010: 16-19).

II. Mahmut tahta geçtiği anda Rumeli ayanları ve Alemdar Mustafa Paşa'yla bir senet imzaladılar. Bu senetle beraber devleti modernleştirmeye çalıştı. Bu süreçle beraber okullar yaygınlaştırılmış ve taşradaki okullara kadar uzanan düzenlemeler yapılarak eğitimin yapısı değiştirilmiştir³.

Avrupalı eğitim veren okullar kurulmuş ve dışarıya öğrenciler gönderilmiştir. Ayrıca bu dönemde posta teşkilatı kurulmuş ve gümrük vergileri düzenlenmiştir. Sosyal alana da el atan II. Mahmut kıyafet değişikliği de yapmıştı. İlk resmi gazete Takvim-i Veka-yi de bu dönemde kurulmuştu (Ertürk, 2012: 230-232). Resmi gazetenin çıkarılmasına karar verilmesi de Osmanlı İmparatorluğu açısından büyük bir adım olmuştur. II. Mahmut döneminde yollar yapılmaya başlanmış ve teftiş gezileri de düzenlenmiştir. Bu dönem idari anlamda yenileşmenin de zafer dönemi olarak kabul edilmiştir.

II. Mahmut tahta geçtiği zaman Alemdar Mustafa Paşa'yı Sadrazam yapmıştır. Sadrazam olarak ıslahatlara girişen Alemdar Mustafa, öncelikle Nizam-ı Cedit ordusundan geriye kalanları toplayarak Sekban-ı cedit ordusunu kurdu. Yeniçeri Ocağı'nın düzenlenmesi için de faaliyetlere başladı. Askerlik yapıyormuş gibi görünen fakat yapmayan herkes ordudan ayıklandı (Polat, 2011: 7). Böylece III. Selim'in gerçekleştiremediği Nizam-ı Cedit, II. Mahmut tarafından ismi değiştirilerek gerçekleştirilmiş oldu. Nizam-ı Cedit yerine Sekban-ı Cedit isimli bir ordu kurulması yeniçerileri rahatsız etmiş ve Alemdar Mustafa Paşa'nın yeniçeriler tarafından öldürülmesine sebep olmuştur.

II. Mahmut durumu öğrenince kendini korumak adına önlemler almış ve kendisine ulaşmalarına engel olmuştur. Yeniçeriler saraya ulaşamayınca devlet büyüklerine yönelmiş ve Rusçuk Ayanı Mustafa Refik Efendi'yi öldürmüşlerdir. Yeniçeriler sekban kışlaların hedef alarak oradaki askerleri öldürmüşler ve padişahın sekban ocağının kaldırılmasını istemişlerdir. Bu karmaşalar sonucunda Sekban-ı Cedit kaldırılmış ama bu ayaklanma yeniçerilerin isteklerinin yerine getirildiği son ayaklanma olmuştur (Ertürk, 2012: 230-234). II. Mahmut yaşanan durumlar üzerine Sekban-ı Cedit'i dağıttığını duyurmuş fakat aynı zamanda ıslahatlara da devam etmişti. Belli bir süre geçtikten sonra Eşkinçi Ocağı'nı kurdu.

³Ortaylı, İ. (2009). İlber Ortaylı ile Tarih Dersleri- II. Mahmud. tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=I4I3rTAuU-0>, (erişim tarihi: 10.04.2019)

Modern eğitimle orduyu düzene soktu. Yeniçeriler tehlike olarak görmeye başladığı bu ocağın da kaldırılmasını istediler. İsyan çıkaran yeniçeriler karşısında hazırlıklı olan II. Mahmut bu sefer yeniçeri ocağını kaldırmayı başarmış oldu. Bu yüzden kalkıştıkları son ayaklanma olarak tarihe geçmiştir (Polat, 2011: 6-9)

II. Mahmut merkezi çoğu bölge üzerinde hâkimiyet kursa da yeniçeri ocağının düzensiz oluşu belli bölgelerde isyanlara sebep olmuştu. Sırbistan'da özerklik amacıyla çıkarılan isyan harekete dönüşmüş, başta bastırılan bu isyan iki yıl sonrasında tekrar çıkmış ve 1815'te özerk bir Sırbistan Prensiği kurulması için bir anlaşma yapılmıştır. Osmanlı devleti ise merkezi nüfuza denk bir hak olan büyük şehirlerde asker bulundurma ve haraç toplama haklarını ellerinde tutmuştu (Zürcher, 2008: 57-58).

Yeniçeri ocağının kaldırılmasına zemin hazırlayan bir diğer isyan ise Rum isyanı olmuştu. Bu isyan diplomatik ilişkiler açısından önemli olduğu kadar, tam bağımsızlığın hedeflenmesi yüzünden de tehlikeli bir isyandı ve Avrupalı devletler de bu durumla doğrudan ilgilenmişlerdi (Zürcher, 2008: 57). 1826'da Yunan ayaklanmasıyla birlikte yeniçeri ocağının artık işe yaramayacağı ve ülkeye yararda çok zarar sağladıkları anlaşılmış ve bundan dolayı II. Mahmut'un yeniçeri ocağını kaldırma fikri daha da güçlenmiştir. Yeniçeri ocağını kaldırmak çok kolay olmamıştır.

İmparatorlukta kök saldığı düşünülen yeniçeri ocağının kaldırılması kanlı bir muharebe sonucu gerçekleşebilmiştir⁴. Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra da Kürt beylerini derece derece bastırılmıştır (Zürcher, 2008: 57).

Yeniçeri ocağının kalkması ile Osmanlı devleti mali gücünü ve şehir idaresindeki kolluk kuvvetlerini bile kaybetmiş ve durumu toparlayabilmek adına bir düzenlemeye karar verilmiştir⁵. Güçlü bir taban oluşturarak merkezi güçlendirmeyi hedefleyen II. Mahmut toplumdaki yüksek mevkilere güvendiği destekçilerini getirerek bir ağ oluşturmuştu.

II. Mahmut kuvvetli bir merkeziyetçilik rejimini takip etmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple de eyalet yönetimlerinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu adımlardan biri ayan sülalelerini ortadan kaldırması olmuştur. Ayanların gücünü kırarak çoğunun itaat etmesini sağlamış ve balkanlardaki ayanları da boyunduruk altına almıştır (Zürcher, 2008: 55). Diğer önemli icraatı ise yeniçeri ocağını kaldırmak olmuştur. O dönemki Bektaşî mezhebi ve yeniçeri ocağının iç içe olması Bektaşî derneklerinin de incelenmesini gerektirmiştir. 19. Yüzyılda yeniçeri kahvelerinde bulunan Bektaşî babası denilen adamların yeniçerileri

⁴Ortaylı, İ. (2009). İlber Ortaylı ile Tarih Dersleri- II. Mahmud. tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=I4I3rTAuU-0>, (erişim tarihi: 10.04.2019)

⁵Ortaylı, İ. (2009). İlber Ortaylı ile Tarih Dersleri- II. Mahmud. tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=I4I3rTAuU-0>, (erişim tarihi: 10.04.2019)

yönlendirdiği görülünce II. Mahmut ve adamları da bu duruma müdahale edebilmek adına dernekleri kapatmışlardır. Tarikatları kontrol altına alabilmek de ancak şiddet yoluyla gerçekleşmiştir.

II. Mahmut döneminde kaybedilen en önemli toprak Mısır olmuştur. Sultan tarafından Mısır eyaletinin valisi olarak atanan Kavalalı Mehmet Ali Paşa tüm gücü merkezde toplayarak Mısır'ı eline almıştı. Bu durum aslında merkezi idarenin güçlü olmasıyla neler yapılabileceğini de gösteren bir durum olmuştur. Mehmet Ali Paşa III. Selim ve II. Mahmut'tan farklı olarak orduyu modernleştirirken daha sert yollara başvurmuş, paralı ordu yerine köylüleri zorunlu olarak askere almış ve iltizam usulü yerine doğrudan vergilendirme sistemi getirmiştir. Tarımı zorunlu hale getirerek ekonomiyi canlandırmış ve merkez hem idari hem ekonomik anlamda kalkınıp güçlenmiştir. Bu örnek II. Mahmut'un merkezi otoritenin önemini anlaması açısından da önemli olmuştur (Zürcher, 2008: 58-60). Bu asırdan sonra da her alanda merkeziyetçilik görülmüştür⁶.

1.1.2.1. Sened-i İttifak

Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyıldan itibaren merkezi otorite zayıflamaya başlamış ve merkezle halk arasında iletişimi sağlayan bir ayan sınıfı oluşmuştur. Zamanla siyasi ve ekonomik anlamda da gelişen ayan sınıfı merkezi otorite açısından bir tehdit unsuru olmaya başlamıştır. Taşrada hâkimiyeti kuramayan devlet, ayan sınıfını kabul etmek zorunda kalmış ve bu durum toplumda bir dengesizliğe neden olmuştur (Akyıldız, 1998: 209). Ayan; Osmanlı Devleti'nde merkezi otoritenin zaayıflaması sonucunda devletin yetkilileri olmalarına rağmen yerel halkın isteklerine göre uzaktaki vilayetleri idare eden kişilerden oluşan bir sınıftır. Etraflarında küçük ordular toplayabilecek nüfuza sahip olmuşlardır .

“Sened-i İttifak”ın mimarı olan Bayraktar Mustafa Paşa, 1765 yılında Hotin’de bir yeniçerinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Kendisi muhtemelen 1787 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları’nda bölüğünün bayrağını taşıdığı veya Rumeli ayanlarından Tirsinikli oğlu İsmail Ağa’nın askerlerine bayraktarlık yaptığı için “Bayraktar” veya “Alemdar” unvanı almıştır (Önsoy, 1986: 24)”. Başarılarıyla bilinen Alemdar Mustafa Paşa hizmetinde bulunduğu ayanın ölmesiyle beraber Rusçuk ayanı olmuştur. Osmanlı- Rus savaşındaki başarısından dolayı da kendisine vezirlik rütbesi verilmiştir. İstanbul’da çıkan Kabakçı Mustafa isyanıyla III. Selim’in tahttan indirilmesi ve Nizam-ı Cedit ordusunun ortadan kaldırılması, Alemdar Mustafa ve reform taraftarlarını harekete geçirmiş ve İstanbul’a doğru yol almışlardır. Bu hareket başarıyla sonuçlanınca tahta II. Mustafa çıkarılmış ve Alemdar

⁶Ortaylı, İ. (2009). İlber Ortaylı ile Tarih Dersleri- II. Mahmud. tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=I4I3rTAuU-0>, (erişim tarihi: 10.04.2019)

Mustafa Paşa sadrazam olmuştur. İmparatorlukta isyancılar temizlendikten sonra yeni ordu kurulması amacıyla yüksek mevkilerde bulunan memurlar, İstanbul eşrafı ve ayan ile bir toplantı yapılmıştır. Ülkenin iç ve dış sorunları ve yeniçeri ocağının durumu konuşulduktan sonra Sened-i İttifak 7 Ekim 1808’de imzalanmıştı (Önsoy, 1986: 24-26).

İnalcık’a göre “Sosyolojik açıdan merkez-çevre güçlerinin karşılıklı tartılması noktasında önemli bir belge olan Sened-i İttifak’ın ilk dört maddesinde Padişah’ın otoritesi tasdik edilirken, hemen beşinci maddede çok önemli ve büyük bir şart olarak hanedan ve durumlarının, devletin keyfi davranışlarına karşı emniyet altına alınması isteniyordu. Bu ise Osmanlı devleti geleneğinde yepyeni bir durumdu (İnalcık, 1964: 607)”. Bu anlamda iki tarafı bağlayan bir sözleşme olan Sened-i ittifak; padişahın ayanın güvenliğini sağlamasını, ayanın da padişaha sadık olmasını sağlıyordu. Ayrıca belgede halka nasıl davranılacağı, haksızlık yapılmaması gerektiği gibi konular yer alıyordu. Bunların aksi bir durumda ise cezalandırılacakları da belirtiliyordu (Agras, 2010: 15).

Sened-i İttifak’la beraber padişahın hakları kısıtlanmış ve iktidar merkezi, saraydan Bâbıali’ye geçmiştir. İmparatorluğu yönetecek güçlü ve modern bir yapı oluşturmak adına anayasal bir nitelik taşıyan bu belge, Osmanlı Devleti açısından tarihi bir öneme sahip olmuştur. Sened-i ittifak’ın tam metninin bulunmaması ve üzerine farklı tartışmalar olmasına rağmen modernleşme adına atılmış önemli bir adımdır. II. Mahmut Dönemi’nde imzalanan bu belge daha sonraki anayasal hareketlerde de örnek olarak alınmış ve geliştirilmiştir. Gülhane Hatt-ı Hümayun’un hazırlanmasında da etkili olmuştur.

1.2. Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Dönemi

Arapça kökenli olan Tanzimat kelimesi; düzenleme, nizam etme anlamına gelir. Osmanlı Devleti’nde batılılaşma anlamına da gelen Tanzimat yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’nın baskısından kurtularak merkezi gücünü arttırabilmesi için gerekli olan bir düzenleme olarak görülmüştür. O zamanki şartlarda Osmanlı Devleti’nin kendi sistemi merkezi yönetim açısından yeterli olmadığından Avrupa’dan yararlanmaya karar verilmiştir (Demirel, 2011: 98).

Tanzimat Dönemi olarak adlandırılan reform dönemi, Osmanlı Devleti’nin sosyal gelişmeleri içinde birdenbire ortaya çıkan bir olay değildir. Reformların devam etmesini sağlayan, onları sonraki aynı çeşit hareketlere bağlayan bir olaylar zinciridir. Tanzimat hareketi Osmanlı Dönemi’nde adımları atılan bir reform hareketi olsa da günümüzdeki modernleşmenin de temeli niteliğindedir. Tanzimat Dönemi başarısızlıklarına rağmen Türkiye’deki modernleşmenin de zorunlu bir şekilde gerçekleşmesini sağlayan bir süreç

olmuştur. Yüzyıllar boyunca yönetimdeki kök salmış yapının değişmesi için yeni kurallar ve uygulamalar benimsense de hepsi uygulanamamıştır. Yeniliklerin toplum tarafından kabullenilmesi için belli bir evreden geçmesi gerekmiştir. Bu anlamda Fransız İhtilali örnek alınacak olursa Fransa, 1793 tarihine kadar içyapısını pekiştirdikten sonra dışarıyla ilgilenmeye başlamıştır. Fransa, 1800'lerden itibaren ise Napolyon'un iktidarı ile kurumsallaşma anlamında farklı bir nitelik kazanmıştır. 1830'lara gelindiğinde ise Avrupa'da artık hükümetler, aydın insanlar ve halk tarafından benimsenmiştir. Fransız Devrimi'nin başlamasından yaklaşık 50 yıl sonra Osmanlı Devleti'nde merkezîyetçi bir yapıyı benimseyen insanlar çıkmaya başladı ve Fransız İhtilali'nin bazı ilkelerine ulaşmak amacıyla belli hareketlere girişen gruplar ortaya çıktı. Modernleşme çabası da o dönemlerden itibaren daha da hızlanmış oldu (Cemaloğlu, 2005: 154).

II. Mahmut dönemi ile gelişim sürecine giren modernleşme hareketlerin Osmanlı'yı getirdiği son nokta ise Tanzimat Fermanı olmuştur. Bu anlamda bir başlangıç olarak görülen dönem aynı zamanda bir sonuç olarak da karşımıza çıkar. Yeniden yapılanma için gerek duyulan yeni düzen, modernleşme veya batılılaşma projesi olarak ortaya çıkmıştır. Tanzimat Fermanı hazırlanmasının amacı ise; dağılmakta olan Osmanlı Devleti'nin bekasını sağlamak adına bir kurtuluş olarak gözükmektedir (Yıldız, 2018: 60).

II. Mahmut'un ölümü ile tahta geçen Abdülmecit, genç yaşta padişah olmak zorunda kalmıştı. Babasının ölümü ile iki temel olayla mücadele etme görevi Abdülmecit'e kalmıştır. Bunlardan ilki Mısır Sorunu'dur. Diğeri ise II. Mahmut'un tamamlayamadığı reformları tamamlayarak Tanzimat devrini sürdürmektir. Abdülmecit öncelikle güvendiği tecrübeli ve bilgili insanları yüksek mevkilere getirerek işe koyulmuştu. Bunlardan biri de Tanzimat'ta önemli rol oynayan Reşit Paşa olmuştur. Dönemin dışişleri bakanı olarak Londra elçiliğinde bulunan Mustafa Reşit Paşa, Abdülmecit'in en güvendiği kişilerden biri olmasından kaynaklı Tanzimat Dönemi denildiğinde akla gelen ilk isim olmaktadır (Karal, 1988: 169). Tanzimat Dönemi'nde en etkili isim olan Reşit Paşa Osmanlı Devleti'nde bu reformların uygulanmasına ve düzenin değişmesine karar verirken Avrupa'dan etkilenmiştir. Avrupa'daki kentlerin yapısına ve yerel anlamdaki işleyişine hayran kalan Reşit Paşa, Tanzimat'ı da Avrupalılaşma ve modernleşme olarak uygulamaya çalışmıştır (Doru, 2015: 68).

Avrupa'da bulunduğu dönemlerde Fransa ve İngiltere'yi inceleme fırsatı bulan Reşit Paşa, Fransa'nın mutlak rejimden meşrutiyete geçişine tanıklık etmiştir. Londra'da elçilik yaptığı dönemde ise İngiltere'de yıllardan beri oturmuş olan meşrutî yönetimi inceleme fırsatı bulmuştur. Liberal devletler olan Fransa ve İngiltere, tanrı hakları sistemiyle yönetilen Avusturya, Prusya ve Rusya'dan bu yönüyle ayrılıyordu. Osmanlı devleti ise liberal bir

yapıya sahip olmakla beraber, şekli olarak tanrı hakları sistemini benimsiyordu. Aynı grupta bulunduğu devletlerle düşman olan Osmanlı Devleti, varlığını koruyabilmek adına İngiltere ve Fransa ile yakın ilişkiler kurmayı amaçlıyordu. Böyle bir durum ise ancak Osmanlı merkezi idaresinin güçlenmesiyle mümkün olabilirdi. Reşit Paşa bu anlamda Osmanlı Devleti'nin düzenini sağlamak için uğraşmış ve Tanzimat Fermanı'nı bu yüzden hazırlatmıştır (Karal, 1988: 169-170).

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar yerel anlamda bir özerklikten bahsetmek pek de mümkün olmamıştır. Demokratik ve özgürlükçü bir yönetimden ziyade, merkezin güçlü olduğu ve bu gücü elinde tutabileceği bir düzenden bahsetmek mümkündür (Ortaylı, 2000: 11). Osmanlı Devleti'nin sınırları kuruluşundan itibaren izlediği yayılmacı politikalar sayesinde genişlemiştir. Bu durum 16.yüzyıldan itibaren sorunların meydana gelmesine neden olmuştur. Merkezi anlamda ulaşım ve iletişimin kontrolünün sağlanamayacağı belli olmaya başlamıştır. Yerel yönetimler ile merkezi güçlendirme fikri bu dönemde ortaya çıkmış ve 18.yüzyıldan itibaren ise reformlara başlanarak uygulamaya konulmaya çalışılmıştır (Doru, 2015: 68). Bu modernleşmeyle beraber imparatorlukta geleneksel yapı kırılmak istenmiş ve yönetimde modernizasyon uygulanmaya çalışılmıştır (Demirel, 2011: 98).

Tanzimat'la beraber, modern anlamda merkeziyetçiliği artıracak dirişimler görülmekteydi ve aslında Tanzimatçı bürokratlar ülkemizde yerel özerklik ve mahalli demokrasiyi yerleştirmek gibi bir niyete sahip değildiler. Onlar, reformla bir demokrasi denemesi yapmak değil, Metternich- Schwarzenberg Avusturyası veya II. Aleksandr Rusyası'nda olduğu gibi, eyalet idaresinin ıslahı, gelirlerin artması ve tutarlı bir idarenin yerleşmesini sağlamak istiyorlardı (Ortaylı, 2012:427).

Bu anlamda Tanzimat'a öncülük eden devlet adamları merkezin taşra üzerinde otoriter anlamda bir kontrol sağlayabilmesi adına Tanzimat'ı destekliyorlardı (Ortaylı, 2012: 427) .

Tanzimat Dönemi'nde reformların uygulanış biçimleri, sınırlılıkları ve sonuçları yerden yere farklılık göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu çok etnikli yapısına rağmen, merkezi olarak gücü elinde bulundurup tüm bölgeler üzerinde hakimiyet kurmaktaydı. 19.yüzyıla gelindiğinde yaşanan karmaşalar merkezde reform yapılmasını zorunlu kılmış ve Tanzimat'la beraber Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni dönüşümlerle karşı karşıya kalınmıştır (Ortaylı, 2000: 11).

Reformların farklı uygulanış alanları vardı. Merkezi anlamda yönetimin yapısında uygulanan reformlarla valilerin gücü ve yetkileri azaltılmak istenmiş ve yalnızca güvenlik işlerinden sorumlu olmaları sağlanmıştır. Mali işler ise, merkezden atanan amirler aracılığıyla yaptırılmıştır. Ayrıca yönetimin her kademesinde halkın katılımının sağlanacağı merkez ve

taşra meclisleri kurulmuştu. Eyalet yönetiminde de reformlar gerçekleştirildi. Adli yargı sistemine mensup olan görevliler de merkeze bağlandılar. Kadıların görevi değişmeyip Şeyhülislâma bağlı kalmış, kadı vekilleri ise diğer memurlar gibi aylık maaşa bağlanmıştı. Resmi olarak ilam, resm-i tereke, izinname, mürasele(mektup), şerefiyye vd. belge ve vergilerin kendi adlarına toplanmaları yasaklanarak bu görev muhassıllara bırakılmıştı (Cemaloğlu, 2005: 155).

Osmanlı Devleti Tanzimat'a kadar büyük ölçüde İslam hukukuna göre yönetilmiştir. Tanzimat'tan sonra ise yönetimde İslam hukukunun etkisi kısmi olarak geçerliliğini devam ettirmiştir. Bu durum Osmanlı şehirlerine de yansımıştır. Selçuklularda belediye işlerinde birinci derecede yetkili kişi Kadı'ydı ve Osmanlı Devleti'nde de bu gelenek devam etti. Bu süreçte Osmanlı devleti kendisine özgü bir kent yapısı meydana getirmiştir (Göksoy ve Sağol, 2017: 3).

Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış politikalarda yaşadığı sıkıntılar, parçalanma korkusu ve gayrimüslimlerin bazı bölgelerde isyan çıkarmaya başlamaları, merkezin güçlendirilmesine karar verilmesine sebep olmuştur. Sorunların çözümü için Tanzimat Fermanı hazırlanıp, reformlar tüm imparatorluk sınırlarında uygulanmaya başlanmıştır. Bu reformlarla modernleşme amaçlanmış ve imparatorlukta yeni bir düzen kurulmaya çalışılmıştır (Atakul, 2012: 15-20).

Tanzimat'tan önce Osmanlı Devleti'nde Klasik Dönem diye adlandırılan süreçte seçim yapılması söz konusu değildi. Şehirlerin idaresi ve yargı görevi kadılarına bırakılırdı. Merkeze bağlı olan kadı; şehirle beraber etrafındaki nahiye ve köylerin de mülki amiri sayılırdı. Kadıların belli bir mekânı olmadığı için hangi binaya girerlerse orası mahkeme veya belediye binası sayılıyordu. Kadılar “Şehirde yalnızca merkezi idarenin idari ve hukuki temsilcisi değil, bunun yanı sıra iâşe, ibate, güvenlik ve ekonomik faaliyetler alanında yerel kamu hizmetlerinin örgütleyicisi ve uygulayıcısı konumunda olmuşlardır (Doru, 2015: 70)”. Yerel anlamda işler Kadılar tarafından yürütülürdü. Bunun dışında ise Tanzimat Dönemine kadarki Osmanlı Devleti'nde yerel yönetimlerden bahsetmek pek de mümkün olmamıştır (Ortaylı, 2000: 11-13).

19.yüzyılda Osmanlı Devleti için köklü bir değişim dönemi olan Tanzimat Dönemi; 3 Kasım 1839 günü okunan Hatt-ı Hümayun ile resmen başlamıştır. Gülhane Hatt-ı Hümayun modernleşmenin bir başlangıcı olarak kabul edilir. Tanzimat Fermanı olarak da bilinen Gülhane Hatt-ı Hümayunu diplomat bürokratlar tarafında ilan edilmiş ve merkezi otoriteyi savunarak, bürokrasinin işlere mutlak hâkimiyetini savunma amacıyla hazırlanmıştır (İnalçık, 1964: 603). Hatt-ı Hümayun “Devlet ileri gelenlerinin halkın, Osmanlı tebaasının her din ve

sınıftan ahalisini temsil eden ruhani reislerin ve yabancı diplomatların önünde okunmuş; imparatorluğun devlet ve toplum hayatında bir dönüm noktasını teşkil ediyor, yeni bir devri açıyordu (Ortaylı, 2000: 15)”.

Tanzimat daha II. Mahmut zamanında ilân edilecekken, bazı Paşaların muhalefeti ve sonrasında II. Mahmut’un ölümü ile geri kalmıştı. Abdülmecit’in hükümetin başına geçmesinden 4 ay sonra yani 3 Kasım 1839’da Gülhane meydanında ilan edilmişti. Meydanda yüksek bir kürsü kurulmuş ve davetliler için de çadırlar getirilmiştir. Abdülmecit de o civarda bir köşke gitmişti. Nazırlar, ulema, büyük ve küçük bütün memurlar, yabancı elçiler, esnaf ve binlerce halktan oluşan bir topluluk meydanda bulunmuştu. Tanzimat Fermanı’nı Reşit Paşa okudu. Reşit Paşa dönemin dışişleri bakanıydı (Yücelt, 1954: 11). Gülhane Hatt-ı Hümayunu’nun okunma töreninden sonraki gün devlet adamları ve padişah fermana uyacaklarına dair yemin etmişlerdi. Sonraki günlerde ise vilayet, kaza ve sancak merkezlerinde de yemin edildi. Böylece Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat Devri resmen başlamış olmuştur (Karal, 1964: 581).

Gülhane Hatt-ı Hümayun toplumun her kesiminden farklı tepkiler almıştır. Toplumdaki farklı gruplar reformları kendilerine göre yorumladığından hükümetin işi de kolay olmamıştır. Bu anlamda Müslüman kesimin büyük bir kısmı, gayrimüslimlere verilen imtiyazlardan hoşnut kalmamışlardı. Ayanlar, mültezimler ve ulema sınıfı ise çıkarlarına ters düşen bir ferman olduğu için tepki göstermişlerdi. Avrupa devletleri ve Osmanlı Devleti’nde yaşayan gayrimüslimler için ise memnuniyet sağlayan nitelikte bir belge olmuştur. Özellikle Fransa ve İngiltere kendi çıkarları açısından Osmanlı Devleti’nin güçlenmesini istediklerinden Tanzimat’ı olumlu bir şekilde karşılamışlardır. Çünkü Osmanlı Devleti’nin güç kazanması Rusya karşısında daha güçlü bir devlet olarak durmalarını sağlayacak düşüncesi hâkimdir. Rusya ve Avusturya ise aynı sebeplerden dolayı Tanzimat’ı tehlike olarak görmüşlerdir ve açık bir şekilde muhalif olduklarını belirtmişlerdir (Yılmaz, 2014: 256).

Tanzimat Dönemine bakıldığında genel anlamda batının yeniliklerini alarak imparatorluğun dağılmasını önleme amacıyla yapılan değişikliklerden bahsedilebilir (Demirel, 2011: 98-99). Daha önceki padişahlar da benzer fermanlar yayınlayarak tebaasına adil bir idari yönetim vaat etmiş fakat Hatt-ı Hümayun’da farklı olarak adalet ve refahın, imparatorluk içindeki bütün milletleri kapsayacağını belirten bir ifade yer almıştır (İnalçık, 1964: 605-607). İmparatorluk içindeki karışıklıklara son verilme isteği eşitlik ilkesinin uygulanmasının bir çözümü olarak görülmüştür. İlber Ortaylı’ya göre, fermada yer alan “bütün tebaa’nın eşitliği” ilkesi yeni bir Osmanlılık siyaseti demektir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son iki yüz yıldır yaşadığı sıkıntılarla beraber toplumsal yapının değişmesi

ve iktisadi sıkıntılarının çözülemez hale gelişi bu fermanın zorunlu olarak ilan edilmesine sebep olmuştur (Ortaylı, 2000: 16-17)”.

Tanzimat’la beraber belirli gruplara bırakılan mahalli hizmetlerin olabildiğince merkezileşmesi amaçlanmış ve güçlü bir yönetimin uygulanabilmesi sağlanmıştır. Bu dönemde uygulanan idari reformlar bir nevi yerel yönetimin de doğuşu anlamına gelmiştir. Dönemdeki yöneticiler bu kadar köklü değişimler beklemeseler de adil ve eşit bir düzen isteği bu değişikliklerin temelini oluşturmuştur (Ortaylı, 2000: 19-20).

Tanzimat’la birlikte, üç nesildir getirilen yeni uygulamalara farklı esaslar getirilerek kökten değişiklik yapabilecek yenilikler söz konusu olmuştur. Şariatla yönetilen Osmanlı Devleti yöneticileri 19. yüzyıla gelindiğinde iç karmaşaları çözemeyen duruma geldiğinden iç ve dış etkilerle Tanzimat Fermanı’nı ilan etmeye karar kıldılar. Bu fermanla; can güvenliği, ırz ve namus güvenliği, mal güvenliği, vergilerin adil dağılımı ve askerlik konusunda bölgelerin yoğunluğuna göre eşit alım yapılacağı gibi değişiklikler üzerinde durulmuştur. Tanzimat Dönemi merkez ve taşra idarelerinde yapılan değişiklikler açısından önemlidir. Düzenlemedeki can ve mal güvenliği, vergilerin adil toplanması ve diğer değişiklikler, ancak güçlü bir taşra örgütlenmesi ile mümkün olabilir. Özellikle vergilerin artık tek bir vergi altında toplanması, Osmanlı İmparatorluğu’nda ciddi bir nüfus sayımı ve mal mülk sayımı da gerektirdiği için zor bir uygulama olmuştur. Bu anlamda II. Mahmut döneminde yapılan sayımlardan da yararlanılmıştır (Torun, 2012: 82). Bu kanunlar uygulanmadıkça ülkede huzurun sağlanamayacağı ve ekonominin de düzelemeyeceği belirtilmiştir. Köklü değişimlerden bir diğeri ise kimse hakkında gizli idam ve zehirleme yapılmamasına karar verilmesi ve davaların herkesin önünde görülmesine karar verilmesi olmuştur. Ayrıca bu haklardan memleketteki herkesin yararlanabileceği garantisi de verilmiştir (İnalçık, 1964: 613).

Tanzimat’ın yönetim alanında getirdiği yeniliklerden biri olan taşra idaresindeki düzenlemelerden beklenen sonuçların elde edilmesi için etkili bir taşra idaresi oluşturma çalışmaları başlatılmıştır. Diğer alanlarla kıyaslandığında uzun zamanlı bir çalışma alanı gerektiriyordu. Özellikle II. Mahmut Dönemi’ndeki merkezi politikalarla beraber Tanzimat’ın taşra politikalarına da bir ön hazırlık yapılmıştır. Çünkü Tanzimat fermanını bütün ülkeye uygulamak isteyen devlet, bu aşamada taşranın da görüşünü almak zorundaydı. Fermanın uygulanması sürecinde eyaletlerden gelecek olan delegelerden hem eyaletler hakkında, hem de yapılacak işler hakkında bilgi alınacak ve bu temsilcilerin Tanzimat’ı iyice anlamaları sağlanacaktı. Böylece eyaletlerde çıkması muhtemel karışıklıkların önüne geçilecekti. (Yılmaz, 2014: 254).

Padişah adına Reşit Paşa tarafından çıkartılan bu fermanın, kanunları hazırlama görevi Meclis-i Vala'ya verilmiştir (İnalcık, 1964: 614). Beş bölümden oluşan bu fermanında temel anlamda imparatorluğun kuruluşundan beri Kuran'ın hükümlerine ve şer-i düzene saygı duyulduğu belirtilmiştir. Son 150 yılda ise yönetimde olan sıkıntılar ve kanunlara yapılan saygısızlıkla merkezi gücün azaldığı ve toplumsal huzursuzluğun arttığı üzerinde durulmuştur. Bu yüzden tanrıdan alınan yetkiyle bazı kanunların düzenlenmesine karar verildiği açıklanmıştır (Demirel, 2011: 99-100). Fermandaki yeniliklerin ise Meclis-i Vâlâ'da planlanıp faaliyete geçirilmesi amaçlanmıştır. II. Mahmut döneminde kurulan bu meclisin daha etkin olabilmesi için üye sayısı artırılmış ve yöntemlerde değişikliğe gidilmiştir (Torun, 2012: 82).

24 Mart 1839'da kurulan Meclis-i Vala'yı Ahkâm'ı Adliye, Tanzimat Dönemi'nin en etkili kurumlarından biri olmuş ve 37 yıl boyunca faaliyet göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda "siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan damgasını vuran bir kurum olmuştur (Seyitdanlıoğlu, 1994: 2)". II.Mahmut hükümdarlığının son yıllarında kurulan bu meclis; Tanzimat Döneminde yetkilerini genişletmiş ve kadrolarını arttırmıştır. Meclisin kurulmasına öncülük eden Reşit Paşa, Paris Büyükelçiliği yaptığı esnada Avrupa'yı ve oradaki kanunları ve kanun koyucuları inceleme fırsatı bulup bunları Osmanlı'ya uygulamak istemiştir. Özellikle Fransa ve İngiltere'nin yönetim yapılarını inceledikten sonra reformların uygulanabilmesi için bir meclisin varlığına olan inancı daha da netleşmiştir. Tanzimat hazırlıklarının yapıldığı sırada meclisin gerekliliğini göz önünde bulundurarak kurulmasına karar verilmiştir. Biri başkan olmak üzere altı üyeden oluşan Meclis-i Vala aynı zamanda temyiz mercii olarak da görülmüş ve her konunun onaylandıktan sonra sadrazama gönderilmesine karar verilmiştir (Seyitdanlıoğlu, 1994: 35-37).

Reşit Paşa, merkezi otoriteyi güçlendirmek adına baskı ve güç unsurlarından sıyrılmış bir memur kadrosu yaratarak imparatorluğun kalkınmasını sağlamayı amaçlamıştır. Böyle bir bürokrat sınıfının ortaya çıkmasına ve Tanzimat'ın uygulanmasına karşı çıkan iki sınıf; ulema sınıfı ve ayanlar olmuştur. Çünkü bu ferman yayınlanana kadar her alanda baskıları ve otoritelerini hissettirmişlerdir (İnalcık, 1964: 615). Artan bürokrasi ve oluşan yeni memur sınıfıyla güçlü bir devlet oluşturularak Osmanlı Devleti'nin içindeki karmaşanın bitirileceği ve eski ihtişamına kavuşacağı düşünülmüştür (Demirel, 2011: 100). Bütün bu karışıklık arasında Tanzimat'ın uygulanması da gecikmiştir. Bunun temel sebepleri arasında ulema ve ayan grubunun olması en etkilisi olsa da uzman kadrosunun yeterli olmaması da büyük etken oluşturmuştur. Kadrolarda, istenilen düzeye ulaşamamıştır (Torun, 2012: 83).

Bu düzen oluşturulmaya çalışırken, rüşveti önlemek adına da memur maaşları yüksek tutulmuştu. Böylece yeni bir sınıfın ortaya çıkma süreci de başlamıştır (İnalcık, 1964: 616). Tanzimat'la beraber devletin de modernleştirileceğine inanılıyordu. Bu modernleşme diplomasiyi de kapsıyordu. Çünkü Tanzimat Dönemi diplomatik faaliyetler açısından da önemli bir başlangıç dönemi olmuştu. Hariciye Nezareti de bu önemli adımlardan bir tanesi olmuştur. Osmanlı elçilerinin verimli çalışmaları ve İstanbul'a gelen yabancı elçilerle kurulan iletişim İstanbul'u Avrupa diplomasisinin bir parçası haline getirmişti (Karasu, 1993: 205).

Tanzimat'ın şeriat kanunlarına aykırı olmayacak şekilde düzenlenmesine karar verilmiş: "Gelenekçi Osmanlı devlet anlayışında hükümdarın nefsinde toplanan devlet otoritesi, devletin özünü teşkil eder ve bir gayedir. Gülhane Hattı'nda da devletin emniyeti askere, asker paraya, para da reaya için adil bir idare kurulmasına bağlı görülmüştür. Devlet ve onun kalkınması, bütün ıslahatın esas gayesi olarak gösterilmiştir (İnalcık, 1964: 617)".

Reşit Paşa'nın Batı'dan etkilendiği maddelerden de açıkça anlaşıldığı üzere; halk devlet için değil, devlet halk için vardır, düşüncesi hâkimdir. Kanun önünde eşitlik, bütün ıslahatın temel taşı oluşturmuştur (İnalcık, 1964: 619). Tanzimat'ın uygulanmasına merkezi denetimin etkin olduğu yerlerden başlanmıştır.

İlk uygulanan bölgeleri, Edirne, Bursa Ankara, Aydın, Sivas ve Konya Eyaletleri olmuştur. Trabzon, Erzurum ve Diyarbakır ise vergi ödeme konusunda sıkıntılı eyaletler olduğu için bu uygulama 6 yıl kadar geç başlamıştır. Herkesin kazandığı oranda vergi verecek olması mültezim ve bölge beyleri tarafından iyi karşılanmamış çıkan isyanlar da vergilerin toplanmasını geciktirmiştir (Torun, 2012: 83).

Tanzimat Döneminde Lübnan'ın özel yapısı üzerine bölgenin modernleştirilmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Padişah Abdülmecit, yerel idarelerin Osmanlı merkezi otoritesine bağlanması ve bölgenin her anlamda geliştirilmesi için reformlar yapılmasını istemiştir. Ayrıca Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerin eşit haklarda temsil edilmesi gerektiğini özellikle vurgulamıştır (Özkaya, 2002: 30).

Anadolu'da ise Tanzimat reformlarına karşı tepkiler oluşmuş ve hükümet istediği sonuçları kısa vadede elde edememiştir. Anadolu halkı iltizam usulünden vazgeçilip muhasıllık usulüyle vergi toplanmasına direnip vergi vermeyince, iltizam usulüne geri dönmüştür. Bu kadar karmaşaya rağmen Tanzimat'ın kabulünden on yıl sonra reformlar tüm Anadolu'da uygulanır hale gelmiştir (Torun, 2012: 83-84).

Tanzimat kısaca bürokrasinin devri olarak da özetlenebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında Batılılaşarak memleketi ileri taşıma çabaları ve merkezîyetçi bir yönetim kurulabilmesi için bu amaçlara hizmet edecek bir bürokratik yapı

oluşturulmaya çalışılmıştır. Tanzimat Fermanı aslında, daha sonra yapılacak modernleşme girişimlerine öncülük etmesi nedeniyle günümüz yönetim yapısında da önemli bir yer taşır. Tanzimat'ın en önemli özelliklerinden biri mutlak otoritenin sınırlandırılarak, belli yasalar ve ilkeler doğrultusunda tekrar düzenlenmesi olmuştur. Kamu yönetimini yeniden yapılandırmaya çalışan bu ferman ile keyfi düzene son verilip kanun düzeni anlayışı getirilmiştir. Olumlu sonuçlarının yanında olumsuz sonuçları da olan bu ferman, Osmanlı Devleti'nin mali yapısını da zorlayan bir girişim olmuştur (Aktel, 1998: 182)

1.2.1. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye (1838-1876)

II. Mahmut Dönemi'nde ıslahat hareketlerinin gerektirdiği yeni nizamnameleri hazırlamak, memurların muhakemesiyle meşgul olmak, gerek görülen devlet işlerinde oy vermek üzere 1837 yılında kurulan meclisin adıdır. Tanzimat'tan sonra işlerin çoğalması sebebiyle Meclis-i Ali-i Tanzimat ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliye birleştirilerek yine 'Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye' adı altında bir meclis oluşturulmuş ve bu meclis idare, Tanzimat, adliye adlarıyla üç kısma ayrılmıştır. İdare kısmı mülki ve mali işlerle, Tanzimat kısmı kanun ve nizamnamelerin araştırılması ve düzenlenmesiyle, adliye kısmı da bazı davalarla ilgilenmiştir (Sunay, 2002: 113).

Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye 24 Mart 1838'de Gülhane'de kurulmuştur. Adalet işlerinden sorumlu bir meclis olarak faaliyet yapması amaçlanmıştır. İdari davalarla ilgilenen bu meclis; Bugünkü Danıştay ve Yargıtay'ın yetkilerine sahip olan en önemli organ olarak kurulmuştur. Meclisin başkanı ve üyeleri yüksek rütbesi olan kişiler içinden seçiliyorlardı. Kararlar oylama sonucundaki çoğunluğa göre veriliyor, eşitlik durumunda ise son karar padişahın oluyordu (Ağras, 2010: 58). Meclisin başkanı eski serasker olan Hüsrev Paşa olmuştur. Hüsrev Paşa'nın kanun tasarılarını hazırlamak, nizamnameleri düzenlemek, idari davalara bakmak, devlet ve toplumu ilgilendiren işlerle ilgilenmek gibi görevleri vardı. Ayrıca kanunlar yürürlüğe girmeden önce karara bağlamakla yükümlüydü. Mecliste başlangıçta sekiz kişi bulunurken Tanzimat'ın başında bu sayı on kişiye çıkarılmıştı. Meclisteki üyelerin, görevleri dışında bir iş yapmaları yasaklanmıştı (Sunay, 2002: 113).

II. Mahmut Dönemi'nde kurulan meclis, aynı zamanda kanun taslaklarını hazırlamakla da yükümlüydü. Hazırlanan taslaklar padişahın Hatt-ı Hümayun-u veya şeyhülislamın fetvası ile kanun haline gelebiliyordu. Meclis aynı zamanda Tanzimat'la ilgili bütün gelişmeleri inceleme, denetleme ve karar verme yetkisini de barındırıyordu. Bu anlamda Tanzimat Meclisi olarak da anılan bir meclis olmuştur. Meclisin çalışma yöntemleri Batı tarzı devletlerin meclis usullerine benzer oldu. Taslaklar veya projelerin görüşmelerine

başlanmadan önce üyelere dağıtılması, meclis önünde gerekli bilgilerin verilmesi, oyların eşitliği sonucunda son sözün padişaha ait olacağı gibi kararlar kabul edildi.

Meclisten tahsis edilen bir komisyonun, Hristiyan tebaanın istek ve şikâyetlerini incelemesi konusunda karar alındı. Meclisin yaptığı çalışmalar Tanzimat programının hayata geçirilmesinde büyük rol oynamıştır (Karal, 1999: 2-3).

Meclisin görevi, yapılması düşünülen; Tanzimat-ı Hayriyye ve Tanzimat-ı Mülkiyye olarak adlandırılan reformların gerçekleştirilmesi amacıyla kanun ve nizamları hazırlamak ve Dar-ı Şûra-yı Askeri'nin tanzim ettiği mazbatalara son şeklini vermektir. Ayrıca çıkarılan kanun ve nizamnamelerin uygulanıp uygulanmadığını denetleme hakkı da meclise aitti. Meclis iç tüzüğüne göre kararlar oy çokluğuyla alınacaktı (Akyıldız, 2003: 250).

Tanzimat'la beraber neredeyse her önemli sorunun çözümlenebilmesi için ayrı meclisler oluşturulmuştu. Bu meclislerde alınan kararlar ise Meclis-i Vâlâ'dan onay aldıktan sonra yürürlüğe konulmuştur. Meclis-i Vâlâ en üst kuruluş olması, şekil bakımından da Batı tarzında bir meclis olması bakımından diğerlerinden ayrılan bir meclis olmuştur. Hatta dönemin padişahı Abdülmecit de Meclis-i Vâlâ'nın çalışmaları ile yakından ilgilenmiş ve toplantılara katılmıştır (Çadircı, 1997: 189).

İlk zamanlarda kurumsallaşmanın tam sağlanamamasından kaynaklı olarak sorunlar yaşanmış ve meclisin çalışmaları aksatmıştır. Bu sorunlar; ikinci memuriyet olması durumunda çalışmaların aksatılması ve üyeler arasındaki rütbe farkları gibi sorunlardı. Meclis içindeki bu durumlar; rütbelerin eşitlenmesi ve ikinci memuriyetin yasaklanması ile çözülmüş ve çalışmalar öyle sürdürülmeye devam etmiştir (Akyıldız, 2003: 250). Meclisin bir diğer sorunu ise toplantılara katılan padişahın istediği kararları onaylayıp, istemediği kararları veto edebilme hakkının bulunmasıydı. Bu durum meclisin bir danışma meclisi olmaktan öteye gidemediğinin de bir göstergesi olmuştur (Çadircı, 1997: 188-189).

Danışma meclisi olan meclis, yargılama yetkisi gibi önemli yetkilere de sahipti. Özellikle Tanzimat kurallarına uymayanların cezalandırılması görevi meclise aitti. Onun dışında eyalet ve sancak meclislerinde çözümlenemeyen konular da bu mecliste çözümleniyordu. Bu bakımdan Meclis-i Vâlâ bir danışma meclisi olmasına rağmen, Tanzimat Döneminde çoğu konuda karar yetkisine sahip bir kurumdu (Çadircı, 1997:190). Ayrıca adli ve mali konuların yürütülmesini sağlayan meclis, bir tür parlamento ve yüksek mahkeme görevi görüyordu. Bu bakımdan Meclis-i Vâlâ Tanzimat Dönemi'nin önemli bir parçasıydı (Ortaylı, 2012:408).

Kısaca Tanzimat Fermanının ilan edilmesiyle beraber yönetim ve hukuk alanında önemli adımlar atılmış, Osmanlı Devleti'nin hukuk devleti olması sağlanmaya çalışılmıştır. Modern yapılanma olgusunun uygulamaya dönüştürülmesi görevi Meclis-i Vâlâ'ya verilmişti. Tanzimat Fermanı'nın bir anayasa olup olmadığı tartışılrsa da ferman bir anayasa değildir. Anayasa olmasa da anayasal nitelikte belli özellikler taşımasından dolayı bu tartışmalara yer vermiştir. Bu fermanda padişahın kendi isteğiyle yetkilerini sınırlaması ve bu yetkileri Bab-ı Âli ile Meclis-i Vâlâ'ya devretmesi önemli bir adım olmuştur. Meclis-i Vâlâ Tanzimat fermanından itibaren bir yasama meclisi olarak çalışmaya başlamıştır. Hükümdarla ortak kararların alınması açısından da parlamenter sistemin ilk adımları olarak değerlendirilebilir (Seyitdanlıoğlu, 1994: 40-45).

1.3. Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne Modernleşme Sürecinde Etkisi

16. Yüzyılda başlayan Osmanlı-Fransız ilişkileri Lale Devri'nde gelişmişti. Fransa, Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Venedik gibi devletlerle savaştığı dönemde Osmanlı'ya destek olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya verdiği kapitülasyonlar ise bu dostluğun pekişmesini sağlamıştır. Fransız İhtilali'nden sonra ise ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Krallığın devrilmesi ve cumhuriyetin ilan edilmesi diğer Avrupalı devletlerince tehdit olarak algılanmış ve savaş açılmıştır. Avrupalı devletler Fransa'ya karşı birlik olmuşlar fakat yine de başarı sağlayamamışlardır. Fransa ordusunun başında olan Napolyon Bonapart diğer orduları başarısızlığa uğratmıştı. Bir tek İngiltere'ye karşı bir üstünlük sağlayamayan Fransız ordusu, İngiltere'yi Akdeniz'den uzak tutmak için Mısır seferine çıkmıştır. Bu durumun üzerine Osmanlı Devleti Fransa'ya 1798'de savaş açmış ve Napolyon'u yenilgiye uğratmıştır (Ertürk, 2012: 221-222).

1789'da Fransa'da patlak veren ihtilâl, beraberinde milliyetçilik akımının da yayılmasını sağlamıştır. İlber Ortaylı'ya göre Fransız İhtilali aslında görünenin aksine bir abartmadır ve her şeyin etkeni olarak anılması yanlıştır. Çağdaş parlamento Britanya'nın yarattığı bir şeydir ve bu ihtilal aslında herkese eşitlik getiren bir devrim değildir. Fransız İhtilali'nin iki şeyi çok ustaca meydana getirdiğini söyleyen Ortaylı, bunların ilkinin kanunlar önünde her dinin önemli ve eşit sayılması olduğunu söylemiştir. İkincisi de temel hak ve özgürlükler konusunda cinsiyet farkı gözetilmemesi olmuştur. Bu ihtilalle beraber kadınlara mülkiyet, yaşama ve kanun hakkı da getirilmiş oldu⁷.

Fransız İhtilali batı gelişmeleri içerisinde İslam Dünyası'nı etkileyen ilk büyük fikir hareketidir denilebilir. Hristiyanlar ve Müslümanlar, savaş veya barış dönemlerinde karşı

⁷Ortaylı, İ. (tarih yok). Fransız İhtilali Dünyayı Nasıl Etkiledi? <https://www.youtube.com/watch?v=47HDdmosmN0>, (erişim tarihi: 19.04.2019)

karşıya gelip bir etkileşim içinde olmalarına rağmen Rönesans ve reform hareketleri İslam dünyasını çok etkilememiştir. Fransız İhtilali ise bu anlamda farklılık oluşturan bir durumdur. Çünkü Fransız İhtilali'nden önce İslam Dünyası Batı'yı küçümsemekte ve geri kalmışlığının farkında olmamakla beraber kendini üstün görmektedir. Fakat Batı'nın ilerlemesi sonucu yaşanan geri kalmışlık bu durumun değişmesine sebep olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu da başta önemsememesine ve hatta memnuniyet duymasına rağmen sonraki süreç bu İhtilâlden etkilenmiştir. Fransız İhtilali için bir sürü değişimin başlangıcı olmuştur denilebilir (Bolat, 2005: 152-153).

Osmanlı için Fransız İhtilali ile beraber Avrupa'nın karışmasının bir avantaj niteliği taşıdığı düşüncesi, Osmanlı'da milliyetçilik olmadığı için bu akımın imparatorluk içinde etkili olmayacağı fikrinden kaynaklanmıştır. Bu sebeple Osmanlı bu ihtilâl karşısında tarafsız kalmayı seçmişti.

Fransa ve Osmanlı ilişkilerine bakıldığında 16. Yüzyılın başlarından itibaren bir yakınlaşma olduğu söylenebilir. Fransa ve Osmanlı arasındaki ilişkilerin düzelmesiyle beraber Fransızlar Osmanlı Devleti'nde siyasi ve ekonomik anlamda büyük avantajlar elde etmişlerdir. Fransızlar doğu siyasetini sürdürebilmek ve ticaret yollarını kullanabilmek adına Osmanlı'yı basamak olarak görmüşlerdir. 16. yüzyıl başında verilen kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıklar açısından büyük önem arz ediyordu. Çünkü verilen ilk kapitülasyonlarla beraber Hristiyan bir kralın, padişahla eşit görülebilecek olması azınlık hakları açısından büyük bir gelişmeydi. (Yorulmaz, 2000: 698).

Bununla beraber 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu mali krizler ve toprak kayıpları da III. Selim'i ıslahat yapmaya itmişti. Fransa hayranlığı bilinen padişah, XVI. Louis ile mektuplaşıp tavsiyeleri doğrultusunda hareket etmiştir. Aslında Nizam-ı Cedit diye adlandırdığı yeni düzen Fransız İhtilali'nin getirdiği yeni düzene ithafen bu ismi almıştır (Karaman, 2018: 68).

Osmanlı ile Fransa arasındaki ilişkiler 18. Yüzyıl ile beraber daha da kuvvetlenmiştir. İmparatorluk içinde yaşanan sıkıntılar batıyla yakınlaşmayı zorunlu kılmıştı. Özellikle III. Selim döneminde iki ülke daha yakın ilişkiler içinde olmuştur. III. Selim'in Fransa'ya duyduğu sempatinin bir göstergesi de Osmanlı büyükelçiliğinin Paris'te faaliyete geçmesi olmuştu. III. Selim şehzadeligi boyunca da dış ilişkilerini Fransız elçilerle sağlamış ve onlardan bir sürü şey öğrenmiştir (Karaman, 2018: 69).

Fransa'nın Osmanlı'yı etkilediği bir diğer durum ise mali sistemdir. Fransa'nın kurduğu mali sistem Avrupa'ya öncü olmuş ve Osmanlı devleti bu mali yapıyı kendi devlet sistemine uygulamıştır. Osmanlı Devleti'nin klasik mali yapısı da bu değişikliklere elverişli

olduğundan sıkıntı yaşanmamıştır. Tanzimat Dönemine geçişin en önemli sebeplerinden biri de mali düzenin bozulması olmuştur. Mali sistemle kastedilen; orduyu besleme, bürokrasiye bütçe oluşturma, kaynak bulma, eğitimde yenileşme gibi devletin bütün alanlarını kapsayan bir sistemden bahsedilmektedir. Fransız etkisi sadece ordu veya mali düzende değil her alanda görülmüştür. Özellikle Fransa'dan ceza hukukunun alınması tıp, fen, hukuk, mühendislik gibi alanlarda da Fransa'dan etkilenilmesine neden olmuştur. Bu bölümlerde okumak isteyen kişilerin Fransızca öğrenmesi gerekiyordu. Bu durum Osmanlı devletinin Fransız dil ve kültüründen de etkilenmesine neden olmuştur (Ortaylı, 2006: 138-140).

Fransız İhtilali Osmanlı'yı her açıdan etkileyen bir devrim olmuştur. Özellikle aydınların Fransa'ya olan hayranlığı, bilim ve sanat ortamında da kendini belli etmiştir. Fransa'da krallığın çökmesi ve cumhuriyetin kurulmasına tepki gösteren devletlerin aksine Osmanlı İmparatorluğu tarafsız kalacağını açıklamıştır. Fransız İhtilali sonrasında başka yerlerde olduğu gibi İstanbul'da da devrim taraftarları kendilerini giyim kuşamla veya sembollerle belli etmişlerdir. Osmanlı devleti içerisinde yaşayan Fransızların da giyimine karışılmayacağı ve istedikleri sembolleri kullanabilecekleri söylenmiştir. Bu duruma tepkisiz kalan Osmanlı hükümeti, yaşanan gelişmelere rağmen Fransa'ya daimi elçi göndermekte sakınca bulmamıştır. Osmanlı devleti, Avrupalı devletlerin yükselişi karşısında çözümü batılılaşmada ve merkezi idareyi güçlendirmede bulmuştur. Yapılan ıslahatlarla Avrupalı devletlerin baskısının azalacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi bakımından Fransa taşra örgütlemeleri örnek alınmış ve bu sistem, merkezi otoritenin güçlendirilmesi açısından iyi bir örnek olarak görülmüştür (Karaman, 2018: 71-73).

1.4. Tanzimat Dönemi Taşra Politikaları

Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin batılılaşma çabasının, devlet örgütlenmesinde gerçekleştirilmeye çalışıldığı dönemlerde Fransa'nın idari yapısı rol model olarak alınmıştır. Fransa'dan alınan reformlar, merkezi otoritesi sarsılan Osmanlı Devleti açısından ideal olarak görülüyor ve merkezîyetçi yapının tekrar sağlanacağı düşünülüyordu (Karahanoğulları, 2004: 23-25).

Tanzimat Dönemi diğer birçok alanda olduğu gibi taşra idaresinde de kapsamlı bir değişimi beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Tanzimat'ın ilanı ile başlayan hukuki düzenlemeler neticesinde kurulan yeni idari birimler, kurumlar ve yerel meclisler günümüz taşra yönetim yapısının temelini oluşturmuştur. Tanzimat Fermanı taşrada II. Mahmut (1808-1839) döneminden itibaren uygulanmaya çalışılan idari ve mali merkezîyetçiliği esas alan bir sistemi öngörüyordu. Bu sistemin uygulanabilmesi için yeni bir vergi modeli uygulamaya

konulacaktı. Buna göre bir bölgenin vergisinin iltizam usulüyle verilmesine son verilerek herkesin gelirine göre vergisini ödeyeceği bir uygulamaya geçilecekti. Böylece iltizam usulünün bütün suistimallerine maruz kalan halk ağır vergi yükünden kurtulacak gelirine göre vergisini ödeyecekti (Torun, 2012: 422).

Tanzimat Fermanı'nın ilanı köklü bir değişim ve dönüşüm sürecine girilmesini sağlamış, imparatorluk için vilayet yönetimi, yerel yönetimler ve belediyeçilikte yasal bir çerçeve çizilmesine de öncülük etmiştir. Osmanlı imparatorluğu modern anlamda bir mimari dokuya sahip olabilmek adına Avrupa standartlarında şehirler ortaya çıkarmak istemiştir. 19.yüzyılda Osmanlı kentlerinin içyapısında meydana gelen sosyo-ekonomik değişimler ve nüfusun artmasıyla beraber ihtiyaç duyulan şeylerin artması kentsel değişimi zorunlu kılmıştır (Seyitdanlıoğlu, 2010: 1-2).

Tanzimat tüm imparatorlukta aynı anda uygulamaya konulmamıştı çünkü daha önceki sistemde merkezi hükümetin denetiminin zayıf olduğu yerlerde gücü elinde bulunduran ayan gibi yerel yöneticilerin vereceği tepkiden çekinilmiştir. Bu nedenle Tanzimat'ın uygulanmasına merkezi denetimin güçlü olduğu merkeze yakın olan Edirne, Hüdavendigâr(Bursa), Ankara, Aydın, İzmir, Konya ve Sivas eyaletlerinde başlanmış, Trabzon ise karşılaşılan tepkiler nedeniyle gecikmeli olarak uygulamaya dâhil edilmiştir. Başlarda kapsam dışında tutulan Erzurum, Diyarbakır, Maden-i Hümayun kazaları ve Sivas eyaletindeki bazı bölgelerde 1845 Martı'ndan itibaren Tanzimat'ın uygulamasına geçilmiştir. (Çadircı, 2007: 187).

Tanzimat Dönemi'yle beraber reform kapsamında değerlendirilecek bir diğer kısım ise belediyelerin kurulması olmuştur. Belediyelerin kurulması taşra örgütünün merkezi idareye bağlanması itibarıyla reform hareketleri kapsamında değerlendirilen bir yenilik olmuştur. Osmanlı Devleti'ndeki kentlerin kamu hizmetlerinin yetersizliği, su ve altyapı sorunları benzeri etkenler her türlü ekonomik ve kültürel yapının da gelişmesine engel olmuştur. Tanzimat önderlerinden biri sayılan Reşit Paşa Avrupa'daki kentlerin yapısına duyduğu hayranlık sonucunda Osmanlı Devleti'ndeki kentlerin de değişmesi gerektiğini resmi raporlarında belirtmişti. Bu düşünceler Osmanlı yöneticilerinin hepsinde vardı, çünkü modern belediyeler ile şehrin daha düzenli olacağı düşünülüyordu (Ortaylı, 2000:30).

Bu anlamda şehir değişimlerine bakıldığında Osmanlı Devleti'nin zaman içerisinde şehir yapılarının da değiştiği gözlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin klasik dönemine bakıldığında Osmanlı'ya bağlı olan Arap ülkelerinin pratikte belirli bir özerkliğe sahip olduğu görülmektedir. 19.yüzyıl reformlarıyla beraber ise bu yapı büyük ölçüde değişmiş ve idari merkezîyetçilik Suriye başta olmak üzere diğer bölgelerde de kendini göstermiştir. Buna

Suriye ile tek bölge sayılan Lübnan da dâhildi. 1845 Lübnan olaylarından sonra Osmanlı Hükümeti Cebel-i Lübnan'a özerklik veren nizamnameyi Avrupa baskısıyla 1861'de kabul etmiş, 1864 yılında da aynı nizamnameyi bazı değişiklikler yaparak düzenlemişti. Bu yenilik Lübnan'da hukuki bir özerkliğin başlangıcı sayılmıştır. Buna rağmen modernleşen Osmanlı bürokrasisi bölgedeki kontrolünü kaybetmemiş ve bu özerkliği büyük ölçüde azaltmıştır. Osmanlı Devleti liman şehirlerini modernleştirerek yeni bir yapıyı oluşturma amacına girmiştir. Arap ülkelerinin liman şehirleri bu anlamda çok uygun noktalar olmuşlardır. Demiryolları ve denizyolu ulaşım hatlarının düzeni, bütün imparatorlukta eyalet sınırlarının ve idari merkezlerin sık sık değiştirilmesine neden olmuştur. İzmir, Samsun, Adana, Halep gibi yerlerde yeni idari düzenlemeler yapılmıştır. Cebel-i Lübnan'ın özerk bir yapıya sahip olmasına rağmen, Beyrut ayrı olarak düzenlenmiştir. Trablusşam sancağı ise önemli bir idari birim haline gelmiştir. Irak'ta bulunan Basra ise bir süre ayrı bir vilayet haline getirilmiştir. Bu durumlar Osmanlı Devleti'nin yapısının da oldukça değişken bir şekilde işlemesine sebep olmuştur. Örneğin Klasik dönemde Şam, Suriye'nin en önemli merkeziyken, Beyrut şehri günden güne idari, ticari ve siyasi anlamda daha önemli bir yer haline gelmiştir (Ortaylı, 1984: 90-91).

Osmanlı Devleti'ndeki bu dönüşüm bir süre sonra diğer şehirleri de kapsamaya başlamıştır. Avrupa da Osmanlı Devleti'ndeki şehirlerin ıslah edilmesini istiyor ve Tanzimat'a destek veriyordu. Bunun en önemli nedeni ise ekonomik faaliyetlerini yürütebilmek ve yatırım yapabilmek için Osmanlı Devleti'ndeki şehirlerde ulaşım, kanalizasyon, aydınlatma vb. hizmetlerin olmasının gerekliliğiydi. Avrupa'nın belediyeçiliğe verdiği destek ile Osmanlı devleti belediye anlamında girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimler ilk önce liman şehirlerinde başlamıştır. Liman bölgesi olan Galata-Beyoğlu, Selanik, Beyrut, İzmir, Kıbrıs, Bağdat gibi şehirlerde vilayet nizamnameleri yayınlanarak kurulan belediyeler dış dünya ile olan ilişkilerde kilit nokta olması nedeniyle büyük önem arz etmiştir (Ortaylı, 2001: 229).

Osmanlı Devleti'nde belediye denildiğinde bu kavram kentin kendi kendini yönetmesi veya tüzel bir kişiliği olması anlamına gelmiyordu. Belediye; şehre ait işler anlamında kullanılıyordu. Osmanlı Devleti Tanzimat'ı uygularken ise belediyeyi, şehrin düzenlenmesi ve yeniden yapılandırılması adına gerekli bir gelişme olarak görmüştür. Tanzimat Döneminde belediye reformları devlet eliyle yürütülmüş ve takip edilmiştir (Göksoy ve Sağıol, 2017: 2-4).

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda modern belediyeçilik yapılarını geliştirme üzerine çalışmış ve bu gelişimi belediye uygulama ve kurumsal uygulama çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu anlamda belediyeçiliğin gelişimi üç dönemde gerçekleşmiştir

denilebilir. İlk dönem, 1855-1876 yılları arasındaki kuruluş dönemi olarak ele alınabilir. 1855'te İstanbul Şehremaneti ve 1858'de Altıncı Daire-i Belediye'nin kurulması belediyeçilik anlamındaki dönemin ilk gelişmeleri olarak sayılabilir. İkinci dönem ise 1861 Vilayet Nizamnamesi'nin 1864'te düzenlenerek her köyü bir belediye olarak kabul etmesi ve 1867'de çıkarılan iki nizamname ile de Tuna, Selanik, İzmir ve Bağdat gibi yerlerdeki belediye uygulamalarına yasal bir zemin sağlanmasının oluşturduğu dönemdir. Son olarak 1868'de çıkarılan Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi, uygulamada yaşanan sıkıntılara rağmen, yeni belediye modelinin İstanbul için somut bir hale gelmesini ifade ediyordu. 1871 yılına gelindiğinde ise, taşrada uygulanmak üzere çıkarılan Vilayet Nizamnamesi'nde belediyeler için geniş bir bölüm düzenlenerek, daha ayrıntılı hükümlere yer verilmişti (Oktay, 2005: 257-258).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti liman kentlerinde düzenlemeler yapmaya başlamıştır, Dönemin ticari faaliyetlerine ayak uydurabilecek ölçüde ulaşım ve hizmete sahip olabilmek adına yeni örgütlenmeler kurma girişimindeydi. Liman kentlerinin konaklama tesislerini oluşturmak, uygun sağlık koşullarında bir şehir yaratmak ve kent ulaşımını sağlamak başlıca ihtiyaçlardı. Bu yüzden devletin liman kentlerinde belediyeçilik anlamında atılımlar yapılmıştır. Buna rağmen dönemin modern belediyeleri hiçbir zaman modern beledi görevleri yerine getirebilecek şekilde örgütlenememişlerdir. Tanzimat'ı desteleyen devlet adamları için belediyenin olma amacı, şehrin temiz ve aydınlık olması ve bu sayede yaşanabilecek duruma gelmesidir. Osmanlı Devleti'nde hem merkezîyetçilik anlayışının benimsenmesi istenmiş hem de başkent ve önemli kentlerin biran önce modernleşmesi için çalışmalar yapılmıştır (Ortaylı, 1973: 16-20).

Tanzimat Fermanı ile geleneksel yapı terk edilmiştir. Bu anlamda yönetim yapısında reform yapılması anlamında çok önemli bir gelişme olmuştur. Devlet Batılı yönetim tarzında örgütlenmeye yönelmekle beraber, belediye hizmetleri geleneksel tarzda örgütlenmiş ve burum bir çelişki yaratmıştır. Yine de o dönemde ortaya çıkan taşra örgütlenmeleri merkezi yönetimin isteği doğrultusunda oluşmuşlardır. Böylece merkezîyetçi bir eğilime sahip olan yerel yapı günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Yerel yönetimlerin doğuşuna bakıldığında ise Tanzimat'ın etkisi ve merkezi idarenin denetimi söz konusudur. Tanzimat'la beraber belediyelerin ortaya çıkmasındaki ilk aşama, yerel temsil geleneğinde önemli bir yere sahip olan Muhassılık Meclisleri aşaması olmuştur. Bir diğer aşama ise, İstanbul'da Şehremaneti ile Altıncı Belediye Dairesi'nin kuruluşu ile başlayan ve devamında Vilayet Nizamnameleri ile devam eden süreç olmuştur (Göksoy ve Sağol, 2017: 8).

1.4.1. Muhassıllık Meclisleri

Tanzimat; yönetimin düzenlenmesi, modernleştirilmesi anlamına gelmekteydi. Bu modernleşmenin gerçekleşebilmesi içinse, mali anlamda bir reform yapıp gelirlerin arttırılması gerekiyordu. Babiâli, taşraya valilerle aynı görevde olan muhasıllar tayin ederek, vergi toplama işini onlara devretmişti. Çünkü vali, ayan ve eşraf güç kazandıkça vergiler merkeze gelmiyor ve mali krizler yaşanıyor. 18. ve 19. yüzyıllarda vergiler iltizam usulüyle mültezimler tarafından toplanırdı. Herhangi bir yerin vergi toplama görevi; merkez tarafından açık arttırmaya çıkarılarak bir mültezime verilir, işi üstlenen mültezim vergi toplamaya taşraya gönderilirdi. Taşra idaresinde tüm yetkiler valinin elinde olduğundan ve mültezimler genelde valiye karşı çıkamayacağından, valiler dışında vergi toplama görevine talip olan pek fazla insan olmazdı. Bu sistemin başarısızlığından dolayı Tanzimat Döneminde yeni bir sistem olarak Muhassıllık Meclisleri kurulmuştu (Ortaylı, 2000:31-32).

Taşrada vergi reformunun uygulanmasına, yakın eyaletlerden başlanarak muhasıllar gönderildi. Hükümet tarafından görevlendirilen bu muhasıllar, yanlarına birer emlak ve nüfus kâtibi alarak gittikleri yerlerde bir meclis oluşturacaklardı. Muhassılla beraber iki tane kâtip, hâkim, müftü, asker zabiti, yöre halkının ileri gelenlerinden bir kişi ve iyi halli dört kişiyle beraber toplam on üyeden oluşacak meclis, aynı zamanda gayrimüslimler için de iki üye bulunduracaktı (Karal, 1988: 212).

Muhassıllık Meclislerini kurma görevi Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'ye verilmişti. Meclis, taşraya vali yönetiminde olacak fakat validen bağımsız hareket edebilecek muhasıllar göndererek, muhassıllık kurma işlemini başlatmıştı. Muhasıllar gittikleri yerde talimatları okuyup açıklamayla yükümlüydüler. Bu talimatlarda kişilerin gelirlerine göre vergiler belirlenmesi, ödemeler ve maaşların bu gelirlerle halledilmesi, kalanının ise hazineye gönderilmesi yer alıyordu. Bu sebeple muhassıl görevini yaparken ona yardımcı olacak idari kurum Muhassıllık Meclisi olacaktı (Ortaylı, 2000: 33). Bu meclisler yaygınlaşsa da, Tanzimat'ın ülkenin her yerinde uygulanamamasından kaynaklı her yerde kurulamamıştır. Muhassıllık Meclisleri belli bir süre sonra görevlerini; nüfuzlarını arttırmak ve tarım arazilerini kontrol altında tutmak için kötüye kullanmışlardır. Bu meclislerin, merkezi idarenin taşradaki organı olması amaçlanmış fakat uygulamada başarılı olunamamıştır (Ortaylı, 2000: 35).

Osmanlı Devleti'nde en büyük problemlerden biri olarak görülen iltizam usulü, Tanzimat Fermanı'yla beraber sona ermiştir. İltizam usulünde yaşanan sıkıntılar ve vergilerin toplanamaması devleti zora düşürmüştü ve önceden bu usulle toplanan devlet gelirleri artık muhasıllar aracılığıyla toplanmaya başlanmıştır. Bu durum iltizam sisteminden yararlanan

kesim açısından hoş karşılanmamıştır. Özellikler sarraflar ve mültezimler bu durumdan rahatsız olmuş ve zaman zaman Osmanlı Devleti, iltizam usulüne tekrardan dönüş yapmak zorunda kalmıştır. İltizam usulünün kaldırılması ve Tanzimat reformlarının düzgün bir biçimde uygulanabilmesi için en iyi çözümün Muhassıl denememurların atanması olacağına karar verilmiştir. 1840 yılında iltizamın kaldırılmasıyla vergiler Muhassıllar aracılığıyla doğrudan devlet hazinesine tahsil edilmeye başlamıştır. Ayrıca Muhassıllar, Tanzimat hareketini tanıtmaya işlemini yapmakla da yükümlü olacaktır. Nüfus ve emlak sayımları ve buna göre alınacak vergilerin tahsil işlemleri de bu memurlar tarafından yapılacaktır. Muhassıllar başlangıç olarak gittikleri yerlerde bir meclis kurmuşlardır. Bu meclis; meclisin doğal üyeleri, seçilen üyeler, meclis başkanlığı ve küçük meclislerden meydana gelen bir meclis olmuştur. Devletin görev ve sorumlulukları halkla paylaşarak onların da Tanzimat'ı kabul etmelerini sağlamak Muhassılın önemli görevlerinden biri olmuştur. Muhassıllık Meclislerinde meclisin üyeleri içerisinde veya memleketin ileri gelenlerinden birisinin sandık emini olarak seçileceği belirtilmiştir. Sandık emini toplanan vergi gelirlerini teslim alarak onları mühürlemek ve muhassıl aracılığıyla Hazine-i Amire'ye göndermekle yükümlü olacaktır. Fakat bir süre sonra sistem beklenildiği gibi işlememeye başlamıştır. Çünkü muhassıllar devlet gelirlerini arttırmak adına mültezimlerden daha fazla vergi tahsilâtı yapmaya başlamış ve halkın tepkisiyle karşılaşmışlardır. Bu yüzden de 1842 yılında Muhassıllıklar kaldırılarak valilere eski otoriteleri yeniden verilmiştir (Nakiboğlu, 2012: 77).

1.4.2. Vilayet Nizamnameleri

Taşrada ilk olarak 1861 Vilayet Nizamnameleri ile yerel meclisler oluşturma yoluna gidilmiştir. Vilayet nizamnamelerinden ilki olan Lübnan Nizamnamesi, Osmanlı eyalet yönetiminde yerel halkın yönetime katılmasının ilk somut örneği olmasından dolayı büyük önem taşımaktadır. Her topluluğun kendi temsilcilerini seçmesi ve yerel meclis üyelerinin bu yolla oluşturulmasına karar verilmiştir. İçeriğinin yetersiz olması sebebiyle çok başarılı olamasa da 1864 yılından yapılan eklemelerle uygulamaya tekrardan koyulmuştur (Göksoy ve Sağol, 2017:11).

Osmanlı bürokrasisi hantal ve etkisizdi. Taşra yönetiminde liyakatsizlik ve suistimaller olduğundan sürekli ayaklanma çıkmasına neden oluyordu. Osmanlı Devleti'nin geleneksel bürokrasisinde kayıt işlemleri oldukça azdır. Devlet dairelerinde eleman sayısının fazlalığı ve uzmanlaşmanın olmaması bürokrasiyi giderek etkisizleştirmişti. Bu durumları engelleyebilmek adına Reşit Paşa ve onun yetiştirdiği paşalar bu anlamda düzenlemeler yaparak taşra yönetimini tekrar ele alıp merkeze bağlamak istiyorlardı (Zürcher, 2008: 94).

Bu şekilde genel idareyi etkin ve dinamik bir hale getirmek gerekiyordu. Tanzimat reformlarının özellikle taşra örgütlenmelerinde düzgün bir biçimde yürütülebilmesi buna bağlıydı. Yeni düzenlemeler öncesinde taşradaki idari zayıflıklardan kaynaklanan yolsuzlukların engellenebilmesi için çeşitli tedbirler alınmıştı. Osmanlı İmparatorluğu sıkıntıları tespit etmek ve çözüm getirebilmek adına belli bölgelere teftiş ekipleri göndermiştir. Yine Meclis-i Vâlâ'nın girişimiyle yerel temsilcilerle irtibat kurularak geçici İmar Meclisleri devreye sokulmuştu (Seyitdanlıoğlu, 1992: 325-390). Alınan bu önlemler mevcut problemleri çözmekte yetersiz kalmış ve taşra idaresindeki yapısal reform ihtiyacının gündeme gelmesine neden olmuştur. Bununla beraber teftiş raporları ve İmar Meclisi tecrübesi yeni vilayet örgütlenmesine hazırlık döneminde büyük bir katkı sağlamıştır. Vilayet örgütleri yeniden düzenlenerek mahalli kurullara taşra idaresinde yer verilmiştir. Bunun nedeni, Tanzimat adamlarının önceki yapının anlamsız ve içi boş merkeziyetçiliğini böyle bir yapıyla değiştireceklerini düşünmeleridir. Bu düşünce merkezi yönetimden uzaklaşmak anlamına gelmiyor, tam aksine merkezi yapının etkin kullanılması ve bu durumdan fayda sağlanması anlamına geliyordu. Yoksa Lübnan'daki gibi Müslüman olmayanlara serbestlik tanınmasının imparatorluk aleyhine bir tehlike doğuracağı düşünülüyordu (Gençoğlu, 2011: 33).

Bu anlamda “Taşradaki modern beledi örgütlere ait hükümler 1864 yılındaki Vilayet Nizamnamesi ile başlamıştır denilebilir. Nizamnameyle Osmanlı eyalet yönetim sisteminde değişiklikler yapılmıştır. Nizamname hükümleri, sancak ve kaza merkezlerinde seçilmiş üyelerden kurulu belediye meclisleri öngördü ancak bu gerçekleştirilemedi (Göksoy ve Sağıol, 2017:10)”.Uygulamada bu meclislerin tüzel kişiliğinin olup olmadığı net olarak belli olmadığından tartışılabilir bir durum olmuştur. Zaten bahsedilen meclisler her kazada kurulamamıştır (Yörükoğlu, 2009: 3-7). Bunun için çaba sarf eden bazı valiler bu meclisleri kurdurtmayı başarmıştır. Vilayet nizamnamesinden sonra özellikle liman kentleri başta olmak üzere, ekonomik olarak gelişmiş yerlerde de belediyeler kurulmaya başlandı (Eryılmaz, 2011: 206).

1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri çerçevesinde taşra teşkilâtında esas olarak mülkî örgütlenme söz konusudur (Gençoğlu, 2011: 32). Bu nizamnameler; 1861 Nizamnamesi'nden sonra merkezin yükünü daha da hafifletmek ve yerel halkın yönetime katılmasını sağlamak amacıyla uygulanmışlardır. Böyle bir katılım istenmişse de son söz her zaman merkezin olmuştur. Merkez kendi belirlediği memurlardan oluşan alt meclisler oluşturup listeden seçim yaparlardı ve son karar valinin olurdu. Bu nizamnamelerdeki bir diğer yenilik ise meclis üyelerinin o beldenin seçkin ve ileri gelenlerinden olma koşuludur. Meclis üyeliğine aday

olabilmek için 30 yaşını geçmiş ve vergi veriyor olma şartı da getirilmiştir. Meclisin görevi yalnızca beledi hizmetlerle ilgilenmekti diğer konular meclisin görevleri dışında kalıyordu (Ortaylı, 2000: 30-36).

1864 Vilayet Nizamnamesine kadar, vilayet, eyalet, kaza ve nahiye tabirleri birbirlerinin yerine kullanılabilmiştir. 1864'te ise bu durum değiştirilerek Osmanlı Devleti mahalli idareleri yeniden yapılandırılmıştır. Buna göre taşra yönetimi vilâyet, liva (sancak), kaza ve köy birimlerine ayrılarak yönetilecektir. Sancakları yönetimi Mutasarrıflar aracılığıyla sağlanacaktır. Vilâyete geçiş çabaları ve taşra yönetiminde reformun kaçınılmaz bir hal alması 1864 (Tuna) Vilâyeti Nizamnamesinden itibaren başlamıştır. Bu yüzden 1863 yılının sonlarına doğru Fuat Paşa gözetiminde Midhat Paşa ve Cevdet Paşa'nın katılımıyla bir komisyon düzenlenmiştir. Bu komisyonun çalışmaları sonucunda düzenlenen nizamname Tuna vilâyeti için hazırlanmış ve 8 Kasım 1864 tarihinde resmi gazetede yayımlandıktan sonra yürürlüğe girmiştir (Gençoğlu, 2011: 34). Her ne kadar bu nizamname tarihe Tuna Vilâyeti Nizamnamesi olarak geçse de aslında Osmanlı Devleti'nin tüm bölgelerinde uygulanmak amacıyla hazırlanmıştır. İlk adım olarak, Niş, Vidin ve Silistre eyaletleri birleştirilerek Tuna Vilâyeti kurulmuştur (Bekadze, 2017: 259-260).

Kısacası Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'la beraber İmparatorluğun tüm unsurlarını Osmanlılık bilinciyle bir arada tutulabileceği düşüncesi vardı. Bu bilinci oluşturmanın yolu ise, taşra örgütünde sadece Müslümanların değil gayrimüslimlerin de söz sahibi olmasını sağlamaktı. Bu durumu Lübnan da dâhil olmak üzere sınırlı birkaç yerde uygulayacaklardı fakat döneme bakıldığında Osmanlı açısından büyük bir adımdı. Bu sayede gayrimüslimlerin milliyetçi eğilimleri engellenerek Müslümanlarla ortaklaşa çalışacakları ve sorunların çözüleceği düşünülmüştü. Böylece gayrimüslimlerle beraber tüm Osmanlı tebaası, düzenli ve disiplinli bir idari örgütlenmeyle merkeze bağlı olabileceklerdi (Gençoğlu, 2011: 35).

Bir diğer etken ise Osmanlı hükümetinin taşra idarelerini daha iyi denetleyebilmek adına eyalet sınırlarının daraltılması yönündeki isteğidir. Yapılan bu değişiklikte beraber eyaletlerin adı da değiştirilerek vilayet olmasına karar verildi. Sınırları daralan vilayetlerin gelirleri ve nüfusları da azalacağından idare edilmesi ve kontrol sağlanması daha kolay olacaktır. Bu durum aynı zamanda valinin de sancak ve kazaları daha etkin bir biçimde yönetmesi anlamına gelecektir (Ortaylı, 2001: 149-152).

İKİNCİ BÖLÜM

CEBEL-İ LÜBNAN

Lübnan tarihi M.Ö.3000 yıllarına kadar dayanmaktadır. Bölgenin en eski halkları Fenikeliler, Asurlar, Bâbilliler, Persler, Makedonlar, Süryaniler, Araplar olmakla birlikte, daha sonraları Romalılar, Bizanslılar ve Türkler de bu bölgeye yerleşerek yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Bölge Akdeniz ticareti bakımından çok önemli bir geçiş bölgesi konumundadır. Ayrıca Asya ticaretinin de yönlendirildiği bir nokta olması bakımından stratejik önemi oldukça fazladır (Subaşı, 2018: 195).

Lübnan, Suriye bölgesinden ayrılmadan önce doğu ve batı doğrultusunda uzanan dağlara verilen isimdir. İki sıradağdan oluşan bölge ülkeyi de ikiye ayırır. Lübnan ise bu iki bölgeye verilen isimdir. Sebebi ise dağların sürekli karla kaplı olmasından kaynaklanan görüntüden kaynaklanmaktadır. Lübnan, Arapçada beyaz anlamına gelir. Diğer yönden Lübnan'ın beyaz taşlarla kaplı olduğu ve bu yüzden bu ismi aldığı söylenmektedir. Bölgeye bakıldığında Lübnan adı, Sami kökenli bir isim olmasından dolayı bütün milletler tarafından benimsenmiş ve değiştirilmeden günümüze kadar ulaşmıştır (Kurt, 2008: 1).

Lübnan; kuzey ve doğu tarafında Suriye ile güneyde ise İsrail'e komşu olan ülkedir. Farklı din ve mezheplere ev sahipliği yapması bakımından tarih boyunca ilgi gören ve hareketli bir yer olmuştur. Hristiyan ve Müslümanların bir arada yaşadığı ülkede Hristiyanlık içindeki en kalabalık grup olan Maruniler, Müslümanlar içerisinde de Dürziler bulunmaktaydı. Maruniler, inanç olarak Katolik kilisesine bağlıdırlar. 4. Yüzyılda yaşayan Maron isimli bir rahibin izinden gittikleri için kendilerine Maruni ismini vermişlerdir (Karal, 1988:29-30). Maron adlı keşiş de başlangıçta Ortodoks kilisesine bağlı bir inanç sergilemektedir. Arami-Süryani kökenli olan Maruniler, Haçlı Seferleri'nden itibaren Roma kilisesiyle iyi ilişkiler sürdürmeyi devam ettirmişlerdir. Dürziler ise Şia mezhebinin İsmailiyye kolundan ayrılarak Fatımi Halifesi El-Hakim'in veziri Hamza bin Ali'nin kurmuş olduğu bir mezhebin üyeleridir (Uygur, 2018: 185). Müslüman Arap olan Dürziler, El-Hakim'in ölmediğine ve mehdi olarak zuhur edeceğine inanırlar. Bu inançtan dolayı cezalandırılan ve Darazi adında bir hoca önderliğinde Suriye'ye giden grup kendilerine Dürzi adını vermişlerdir (Özkaya, 2002: 12-13).

Dürziler ve Maruniler arasında yıllarca süren çatışmalar, Fransızların mezhepsel yakınlık kurduğu ve himaye altına aldığı Maruniler lehine mücadeleye girişmesine neden olmuştur (Uygur, 2018: 185).

Lübnan dağında bulunan yerliler yıllar boyunca benzer ve farklı özellikler paylaşmışlardır. Komşu Levantlılar olarak da geçerler. Lübnan bölgesinden Suriye’de olduğu gibi Arapça dili hâkimdir. Bununla beraber eğitim seviyesi Levant’taki diğer bölgelere kıyasla da oldukça yüksektir. Yalnız eğitim anlamında gruplar arasında belirli bir eşitsizlik hâkimdir. Batılı eğitim durumlarıyla daha iyi ilişkiler kuran Hristiyanlar, Dürzi ve Şiilerden daha eğitimliydirler.(Topaloğlu, 2014: 25).

2.1. Bölge Olarak Cebel-i Lübnan

Lübnan kelime anlamı olarak beyaz anlamına gelir. Cebel-i Lübnan ise adını, karlarla kaplı, ulu sedirlerin süslediği, kireçtaşından oluşan dağlarının görüntüsünden almıştır. Bölgede bulunan ve 3000 metre yüksekliğinde olan Lübnan dağlarının ilkine Lübnan, ikincisine de anti-Lübnan dağı denmiştir. Aralarında kalan Beka vadisi ise Asi, Litani ve Ürdün nehirlerinin başlangıç noktası olması bakımından önemlidir (Özkaya, 2002: 4).

Cebel-i Lübnan yani Türkçe olarak Lübnan Dağı, kuzeydeki Barid Nehri’nden, güneydeki Zahrani Nehri’ne kadar uzanan Akdeniz kıyılarında uzanan dağ ve tepelerin kuzey sırtlarına verilen addı. İsim dağlık bir bölge olması sebebiyle verilmiş ve bütün dağları kapsayan kısma denmişti. Lübnan Dağı, kendine özgü topografik özellikleri olan bir bölgedir. Çok ince bir kıyı şeridinden dik bir şekilde yükselir, sahilin 15-20 milinde heybetli yüksekliğe ulaşır ve çoğunlukla eğimli yamaçlarda doğuda Baalbek ve Beka ovalarına düşer. Kuzeyde ve güneyde sırasıyla Akkar ve Cebel bölgesi Amil Platosu ile birleşir. Bu özellikler Lübnan dağını etrafındaki dünyadan ayırdığından özel bir konum olarak görülür. Yoğun kış yağışları ve kayda değer kar yağışı sayesinde, Lübnan Dağı son derece iyi su alan bir bölgedir (Akarlı, 1993: 7-8).

Sayda bölgesi Pazar ticaretin yapıldığı bir Pazar kasabasıydı. Uzak ülkelerden getirilen malların ve yerel ürünlerin satışa çıkarıldığı bu kasaba bölgenin ilgi odağıydı. Güney’in kalbinde Dar El-Kamar (ay bahçesi) olarak bilinen bölge de ticaret yapılan bölgelerden biriydi. Sayda’dan gelen ticari malların depolanması ve dağıtılması için ise Beyrut ve Beka vadisi geçiş istasyonu görevi görmüştür. Doğuda bulunan Beka vadisine bakan ve Şam’dan sadece kısa bir mesafede bulunan Zahle, bir başka önemli ticari merkezdi. 18. Yüzyıldan itibaren Şam ile sahil arasındaki trafik vadi El-Taym - Sayda rotasından, Zahle-Beyrut rotasına kaymaya başlamış ve Zahle oldukça büyük bir kasabaya dönüşmüştür. Aynı zamanda, ticari ilişkiler Dağ ekonomisinde daha büyük bir önem kazanmıştır. Bu değişikliklerden önce bile, Trablus, Sayda ve Beyrut gibi bölgelerinin nispeten daha yumuşak yamaçlarında ve alt kısımlarında yaşayan insanlar, ürettikleri ürünleri bu kasabalarda pazara

sunmuşlardı. Ayrıca, çiğ ipek ve ipek kozası üretimi, dağın hemen hemen tüm kısımları için önemli bir nakit kaynağı oluşturuyordu (Akarlı, 1993: 8).

Dağların çeşitli yerleşim bölgelerinde yer alan yaylalar ve ırmaklar boyunca inşa edilmiş küçük kendi kendine yeten köyler yerleşim alanını oluşturuyordu. Araziler yamaçlara dikkatlice teraslanarak sabitlenmişti. Bu terasların geliştirilmesi ve bakımı ile tarlaların sulanması, su kaynakları şebekesinden yararlanan köyler arasında işbirliğini gerektirmiştir. Yükseklikteki değişiklikler, çeşitli hasat programları ile çeşitli mahsullerin ve meyvelerin yetiştirilmesini kolaylaştırdığından, köylüler birbirlerine yardım edebildiler ve aynı zamanda ürettiklerini de değiştirebildiler. Paylaşılan dini inançlar, toplumsal bağları güçlendirmekle beraber zaman zaman bunun tersi de gerçekleşmiştir. Cebel-i Lübnan hiçbir zaman homojen bir yapıya sahip olmamıştır (Akarlı, 1993: 9-10).

Yavuz Sultan Selim, Lübnan'ı Osmanlı topraklarına katarken bölgedeki idari düzene çok fazla karışmamıştır. Yavuz Sultan Selim, Lübnan emirlerinin Memlûkler döneminde kendi kendilerini yönetme ayrıcalığına dokunmamış ve düşük bir vergi almakla yetinmiştir. Sonra gelen Osmanlı padişahları da bölgedeki bu ayrıcalığa dokunmamışlardır (Ülman, 1966: 4).

2.2. Bölgenin Dini ve Etnik Yapısı

Lübnan'ın orijinal yapısını oluşturan mezheplerden bahsederken keskin bir sınırla tanımlamak pek mümkün değildir. Ancak kıyı, iç ve dağlık kesiminin belirli bölgelerinde çok karma olmayan mezhep toplulukları da bulunmaktadır. Bölgede bulunan ilk kalıntılar M.Ö. 5000lere kadar dayanmaktadır. Lübnan'da ekonomik, kültürel ve siyasi olarak kurumsallaşan ilk grubun da Sami ırkına mensup Fenikeliler olduğu düşünülmektedir. Fenikeliler dağlık alanlar dışında bir hayat sürdürmüş ve Akdeniz'den girişi olan sahil kesiminde hâkimiyet kurarak, kıyı kesimin en önemli şehirleri olan Trablus, Beyrut, Sayda ve Sur'u geliştirerek bu bölgelerin ticaret ve kültür merkezi olmasını sağlamışlardır. Fenikeliler tek bir inanç altında yaşamışlardır. Lübnan bölgesinde yaşayan halkın Mısır'la yaptıkları sedir ticareti de dini ve kültürel geçişlerin neden olmasını sağlayan bir etken olmuştur. Kıyı kesiminde Firavunizmin etkisiyle putperest inançta yaşayan halk oluşmuştur (Yıldız, 2018: 19).

Lübnan'a da kapsayan ve Büyük Suriye Bölgesi olarak bilinen bölgede yaşayan halk etnik köken ve dini bağlılıkları açısından büyük farklılıklar sergilemekteydiler. Bölgede en eski halk sayılan Araplar, Süryaniler ve Fenikeliler'e daha sonradan Rumlar, Romalılar ve Türkler eklenmiş ve daha da karmaşık bir toplumsal yapı oluşmuştur. İslamiyet'in yayılmasıyla beraber Arapça da yaygınlaşmış ve halkın büyük kısmının konuştuğu dil haline gelmiştir. Özellikle iç kesimlerde İslamiyet'i benimseyen halkın çoğunluğu dili

benimsemişlerdir. Buna rağmen bölgedeki Müslümanlar arasında mezhepsel birlikten söz etmek mümkün değildir. İslamiyet'in esas mezhepleri yanında Mütévâliler ve Dürziler de bölgede varlık göstermiş ve diğer mezhep gruplarından daha aktif hale gelmişlerdir. “Hristiyanlar ise Marunî, Rum (Ortodoks ve Katolik), Süryani, Ermeni (Katolik, Protestan ve Gregoryen) ve benzeri mezheplere bölünmüşlerdir. Müslüman ve Hristiyanların yanında, büyük şehirlerde, Yahudiler de bulunmaktaydı. Bundan dolayı türlü mezheplere bağlı halk arasında sık sık kırılganlıklar, anlaşmazlıklar çıktığı bunların zaman zaman silahlı çatışmaya kadar gittiği görülmüştür. Bu çatışmalar tarih boyunca en çok Dürziler ve Marunîler arasında gerçekleşmiştir (Karakışla, 2016: 20)”.

Lübnan'da bulunan Maruniler sonradan Araplaşmış bir Hristiyan topluluk olarak ortaya çıkmıştır. Bizans tarafından bu bölgeye sürüldükleri söylenen Maruniler, Bizans kilisesini reddedip kendi kiliselerini kurmuşlardır. Hristiyanlığın Katolik mezhebini benimseyen Maruniler, Vatikan ile de bu sayede iletişim kurabilmişlerdi. 16. yüzyılın sonlarından sonra, Maruni din adamları ve Vatikan arasındaki ilişkiler bir dereceye kadar bir düzenlilik kazandı ve 18. yüzyıl boyunca Maruni Kilisesi doğru bir şekilde kurumsallaşabildi. Bu arada, Maruniler, eşitlikçi köylü topluluklarında dağın en sağlam ve en sert kısımlarında düzenlenen temelde içe dönük bir yaşam sürdüler. Trablus, büyük dünyaya açılan ana pencereydi. Ancak bu durum, Maruniler 16. yüzyılın sonlarından itibaren giderek artan sayılarla güneye doğru hareket ettikçe değişmeye başladı. 1860'larda, dağ nüfusunun yüzde 60'ına yakın bir bölümünü oluşturduklar. Güneye taşınırken, Maruniler genellikle mütevali Şiiler tarafından boşalan topraklara yerleşerek onlarla yaşamışlardı. Akarlı, Şiiliği tanımlarken, İslam'ın mezhepleri arasında Sünnilik tarafından kontrol altında tutulan bir mezhep olarak belirtmiştir. Sünniliğin sosyal istikrar ve uygunluğa vurgu yapmasının yanı sıra Şiilik, sosyal adalet ve eşitliğe vurgu yapar. Sünniliği ise devletin gücünü elinde bulduran yozlaştırıcı bir güç olarak görme eğilimindedir (Akarlı, 1993: 9).

Yedinci yüzyıldan itibaren, İslam topraklarında yerleşik hükümetlere karşı muhalefet hareketleri genellikle Şii bir bakış açısı benimsemiştir. Başlangıçta beraber yaşayan Şiiler ve Maruniler 15. ve 16. yüzyıllarda birbirleri üzerinde üstünlük kurmaya çalıştıklarından Şiiler dağlık bölgeyi terk ederek başka bölgeye yerleşmiş, bazıları da Sünniliği benimsemiştir. Sonuç olarak 1860'lara gelindiğinde, Şiiler nüfusun sadece %6'sını oluşturduklarından güç yarışına girebilecek bir grup olmaktan çıkmışlardır(Akarlı, 1993: 8-10).

Bölgede Sünni-Şii ayrımı olmasına rağmen belirttiğimiz nedenlerden dolayı bir güç yarışına girmemişler ve Şiiler bir mezhep statüsünde görülmemişlerdir. Dürziler ve Nusayriler gibi gruplar ise fiilen varlığını kabul ettiren cemaatler olarak görülmüşlerdir. Farklı

olmalarına rağmen iki gruba da aynı muamele gösteriliyordu. Maruni ve Melkit (Grek-Katolik) Hristiyan cemaatlerin dışında Ermeniler, Latin cemaatleri ve Museviler de bölgede varlıklarını sürdürüyorlardı. Lübnan o kadar kozmopolit bir yapıdan oluşuyordu ki Tatar ve Çerkes muhacir grupları da bölgede varlıklarını sürdürüyorlardı. Sadece Beyrut-Suriye bölgesinin dörtte biri gayrimüslimlerden oluşuyordu. Beyrut ve özerk bir statüde bulunan Cebel'de ise nüfus Hristiyan ağırlıklıydı (Ortaylı, 1984: 102-103).

17. Yüzyılın başlarında Lübnan dağının orta ve güney tepelerinin kontrolünü ele geçiren Sayda valisi Fakhr el Din Bin Korkmaz, Ma'n liderliğinde bulunan ve ağırlıklı olarak Dürzi şeflerinin ittifak kurarak oluşturduğu gruba dâhildi. Dürziler, İslami öğretileri Helenistik, İranlı ve diğer Doğu İslam öncesi dini geleneklerle birleştiren Şiiliğin çok agnostik ve gizli öğreticilik temeline dayanan bir koluna bağlılardır. Dürzilerin birkaç on yıl içinde dini yayma girişimlerinin durması, sonrasında evlilik yoluyla bir dayanışma grubu oluşturma girişimlerini başlatmıştır. Dürzi dini ve kültürel geleneklerinin bu vesayetleri bakımından, toplumda saygı duyulan bir grup olmuşlardır. Dürziler zamanla siyasi anlamda da ağırlıklarını koyarak toplumsal yapıyı yönlendirmişlerdir (Akarlı, 1993: 11).

Dürzilerin savaşçı özellikleri Osmanlı valileri tarafından uzun süre kullanılmıştır. Valiler Dürzileri kendilerine karşı savaşmak yerine hizmetlerinde kullanmaya çalışmışlardır. 16. yüzyılda, Şam'daki Osmanlı valileri, Dürzilerin askeri kapasitesini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Uzun bir dönem boyunca süren baskılar yerine sonunda bir uzlaşma sağlamaya çalışmış ve 1593'te, güçlü Dürzi başkanı Fakhr El-Din Ma'an (Fahrettin), Sayda'nın askeri valisi olarak atanmıştır. Dürziler, Osmanlı sistemine bağlılıklarını koruyarak, Şam ve bölgedeki diğer şehirlerde çıkacak problemleri engellemeye yardımcı olmuşlardır. Hükümetin ardındaki ağırlığı ve Sayda'nın hizmetindeki geliri ile Amir Fakhr El-Din, bugünün Lübnan ve kuzey Filistin'in neredeyse tamamını içeren bir alanda güçlü bir yönetici olarak görev yapmıştı. Şam eyaletinin tüm limanlarını ve dolayısıyla Mısır, Anadolu ve Avrupa ile deniz ticaretini kontrol altına almıştı. Şam tüccarlarından ve tanınmış kişilerden gelen şikâyetler üzerine ise merkezi hükümet tarafından tepki görmüş ve 1633 yılında tutuklandıktan iki yıl sonra da idam edilmiştir (Akarlı, 1993: 11-13).

Lübnan'da Grek-Katolikler olarak bilinen Yunanlar, Rum kilisesine bağlı, Antakya ve Kudüs kiliselerinden bağımsızdı. 17. Yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın başlarında Katolik misyonerlerin de faaliyetleri sonucunda Roma kilisesi ile birlik olmayı kabul etmişlerdir. Misyonerler, Avrupalılarla iş yapan Halep ve Sayda tüccarları ve onlar üzerindeki Fener Kilisesi'nin otoritesine karşı çıkan yerel din adamları arasında özellikle başarılı oldular. 1724 yılına gelindiğinde, birçok Antakya Kilisesi, Birleşik kiliselere dönüşmüştü. Bundan sonra,

Rum Ortodoks Teşkilatı, merkezi hükümetin desteğiyle, Birleşik Kiliselere karşı daha sert önlemler almaya başladı. Bu tepki 1750'lerde zirveye ulaştı ve yüzyılın geri kalanı boyunca kiliseler açılıp kapanmaya devam etti. Pek çok Rum-Melkit, Ortodoks Kilisesi'nin otoritesinin göreceli olarak zayıf olduğu ve iş beklentilerinin iyi olduğu Mısır'a gitmek zorunda kaldı. Diğerleri ise, başka bir Birleşik Katolik topluluğu olan Marunilerin güçlenmeye başladığı Cebel-i Lübnan'a gittiler.

Trablus'ta, Sayda ve Sayda'ya bakan tepelerde, Sünni Müslümanlar açık bir çoğunlukta idi. İkinci önemli grup ise Ortodoks Hristiyanlardı. Beyrut'ta da nüfusun ezici çoğunluğu ya Sünni ya da Ortodoks'tu ve 19. yüzyıla kadar böyle devam etti. Ortodoks Kilisesi, Osmanlı sistemindeki en güçlü kurumlardan biriydi ve merkezi hükümetle, İstanbul'un hegemonyasını mümkün olduğu kadar geniş bir şehir ağı üzerinde ve dolayısıyla bu şehirlerin kontrol ettiği hinterland üzerinde sürdürmek için işbirliği yaptı. Başka bir deyişle, 'Doğu', Osmanlı Devleti'nde yaşayan Müslümanları olduğu kadar, Doğu Roma Hristiyanlığını da bu coğrafyaya dâhil etti. Bu ittifak on dokuzuncu yüzyıl boyunca koptuğu için, Doğu-Batı ikilemi, Hristiyanlık ve İslam, Yunan Ortodoksları arasında karşıt bir ilişki olarak görülmeye başlandı. Araplar kendilerini rahatsız edici bir pozisyonda buldular. Kısmen bu sebepten, kısmen de ekonomik sebeplerden ötürü, önemli sayıda Rum Ortodoks Hristiyan Suriye içlerinden Beyrut'a, bir kısmı da Cebel-i Lübnan'a yerleştiler. 1860'larda Cebel-i Lübnan nüfusunun yaklaşık yüzde on üçünü oluşturdu. Fakat o zamana kadar Dağ, Emir Fakhr el Din Ma'an'ın başlattığı politik dengenin temellerini attığı gelişmelerin bir sonucu olarak, mezhepsel bir kavga yatağı haline gelmişti (Akarlı, 1993: 13-16).

2.3. Cebel-i Lübnan'daki İdari, Siyasi ve Sosyal Yapı

İdari anlamda, Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılan Lübnan, egemenliklerini Osmanlı idaresine devretseler de bazı ayrıcalıkları elde etmişlerdir. Memlûkler'in Mısır ve Suriye'den oluşan yedi vilayeti, Memlûkler'in Yavuz tarafından ortadan kaldırılmasıyla yeniden düzenlenmiş ve idari yapısı basitleştirilerek Halep, Şam, Trablüşşam ve Rakka olarak dört bölgeye ayrılmışlardır (Özkaya, 2002: 5). Ayrıca Lübnan için özerk bir yönetim uygulanmasına karar verilmiş ve Osmanlı tarafından atanan valilerle yönetilmiştir. Osmanlı Devleti'nin hoşgörü politikasını Lübnan'da da uygulaması yaklaşık 350 yıl sorunsuz bir şekilde yönetilmesini sağlamıştır (Ülman, 1966: 7). Osmanlı idaresindeki Suriye; Halep, Şam, Sayda ve Trablus olarak dört bölgeye ayrılmıştı. Cebel-i Lübnan, bu eyaletlerden bazen Sayda'ya bazen de Şam'a bağlı bir sancak olarak yerli memurlar tarafından yönetilen bir bölgesi olarak bilinmektedir. Osmanlı tarafından görevlendirilen vali genelde

Şam'da ikamet eder ve merkezle Cebel-i Lübnan arasında bir köprü görevi görür. Bölgede bulunan hanedan, emir, şeyh ve diğer din adamları, kendi iç işlerinde tamamen bağımsız hareket etme hakkına sahiplerdir. Ayrıca sahip oldukları özerk yapıdaki görevlerini ve mülkiyet haklarını kendilerinden sonra çocukları devam ettirebiliyordu. Devlet yönetiminde de etkili olan bu gruplar ölüm cezası da dâhil birçok yetkiye sahiptiler. Bu anlamda Osmanlı ordusuna asker vermek dışında hükümete karşı fazla bir sorumlulukları olduğundan bahsetmek mümkün değildir (Subaşı, 2018: 198).

Cebel-i Lübnan'da önemli ailelerden biri olan Ma'an ailesi bölgedeki hâkimiyetlerini güçlendirmek adına belli sürelerde isyan çıkartıyorlardı. İbrahim Paşa Lübnan idaresini ele alana kadar sürekli yaşayan bir durum olmuştur. İbrahim Paşa'nın da takip ettiği Ma'anoğlu Korkmaz'ın ölümünden sonra II. Fahrettin, Lübnan'a kırk sene kadar emirlik etmişti. Dedesinin adını aldığı için II. Fahrettin olarak bilinen Fahrettin Ma'an Osmanlı devletinin içinde yaşanan iç sıkıntıları fırsat bilerek, Lübnan'ı bağımsız bir devlet olması çabasına girişmişti (Duman, 2006: 12). Hatta Avrupa devletleriyle de iletişim içine girerek ticaret anlaşmaları imzalamıştı. Osmanlı Devleti'nin emirliğe Ali Paşa'yı getirmesi ile Ma'an ailesinin hâkimiyeti son bulmuş fakat Fahrettin İtalya'ya yardım ederek ordularını Suriye sınırlarına çıkarmalarına yardımcı olmuştur. Osmanlı devleti bütün bu karmaşaya rağmen bölgedeki hâkimiyeti kurabilmiş ve karmaşayı sona erdirmiştir (Özkaya, 2002: 6-8).

Aslında Fahrettin döneminde Suriye'de refah seviyesi oldukça yükselmişti. Fahrettin, yönetimi sırasında İtalya ile iyi ilişkiler kurmuş ve ticaret anlaşmaları yapmıştır. Stratejik olarak konumlandığı kalelerden gözlem yaparak da ticareti önemli ölçüde geliştirmiştir (Ülman, 1966: 202-204).

Lübnan'daki sosyal yapının şekillenmesinde ise Hristiyanlar ve Müslümanların yüzyıllar boyunca iç içe yaşaması büyük ölçüde belirleyici bir faktör olmuştur. Hristiyanlar içinde en kalabalık grup Maruniler olmuştur. Bunun yanında grek-katolikler, grek-ortodokslar ve Ermeniler de bu grubun içindedirler. Müslümanlar ise Sünni, Şii ve Dürzilerden meydana geliyordu. İçlerinde inançlarını en kapalı şekilde yaşayan mezhep Dürziler olmuştur. Lübnan'ın sosyal yapısına Müslümanların katılmasıyla beraber, Maruniler çoğunluk olmaktan çıkmış ve en geniş azınlık grup haline gelmişlerdir. Müslümanların hızla artan nüfusu da Marunilerin ülke içindeki oranını azaltarak, ülkenin yapısının değişmesine neden olan bir faktör olmuştur. Lübnan'da dinsel anlamda çeşitliliğin fazla olması da bölgenin idaresini de oldukça zorlaştıran bir durum olmuştur (Özkaya, 2002: 9-10).

Sosyal yapıyı etkileyen bir diğer önemli etken ise, Dürzi olan iki güçlü ailenin kendi içyapılarında yaşadığı sıkıntılar olmuştur. Şihab ve Abullam aileleri arasındaki kopmalar ve

din değiştirmeler Dürzilerin güç anlamında zayıflamasına neden olmuştur. Dengelerin sürekli değişmesi Maruni ve Dürzi arasındaki ekonomik ve siyasi üstünlük yarışının artmasına ve üstünlüğün bir gruptan diğerine geçmesine neden olmuştu (Acar, 1989: 6-8).

Bölgenin seküler yapıda olmaması sosyal kimliği de etkilemiştir. Bölgedeki halk seküler bir ulus çizgisinden ziyade mezhebe dayalı dinsel bir çerçevede meşruiyet kazanmıştır. Farklı mezhepler bu süreçte bir dalgalanma yaratarak önemli noktaları açığa çıkarmıştır. Bu anlamda bölgenin sosyal ve siyasi tarihinde yaşayan çeşitli dini grupların kimlikleri ve yaşayış tarzları keskin hatlarla çizilemez. Bununla beraber Cebel-i Lübnan açısından merkezde bulunan dini cemaatlerin, özellikle 19.yüzyılda paylaşılan görüşler bakımından bir farklılık gösterdiği açıktır. Dolayısıyla geleneksel veya dini ritüeller, ayrıca belirli toplumsal ve ahlaki normlar, bu toplulukların üyelerine ortak bir kimlik duygusu oluşmasında etkili olmuştur (Yıldız, 2018: 15-16).

Kısaca Lübnan'da siyasi, idari ve dini yapı birbirinden bağımsız olarak ele alınamaz. Lübnan'daki sosyal hayatı politik, ekonomik ve kişisel ilişkiler belirlemektedir. Aynı grup içinde bulunan aileler veya cemaatler arasında bile sürekli bir güç mücadelesinden bahsetmek mümkündür (Kurt, 2008: 4).

2.4. 1861 Vilayet Nizamnamesine Kadar Olan Düzen

Osmanlı Devleti 1516 tarihinde Lübnan'ı bölgesine kattığı andan itibaren şam valisi aracılığıyla bölgeyi yönetmiştir. Dürzi olan Ma'an ailesi ve sonrasında ise aynı inanca sahip olan şıhab ailesi Lübnan'da yönetimde yer alan köklü aileler olmuşlardır. Bölgenin yönetimine ilk yönetici olarak Ma'an ailesinden I. Fahrettin atanmıştır. Ma'an ailesi yaklaşık iki asır boyunca bölge yönetiminde söz sahibi olmuş ve bu süreç boyunca bölgenin iç işlerinin yönetiminde bağımsız bir şekilde hareket edebilmiştir. şıhab ailesinin bölge yönetiminde söz sahibi olmasından sonra Marunilik inancını benimsemesi Batı dünyası ile olan ilişkilerinin gelişmesini sağlayan bir durum olmuştur.19. Yüzyılda bölgenin idare edilmesini sağlayan Osmanlı Devleti, Dürzi ve Marunilerin çatıştığı dönemde kendi iç işlerinde bir dönüşüm yaşıyordu. Osmanlı Devleti'nde kabul edilen Tanzimat Fermanı'yla imparatorluk içinde yaşayan bütün etnik ve dini gruplara eşitlik ve özgürlük temelinde haklar verileceği bildirilmiş ve bu durumda yerel yöneticilerin Tanzimat'ın tanıdığı haklardan yararlanabileceği söylenmiştir. Osmanlı Devleti kendi coğrafyasında yaşayan farklı gruplar üzerindeki etkinliğini arttırabilmek adına böyle bir karar alsa da bu bölgelerde yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun en büyük örneği ise Tanzimat bildirisinden hemen sonra yaşanan Maruni-Dürzi çatışmaları olmuştur(Karakışla, 2016:32).

1845 yılı öncesine kadar Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa tarafından yönetilen Lübnan, kozmopolit yapısından dolayı özel yasalarla yönetiliyordu. Ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar, güç kayıpları, Avrupa'nın artan etkisi, Müslümanların tehdit altında kalması gibi faktörler ülkedeki huzurun bozulmasına ve karışıklığın meydana gelmesine neden olmuştur. Müslüman ve Hristiyanlar arasındaki ortak yaşam düşüncesi bozulmuş ve yerini nüfuz mücadelesi almıştır. Emirliklere gelen ailelerin mezhepler arasındaki olayları giderek kızıştırması ve yerel iktidardaki değişimler halkın birbirine karşı duyduğu hoşnutsuzluklar Osmanlı hükümetinin Lübnan'ı sıkı denetim altına alma girişimi ile sonuçlanmıştır (Hourani, 2016: 330).

Osmanlı 18.yüzyılın sonlarından 1830 tarihine kadar çeşitli iç ve dış sorunlarla uğraşmıştır. Bir taraftan bu sorunları çözmek amacıyla birçok politik girişimde bulunmuş veya savaş vermiş, diğer taraftan da devletin eskiyen kurumlarını düzenlemek ve yenilemek amacıyla ıslahatlara başlamıştır. Fakat bütün çabalarına rağmen iç ve dış sorunların çözümlenmesinde başarılı olduğu söylenemez çünkü Osmanlı Devleti 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul ettikten sonra, 1830'da da Cezayir'in Fransızlar tarafından işgalini kabul etmek zorunda kalmış ve bu durum imparatorluğu sarsan bir etki yaratmıştır. Osmanlı Devleti, Mora ve Cezayir'i kaybettikten hemen sonra Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanıyla karşı karşıya gelmiştir. Başlangıçta Osmanlı Devleti'nin iç meselesi gibi görünen bu isyan daha sonra büyük devletlerin olaya müdahale etmesiyle uluslararası alanda bir sorun haline gelmiştir. Büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ne ilişkin izlediği politikalar da bu olayla netlik kazanmıştır (Kurt, 2008: 53).

Padişahın otoritesine karşı ayaklanan Mısır Valisi, 1832 yılında Suriye'yi ele geçirmişti. Bu sırada Lübnan dağlarında feodal bir yapı devam etmekteydi. Lübnan'daki topraklar veraset yoluyla değil tımar düzeniyle el değiştiriyordu. 14.yüzyılda Maruni tımar sahiplerinden birinin kızı babasından kalan toprakları kocasının adına geçirmiş ve Memlükler de bu duruma sessiz kalmıştır. Bu dönemden sonrasında da tımar sistemi yerine veraset sistemi gelmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Lübnan'ı Osmanlı topraklarına katmasından itibaren ise bölgede feodal bir düzen kurulmuştur. Başlangıçta feodal üstünlük Dürzilerden olan tek bir ailenin elindeyken 18.yüzyıldan itibaren Avrupalı misyonerlerin müdahalesiyle durum değişmeye başlamıştır. Suriye'deki Mısır yönetimi de Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki çatışmanın oluşmasında önemli bir etken olmuştur (Ülman, 1966: 12-13).

Mısır isyanının çıkma sebebi, Suriye'yi isteyen Mehmet Ali Paşa'nın bu toprağın kendisine verilmemesine kızmasından dolayı harekete geçmesi olarak görülse de gerçek anlamda daha karmaşık sebeplerden oluşmaktadır. Fransızların 1798'de Mısır'ı işgal etmesi

üzerine Mehmet Ali Paşa Osmanlı tarafından görevlendirilmiş ve Mısır savunmasına, gönderilmiştir. Mısır'da güvenliği sağladıktan sonra ekonomi ve bayındırlık alanlarında da düzenlemelere girişmiştir. Ayrıca İngilizlerden ve Fransızlardan yardım alan Mehmet Ali Paşa güçlü bir donanma ve düzenli bir ordu kurabilmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın bu başarıları, zamanla kişisel çıkarlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Amacı kendisinden sonra Mısır'ı oğullarının yönetmesi ve komşu ülkelerin hâkimiyetini de elinin altında tutabilmesiydi. Böylece Mısır'ı Osmanlı Devleti'nden bağımsız bir devlet haline getirerek Suriye ve Anadolu'yu ele geçirme girişimlerine başlayabilecekti (Kurt, 2008: 55).

1811'de Mehmet Ali Paşa Mısır'da hâkimiyetini tam olarak sağlamıştır. Komşu ülkeleri de etkisi almaya başlamıştır. Bu sırada Arabistan'da bulunan ve gittikçe güçlenen Vahhabiler, peygamberin mezarını tahrip edecek kadar ileri gitmişlerdi. Mehmet Ali Paşa II. Mahmut tarafından göreve gönderilmiş ve kısa sürede bu hareketi bastırmıştır. Bu sayede Arabistan tekrar Osmanlı egemenliğine girmiştir. Fakat Mehmet Ali Paşa kurtardığı bölgelerin idaresini de ele geçirmiştir. Suriye'ye doğru genişleme politikasını hayata geçirmeyi düşündüğü sırada ise, Osmanlı tarafından Yunan ayaklanmasını bastırması için göreve gönderilmiştir. Mehmet Ali Paşa buna karşılık olarak Girit, Mora ve Suriye'nin idaresini almak istediğini belirtmiş ancak Mora'da yaşanan başarısızlıktan sonra isteği gerçekleşmemiştir. Bu yenilginin başlıca nedenleri arasında Mehmet Ali Paşa'nın keyfi hareket ederek kuvvetlerini Mora'dan çekmesi ve Osmanlı-Rus Savaşı'nda Mısır'ın Osmanlı'ya askeri yardımda bulunmaması vardır. Mısır'da gittikçe güçlenen Mehmet Ali Paşa Osmanlı açısından bir tehdit unsuru haline gelmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin tepkisiyle karşılaşan Mehmet Ali Paşa elini çabuk tutarak 1832 yılında Suriye'yi ele geçirilmiştir. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın üzerine bir ordu göndermiş, ancak Belen'de yapılan savaşta Osmanlı ordusu yenilmiştir. Bu zaferden sonra Mehmet Ali Paşa Osmanlı'ya haber göndererek, Suriye'nin kendisine verilmesini ancak bu şekilde barış sağlanacağını söylemiş ama teklifi kabul edilmemiştir. İkinci kez ordu gönderen Osmanlı devleti ikinci kez yenilgiye uğramışlardır. Bu durum Mehmet Ali Paşa'nın parlamasına ve İbrahim Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin iç kesimlerine ilerlemesine neden olmuştur(Kurt, 2008: 53-56).

Osmanlı Devleti'nin yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalması Avrupa'nın da olaya dâhil olmasına neden olmuştur. Rusya da zayıf bir Osmanlı yerine dinamik ve başarılı bir yöneticinin hâkimiyetinde olan bir devlet istemediğinden Osmanlı Devleti'nin yanında olmuştur. Avusturya Prensi Metternich de Mehmet Ali Paşa'ya tepki göstermiştir. "Avusturya, o sıralarda 1830 ihtilâlleri ile imparatorluğun içindeki çeşitli topluluklarının bir

hareketinden çekinmekteydi. Avusturya'nın yaşamsal çıkarı, Osmanlı Devleti'nin ve Avrupa barışının korunmasına dayanmaktaydı. Metternich, Mehmet Ali Paşa'nın karşısında, Osmanlı Devleti'ni destekleyen bir politika izlemekteydi (Kurt, 2008: 56)''.

II. Beşir Şihab, Tanzimat Döneminden önceki son emirdi ve 1788-1840 yılları arasında görev yapmıştır. Uzun görev süresi boyunca bölge Napolyon Bonapart isyanı ve köylü isyanları gibi birçok olay yaşamıştır. Bununla birlikte, Mısır krizi bölgedeki en büyük sorun olmuştu. Mısır'ın yükselen valisi Mehmet Ali Paşa, Suriye'nin bütününe işgal etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu ancak 1832 yılında bölgeye yeniden kavuşabilmişti (Topaloğlu, 2014:24). Bu çatışmalarda savaşçılıklarıyla bilinen Lübnanlı Dürziler, Osmanlı Devleti'ne sadık kalarak Mısır'a karşı savaş başlatmışlardır(Kurt, 2008:53-55). Mısır valiliği veraset yoluyla Mehmet Ali Paşa'ya bırakılarak ele geçirdiği topraklar ve donanmalar geri alınmıştır (Ertürk, 2012: 247).

İşgal boyunca Hristiyan halka hoşgörüyü yaklaşan ve cazip vaatler veren Mehmet Ali Paşa, ordusuna destek kuvvet yollaması için Lübnan emirinden yardım istemiştir (Gökbilgin, 1951: 670-672). Bu olaylar gerçekleşirken Lübnan'da da Mehmet Ali Paşa'ya yakınlığı ile bilinen Beşir yönetimdeydi. 1832 yılında II. Beşir'in yönetimi artık sıkıntıya girmişti. Çünkü elli iki yıllık yönetimin son on yılında farklı olaylar yaşanmış ve bu durum Beşir yönetiminin sonunu getirmiştir. Bu sürecin temelinde ise II Beşir'le Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı'ya karşı birlik olup ayaklanması mevcuttur. II. Beşir, Mehmet Ali Paşa'nın Mısır ile ilişkilerini geliştirerek, Fransa'nın da desteklediği bu yönetimin modern kurumlarına öğrenciler göndermiştir. Bu ilişkilerde II Beşir'in Mısır'da kaldığı yılların da önemli bir etkisi vardır (Taşkesenlioğlu, 2006: 30).

Suriye- Lübnan bölgelerini de kapsayan bu bölge her zaman karışık ve cazip bir bölge konumunda olduğundan sık sık işgallerin ve çatışmaların yaşandığı bir yer olmuştur. Levant bölgesi olarak bilinen ve Güneşin doğduğu yer olarak ifade edilen bu bölge, 19. yüzyıla kadar:

Suriye'nin kıyı bölgeleri, Mısır ve Küçük Asya ile sınırlanırken, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk önce sadece Suriye için kullanılmış, 1920-1945 yılları arasında ise Suriye ve Lübnan'da Fransız mandası altında bulunan topraklar için kullanılmıştır. Ancak genel olarak 'Bereketli Hilal'in batısını ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir (Arslan, 2018: 60)

1516 yılında Lübnan'ın Memlûk egemenliğine son veren ve onu topraklarına katan Osmanlı Devleti, yaklaşık 400 yıl boyunca bölgedeki hâkimiyetini sürdürmüş ve o dönemlerde oldukça az sorunla karşılaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin, fethettiği ülkelerde

uyguladığı bu hoşgörü politikası, bölgede yaşayan halkın sahip olduğu sosyal, kültürel ve dini yapılarını korumalarını sağlamış ve böylece çok fazla isyanla karşılaşmamıştır. 19. Yüzyılda ise bölgede değişen güç dengeleri, Lübnan'da iç savaşın çıkmasına neden olmuştur. Bölgede barışın sağlanabilmesi için oluşturulmaya çalışılan uygulamalar, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar etkili olabilmişse de Batı'nın bölge üzerindeki etkisi dengeleri değiştirmiştir. Osmanlı Devleti'nin iç işlerinde yaşanan değişimlerin sonucunda etkinliğini yitirmesi Lübnan'da, dış devletlerin de etkileriyle oluşturulan 3 farklı sistemin uygulanmasına neden olmuştur(Arslan, 2018: 60).

2.4.1. Lübnan'da Emirler Dönemi

Lübnan, Yavuz Sultan Selim tarafından 1516 yılında Osmanlı topraklarına katılan bir ülkedir. Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmesinden itibaren de Şam valiliğine bağlı emirlikler ile yönetilmiştir (Ekinci, 1998: 18).Yarı özerk bir statü verilen Lübnan, her dinden ve her mezhepten insanın bir arada yaşadığı yer olması bakımından özel bir yönetim uygulanmıştır (Gümüşsoy, 2008: 67). Osmanlı imparatorluğu liberal bir sistem uygulayarak çeşitli sosyal ve dini grupların 400 yıl süreyle korunmasını sağlamıştır (Acar, 1989:7).

Emirlikler genelde Maruniler içinden iki önemli aile olan Ma'n ve Şihab aileleri içinden çıkmışlardır (Ekinci, 1998: 18-19). 16. yüzyılda ise Dürzi aileleri Lübnan'da gücü ele geçirmiş ve hâkimiyet kurmuşlardır. Yalnız Dürziler de kendi aralarında Kaysit ve Yemena denen iki gruba ayrılmış, aralarındaki güç mücadelesi Kaysitlerin üstünlüğü ile sonuçlanmıştır (Acar, 1989: 7). “Bunun yanı sıra, Dürzi topluluğunda isimleri geçen altı büyük aile arasında devam eden bir güç ve nüfuz çekişmesi vardı. Canpolat, Şihab, Aslan, Talhuk, Abullam ve Abdümalik olarak bilinen aileler içinde en güçlü olanı Şihablardı (Acar, 1989: 7)”.

16. ve 17. Yüzyılda Dürzilerin güçlü olduğu Lübnan'da güç dengeleri her zaman değişim içinde olmuştur. Osmanlı Devleti'nde Sünnilik mezhebinin benimsenmesinden itibaren Sünniler ayrıcalıklı olurken, 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başladığı dönemlerde Maruniler güçlenip ayrıcalık sahibi olmuşlardır. Marunilerin güçlenmesindeki etkenler arasında ipek ticaretinde Avrupa ve Lübnan arasında bir köprü kurarak ekonomik anlamda avantaj elde etmeleri vardır. Bunun yanı sıra Suriye'den gelen Katolikler de dini açıdan Marunilere destek vermişlerdir. Ayrıca XVI. Louis de Lübnan'daki Marunilerin kendi himayesi altında olduğunu belirten bir Hatt-ı Hümayun yayınlayarak ayrıcalıklı olduklarını belirtmiştir. Fransa özellikle Suriye ile yakın ilişkiler kurmaya başladıktan sonra yönünü Lübnan'a çevirmiş ve Katolik Hristiyan olan Marunilerle bağlarını kuvvetlendirmiştir (Acar, 1989: 8-9). Avrupa desteğini de arkasına alarak git gide güçlenen Maruniler, 19.yüzyılda emir

olan Beşir aracılığıyla Osmanlı hükümeti ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmışlardır. Kendi yerini de sağlamlaştıran Beşir, bir yandan da muhalifler ile uğraşmak zorunda kalmıştır (Ekinci, 1998: 18).

1788 yılından itibaren Lübnan yönetimi Ma'anoğullarından Şihab ailesine geçmişti (Subaşı, 2018:198). Şihab ailesinden Hristiyan olan Beşir Şihab Lübnan emirliğine atanmıştır. Birçok Hristiyan devlet, Beşir Şihab'ın emirliğe atanmasını desteklemiş ve bu durum ülkedeki Hristiyanların daha güçlü bir konuma gelmelerine sebep olmuştur (Acar, 1989:9). Bölge idaresine geçen Beşir Şihab Hristiyanlara güç vermiştir. 1840 yılına kadar da Avrupalı devletlerin desteğini almıştır (Özkaya, 2002: 8).

II. Beşir olarak da bilinen Beşir Şihab farklı devletlerin de desteğini alarak ve kendisini destekleyen bir çevre edinerek 52 yıl görevde kalmıştır. Lübnan'daki yönetimiyle ün salan bir emir olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Lübnan'a atadığı Vali Cezir Paşa ile anlaşmasa da Osmanlı devleti ile ilişkilerini iyi tutarak yerini sağlamlaştırmıştır. Valinin ölmesi ile de Lübnan'daki gücü daha da artmıştır (Ülman, 1963: 245).

19.yüzyılda Lübnan'ı etkileyen bir diğer durum da Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa olmuştur. Yunan ayaklanmasında Osmanlı'ya yardım eden Mehmet Ali Paşa, Suriye valiliğini elde edemeyince oğlu İbrahim Paşa'yı Suriye'ye yollamış ve bir yıl süren mücadele sonucunda 1832'de Suriye'yi ele geçirmiştir (Acar, 1989: 10). 1833 yılında Suriye valisi İbrahim Paşa, Lübnan'ın yönetimine de müdahale etmiştir. Lübnan'ın ayrıcalıklı yönetilişine son vermiş, vergi ve askerlik politikalarında da farklılaşmaya gitmiştir. Dürzilerin bu duruma ayaklanmaları üzerine ise Marunileri kışkırtarak isyanı bastırmaya çalışmıştır (Gümüşsoy, 2008: 68). Osmanlı'ya karşı yapılan bu ayaklanmada Beşir Şihab Mehmet Ali Paşa'nın yanında dururken Dürziler de Osmanlı'ya destek olmuşlardır (Ekinci, 1998:18).

Osmanlı devleti ile Mehmet Ali Paşa ve İbrahim Paşa arasındaki mücadele sonucu Osmanlı Devleti'nin yenilgisi, Mehmet Ali Paşa'nın gücünün artmasına neden olmuştur. Bu duruma müdahale etmek isteyen Avrupalı devletler olaya müdahale ederek Suriye valiliğinin onlarda kalması karşılığında Anadolu'dan çekilmeleri gerektiğini kapsayan Kütahya Antlaşması'nı imzalamışlardır. Fakat bu durum isyanı sona erdirmeye yeterli olmamıştır. Ordusunu güçlendirmek isteyen Suriye Valisi İbrahim Paşa Dürzilerin desteğini alamayınca Lübnan'dan Hristiyan ordusu talep etmiştir. İbrahim Paşa'ya karşı ayaklanan Dürziler Lübnan'dan gelen destekle bastırılmışlardır. Bu olay Lübnan'ın iç siyasi yapısını da kötü anlamda etkilemiştir (Acar, 1989:10-11).

Osmanlı Devleti'nin Mehmet Ali Paşa'ya karşı olan yenilgisi diğer devletleri harekete geçirmiş ve Fransa dışındaki ülkeler Mehmet Ali Paşa'ya karşı bir tutum sergilemişlerdir.

Mehmet Ali Paşa'nın Lübnan'da yaşayan halkın silahsızlandırılmasını istemesi ülkede tedirginliğe neden olmuş, bu sefer de Dürziler ile Hristiyanlar beraber hareket ederek emre karşı koymuşlardır. Ağır vergiler, zorunlu askerlik ve silahsızlandırma kararı ülkedeki tüm grupların İbrahim Paşa'ya karşı koymalarına sebep olmuş fakat Lübnan'ın coğrafi koşullarından yararlanan İbrahim Paşa mücadeleyi kazanan taraf olmuştur. Osmanlı devleti İngiltere ile ittifak kurarak İbrahim Paşa'ya deniz üzerinden çıkartma yapmışlardır. Bunun sonucunda İbrahim Paşa geri çekilerek diplomatik anlaşma yapılmasını istemiştir (Acar, 1989:11-12).

2.4.2. İki Kaymakamlı Düzen

İbrahim Paşa'nın Suriye'de yaşadığı yenilgi, Beşir Emirliğini de etkileyen bir olay olmuştur. II. Beşir verdiği destekten dolayı Malta'ya sürgün edilmiş, yerine Osmanlı İmparatorluğu tarafından atanan III. Beşir gelmiştir. Bu olayların sonucunda iç dengelerin tekrardan değişmesi Maruniler ve Dürzileri tekrardan karşı karşıya getirmişti. II. Beşir döneminde yaşanan haksızlıklar tekrar gündeme gelmiş ve Dürziler o dönem gasp edilen toprakları geri vermek istemediklerinden çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Marunilerin elde ettiği ekonomik, siyasi ve sosyal hak ve avantajlar Dürzilerin tutumunu kötü anlamda etkilemiştir.

Osmanlı Devleti çatışmaları engellemek adına İngiltere ile ortak bir öneri hazırlamış; bu öneride, bütün mezheplerin temsilcilerinden oluşacak bir konseyin kurulmasını ve hukuki konuların orada çözülmesini teklif etmiştir. Dürzilerin teklifi kabul etmemesi üzerine III. Beşir harekete geçerek Dürzi liderlerini sarayına davet etmiştir. Dürzilerin atlı sipahilerle gelmesi sonucunda panikleyen III. Beşir, Marunilerden oluşan orduyu harekete geçirmiş ve kısa sürede Marunilerle Dürziler arasındaki çatışmanın tüm ülkeye yayılmasına sebep olmuştur (Acar, 1989: 12-13).

Bu olay üzerine Emir olan III. Beşir, Beka Vadisinde bulunan Grek Katolikler ve Şiilerden yardım talep ederek Dürzilere karşı bir savunma yapılmasını istemiş, bu yardımlar sonucunda da Dürziler yenilgiye uğratılmıştır.

Dürziler II. Beşir zamanında ekonomik ve siyasi bakımdan güç kaybına uğramışlardır. Karmaşalardan etkilenen halk vergilerin düşürülmesini istemiş, Osmanlı hükümeti Mısır valisinin koyduğu vergileri yarıya indirmişse de yeterli olmamıştır. Halk için hala yüksek olan vergiler sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Lübnan'da uygulanmak istenen Tanzimat reformları da halkın tepkisine neden olmuştur. Özellikle mali reform uygulanarak mukataacılar yerine muhassıl memurların gelmesi nüfuzlu aileleri de rahatsız eden bir durum

olmuştur (Ekinci, 1998:18-19). Mısır tarafından yönetilirken bastırılan ve sürgüne gönderilen Dürziler, 1840 yılında geri dönerek ellerinden alınan hakları talep etmişlerdir. Maruniler ise elde ettikleri haklardan vazgeçmek istememiş ve 1841 yılında iki taraf arasında çatışmalar çıkmıştır. Avrupalı devletlerin müdahalesi de işleri daha karmaşık hale getirmiştir (Gümüşsoy, 2008: 67-68).

Lübnan'da olayların karışması ve Hristiyanlar arasında yaşanan bölünmeler sonucu Dürziler harekete geçerek Emir'i esir almışlardı. Zayıf bir lider olarak bilinen III. Beşir bu durumdan dolayı kendi taraftarlarını da kaybetmiştir. Dürziler Hristiyanlara karşı elde ettikleri zaferle dağlık bölgenin hakimiyetini ele almışlardı (Acar, 1989: 12-13). Lübnan'da alınan tedbirler, özerkliğin biteceği düşüncesine giren ve siyasi nüfuzu elinde bulunduran aileleri rahatsız etmiştir. Bu aileler bölgede çıkan çatışmaları daha da kışkırtan bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Osmanlı hükümeti duruma el koyarak Beyrut'ta bulunan Serasker Mustafa Nuri Paşa'nın duruma müdahale etmesine ve temsilcileri toplamasına karar vermişti. Toplantıda Şihab ailesinin emirliğinin bittiği açıklanmış ve Babialı tarafından bölgeye Müslüman bir vali tayin edilmişti (Ekinci, 1998: 19). Bu durum karşısında Avrupa'nın harekete geçmesiyle olaya müdahale eden Osmanlı hükümeti, Beyrut'a Mustafa Paşa komutasında bir ordu gönderilmiştir. Bütün bu arabuluculuk girişimlerine rağmen başarı sağlanamayınca Lübnan'da Şihab Emirliği'ne son verildiği kesinleşmiştir. Yerine Mustafa Paşa'nın yardımcılarında olan Ömer Paşa geçirilmiştir (Acar, 1989: 12-14).

Lübnan'da Osmanlı hâkimiyeti yeniden kurulduktan sonra Dürziler ve Maruniler arasındaki çatışmalar daha da kızışmıştır. Çatışmanın artmasının sebebi ise işgal sonrasında her iki grubun da Osmanlı Devleti'nden birtakım beklentiler içine girmesi olmuştur. Bu çatışma iki grup arasında olmaktan ziyade ülkelerin siyasi çıkarlarına yönelik faaliyet gösteren İngiltere ve Fransa Konsoloslarının desteklemesi üzerine artmıştır. Bu temsilcilerin çabalarıyla 1841 Ekimi'nde Dayr-el Kamer'de ilk olaylar çıkmıştır. Hristiyanların, Dürzî emirlerinden Ebu Naked ailesine ait araziye saldırmasıyla büyük bir çatışma başlamış ve Dürzilerin köklü ailelerinden olan Canbolatlar'la İmad ailelerinin Naked ailesine destek vermesiyle olaylar çığ gibi büyümüştür (Kurt, 2008: 56).

Fransa başta olmak üzere diğer Avrupalı devletler bu durumdan hoşnut olmamış ve bölgenin stratejik yapısından dolayı kendi nüfuzlarını kaybetmek istememişlerdir. Bu durum çekişmelerin giderek artmasına ve iç savaşı andıran büyük çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gümüşsoy, 2008: 67-69).

Ömer Paşa'nın Dürzilerin desteğini kazanmak için yaptığı girişimler, Marunilerin tepkisine neden olmuştur. Çünkü Ömer Paşa, II. Beşir zamanında yapılan haksızlıkları

düzeltilmek adına Dürzilere eski haklarını iade etmişti. Aynı zamanda Hristiyanlarla da yakın ilişkiler kurmaya çalışan Ömer Paşa bu konuda pek başarılı olamamıştır. Osmanlı idaresinden memnun olmayan Hristiyanlar, Fransız temsilciliği ile yakınlık içerisine girmişlerdir. Fransa ise Maruniler ve Dürziler arasında arabuluculuk yaparak iki tarafın da desteğini kazanma çabasına girmişti (Acar, 1989:14). Çünkü Fransa, Lübnan'da Haçlı seferlerinin yapıldığı dönemden hakkı olduğunu düşünmüş ve Marunileri kışkırtarak bölgeyi ele geçirme amaçları gütmüştür (Ekinci, 1998: 19).

Beşir Şihab döneminin ardından Lübnan'da yeni bir düzenleme oluşturulmuştur. Bu düzenlemenin ana hatlarını ilk olarak Avusturya Şansölyesi Prens Metternich çizmiştir. 1841'de başlayan bu düzen, 1845'te Sekip Efendi'nin getirdiği ek düzenlemelerle geliştirilmiştir. Bu yeni düzenleme çifte-kaymakamlık düzeni ya da Sekip Efendi Düzeni olarak bilinmektedir (Taşkesenlioğlu, 2006: 30).

Lübnan'daki sorunlara çözüm arayan devletler, Avusturya Prensi Metternich'in önerisiyle Lübnan'ı iki idari bölgeye ayırarak, biri Maruni biri Dürzi olan iki kaymakamla idare edilmesine karar vermişlerdi. Kuzeyde Maruni, güneyde ise Dürzi kaymakam yönetimden sorumlu olacaktı (Ekinci, 1998: 19). Böylece eşit biçimde bir yönetim oluşturulmuş olacaktı. 1843 yılında Marunilerden Haydar Abullam, Dürzilerden ise Ahmet Aslan'ın kaymakamlığa atanmasıyla iki kaymakamlı düzen resmen başlamış oldu (Acar, 1989: 14).

Tek merkezli yapı yerine çift merkezli yönetim esasına dayanan bir yönetim biçimi oluşturulmuştur. Buna göre, çoğunluğu Kuzey Lübnan'da yaşayan Hristiyanlar için Marunî Kaymakamlığı, güneyde yaşayan Dürziler için de Dürzî Kaymakamlığı oluşturulacaktır. Kaymakamlar Sayda Valisi tarafından bölgede yaşayan yerli halk arasından seçilecek ve ona göre atanacaktır. Böylece tek merkezli Emirlik yönetimi yerine iki merkezli bir tür federasyona geçildiği söylenebilir. Lübnan'daki köklü yapının değişmesini sağlayan bu düzenleme, bölgede hakimiyet kurmak isteyen dış devletleri de sarsan bir gelişme olmuştur. O tarihe kadar Lübnan idaresinde söz sahibi olamayan Dürziler bu sistemle beraber ilk kez kaymakam olma hakkını elde etmişlerdir. Maruniler ise üstünlüklerini kaybederek Dürzilerle eşit statüye gelmişlerdir. Bölgenin tekrardan Osmanlı idaresine geçmesiyle Marunilerin etkisi azalmış ve bu durum da Fransızları olumsuz yönde etkilemiştir. Fransızların endişelenmesini sağlayan bir diğer faktör de Marunilerdeki bu gerilemeye karşılık, Dürzilerin İngilizlerin desteğini alarak güç kazanması olmuştur(Kurt, 2008:57).

1845 yılına gelindiğinde Lübnan'da yeniden bir kaos ortamı oluşmaya başlamıştır. Dürziler kiliseleri yakmış ve bir Katolik Papazı öldürmüşler, bunun sonucunda da Avrupalı

devletlerin tepkisiyle karşılaşmışlardır. Osmanlı Devleti'nin hemen duruma müdahale etmesini isteyen Avrupalı devletler, hükümete uyguladıkları baskıyı arttırmışlardır (Gümüşsoy, 2008:68). Bunun üzerine Osmanlı çözüm olarak Şekip Efendi'yi Beyrut'a göndermiştir. 1845 yılında olayları bastırmak için Beyrut'a gönderilen dönemin Dışişleri Bakanı Şekip Efendi, Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan yola çıkarak Lübnan için iki beyanname yayınlamıştır. Tanzimat olarak yayınladığı bu belgelerde Lübnan'ın yönetimini belli şartlara bağlanmıştır (Ekinci, 1998:20).

Şekip Efendi'nin çözmesi gereken ilk mesele Marunilerin Dürzilerden talep ettiği tazminat; ikincisi, manastırların yakılması ve bir rahibin öldürülmesi olaylarında suçlu bulunan Dürzi meşayihintedib ve cezalandırılması; üçüncüsü, vekillerin mevki ve vazifelerinin tayini; dördüncüsü, Cebel-i Lübnan idaresini devamlı kılacak, metin ve her tarafın hukuk ve menfaatine uygun bir usule koymak idi. Şekip Efendi bunları içeren bir talimat ile yola çıktı (Keleş, 2008:137).

Şekip Efendi öncelikli olarak Sayda valisinin elinde olan kaymakamları atama yetkisini kaldırarak, bu yetkinin artık Babîli'de olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yöneticiler ile feodal beylerin haklarını sınırlandırarak bölgedeki güç mücadelesine engel olması gerektiğini bildirmiştir (Gümüşsoy, 2008: 69). Cebel-i Lübnan'ın Dürzi ve Maruni olarak iki kaymakam tarafından yönetileceği ve bu kaymakamların Sayda bölgesinin valisine bağlı olacağı söylenmiştir. Azınlıklardan alınacak vergiler kendi temsilcileri tarafından toplanacaktır. İki kaymakam için de emirleri altında bulunacak 12 üyeden oluşan bir meclis oluşturulacak ve bu meclisin birtakım yetkileri bulunacaktı. Meclisler; idari, mali ve adli anlamda yetkilere sahip olacak ve karma bir yönetimden oluşacaktı. Ayrıca Lübnan Osmanlı devletinin hazinesine vergi verecek, bu vergiler de kişilerin imkânına göre toplanacaktı (Ekinci, 1998: 20).

Bu düzen yerel yöneticilerin yarı özerkliğine yani feodal haklarına sınır çizildiğinin bir göstergesi olmuştur. Lübnan'da yüzyıllardır nüfuzunu sürdüren ailelerin de gücünün sarsılmasına neden olmuştur. Bütün bu durumlara rağmen Lübnan'daki sosyo-ekonomik gelişmelerin hızlanmasını sağlayan bir süreç olmuştur (Özkaya, 2002: 16).

Kaymakamlar görevlendirildikleri bölgedeki halkın yönetiminden sorumluları. Bölgedeki halkı mezhep ayrımı yapmadan yönetmekle yükümlüydüler. Bu bölgelerde eşit bir dağılım olmaması ise sorunların çıkmasına neden olmuştur. Hristiyanlar arasındaki bölünmeler ve Dürzilerin kendi bölgelerinde diğer cemaatlerin çoğunlukta olması iç karmaşaların yeniden yaşanmasına sebep olmuştur. Ortodoks Rumların kendi yönetimleri için üçüncü bir kaymakamlık istemeleri de durumu zorlaştıran bir faktör olmuştur. Osmanlı hükümeti duruma müdahale ederek Damat Halil Rıfat Paşa'yı göreve göndermiştir. Mustafa

Nuri Paşa'nın yerine gelen temsilci, iki kaymakam bulunan bölgedeki azınlık grupların birer temsilci seçerek haklarını güvence altına almalarını sağlamıştır. Bu durum devletin özerk yapısını da tehdit ettiği için dış devletler açısından da bir sorun olarak karşılanmıştır (Ekinci, 1998: 18-19).

Şekip Efendi, Avrupalı devletlerin talepleri karşısında büyük sıkıntılar yaşamıştır. Fransızların Maruniler için, İngilizlerin ise Dürziler için destek istemesi yeni düzenin sağlanmasında aksiliklere neden olmuştur (Gümüşsoy, 2008: 69-70). Lübnan açısından özerkliği sona erdirecek bir düzenleme olarak görülen ve Şekip Efendi düzenlemeleri olarak görülen düzenlemeler, Şekip Efendi'nin görevden alınmasına neden olmuştur. Kurulan sistem ise Lübnan'da on beş yıl boyunca uygulanmıştır.

2.4.2.1. İsyanın Başlaması

Şekip Efendi'nin kurduğu düzen belli bir süre bölgenin sakin kalmasını sağlasa da 1858 yılından itibaren hareketlilik tekrar başlamıştır. Dürziler kendi şeyh ve emirlerine bağlılıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Dürzilerin bölgesinde yaşayan Maruniler ise, toprak mülkiyetlerini kazanmak adına Dürzilerle bir mücadele içerisine girmişlerdir (Gümüşsoy, 2008: 69). Maruniler Dürzi şeyh ve emirlerine karşı bir harekete girişince, Dürziler de köylüleri silahlandırarak duruma karşı koymuşlardır. 1845 yılından itibaren feodal yapıya ve Osmanlı hükümetine karşı başlatılan ayaklanmalar 1859 yılında giderek çoğalmış ve 1860 yılına gelindiğinde iki grup arasında bir gerginliğe yol açmıştır (Özkaya, 2002: 14-17).

Maruniler kendi aralarında da bölünmeler yaşamış ve Tanyus Şahin adında bir köylünün kışkırtmasıyla zenginlerin mallarını yağmalamış ve Dürzilerin topraklarını da elde edebilmek için harekete geçmiştir. Bu olaylar feodal beylerin nüfuzlarının kırılmasına da yardımcı olmuştur (Gümüşsoy, 2008: 69). Tanyus Şahin, Khazin topraklarında yaşayan Marunilerin, toprak sahiplerine karşı ayaklanmalarını sağladıktan sonra her yeri yağmalayıp Khazinleri kendi topraklarından kovmuştur. Bir yıl sonra da kendisinin başkan olduğu bir köylü yönetimi kurarak bu sefer Dürzi bölgesi için tehdit oluşturmaya başlamıştır (Gökbilgin, 1951:687).

Bir tarafta İngiltere, bir taraftan Fransa bölgeye müdahale etmeye başladılar. Çünkü kendi çıkarlarını korumakla beraber Rusya'ya karşı verdikleri bir orta-doğu mücadelesi de bulunmaktaydı (Özkaya, 2002: 24). İngiltere ve Fransa'nın bölgeyi kendi kontrolleri altına almak istemeleri, Lübnan'daki durumu daha karmaşık bir hale getirmiştir. Konsoloslar ise kendi görevlerini bırakarak halkı kendi yanlarına çekme girişiminde bulunmuştur. Sayda

valisi konsolosların durumunu merkeze bildirerek yerel otoritenin bozulmaya başladığını söylemiştir (Acar, 1989: 15-16).

İsyan gidererek artmış ve Dürziler ile Maruniler çatışarak can ve mal kayıplarına neden olmuşlardır. İki tarafta yaşanan kayıplar Vali Hurşit Paşa'yı harekete geçirmiştir. Dürzileri sakinleştirmeye çalışan Hurşit Paşa, Avrupa'dan da Hristiyanları sakinleştirmesini istemiştir (Gümüşsoy, 2008: 70). İdari düzenlemelere rağmen Maruniler ve Dürziler arasında bir barış ortamı sağlanamamıştır. 1860 yılında Sayda ve Beyrut bölgelerinde altı Dürzi vatandaşın Hristiyanlar tarafından öldürülmesi, Dürzilerin lideri Sait Canpolat'ı harekete geçirmiş ve savaşın başlamasına neden olmuştur. Hristiyan köyleri yakılmış ve bir sürü insan ölmüştür (Acar, 1989: 16).

Merkez tarafından Osmanlı birliklerinin kumandanı olarak atanan Osman Bey, arabuluculuk yaptıysa da başarılı olamamıştır. Dürziler saldırılarına devam ederek Beka Vadisi ve dağlık Şuf bölgesini ele geçirmişlerdir. Hurşit Paşa'nın kan dökülmesini engellemek adına yaptığı girişimlerle taraflar toplantıya çağrılarak iç savaşa son verilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Acar, 1989: 17). Bu olaylar üzerine Fuat Paşa bölgeye gönderilmiş verilen talimatla da her iki tarafı eşit tutması istenmiştir. Fuat Paşa sadece Cebel-i Lübnan bölgesinde değil diğer bölgelerde de asayişi sağlamakla yükümlüydü. Dürzilerden isyanı çıkartanları ele geçirerek cezalandırılması kararı alınmıştı. Marunilerden de suçlu olanlar yakalanacak fakat mağdur olmalarından dolayı daha az bir yaptırım uygulanacaktı (Gümüşsoy, 2008: 70-71).

2.4.2.2. Cebel-i Lübnan'da Fransa Etkisi

Osmanlı-Fransız siyasi ilişkileri iki ülkenin birbirine uzak olması ve din ayrılığı bulunması nedeniyle, 16. yüzyıla kadar çok da iyi olmamıştır. 1525'te Osmanlı ve Fransa arasındaki ilişkiler, Avrupa'daki güçler dengesinin bir sonucu olarak birdenbire oluşmuştur. Habsburg İmparatorluğu'nun yükselişi karşısında zor duruma düşen Fransa Kralı I. François, Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım istemiş ve bunun sonucunda Osmanlı-Fransız ilişkileri yaklaşık iki asır çok önemli sorunlarla karşılaşmadan iyi bir düzeyde devam etmiştir. Fransızlar ise Osmanlı ile olan bu dostluktan siyasi ve ekonomik olarak çok büyük fayda sağlamışlardır. Fransa ticarete kendini kanıtlamış ve en önemli paya sahip olmuştur. Bu yüzden diğer devletler Osmanlı Devleti ile ticaret yapabilmek için Fransa bayrağı altına sığınmak zorunda kalmışlardır. Fransa'nın Doğu siyaseti, Osmanlı Devleti ile iyi ilişkileri devam ettirerek Doğu'yla olan siyaset ve ticareti devam ettirerek ilk sırayı koruma amacı gütmektedir de denilebilir (Yorulmaz, 2000: 697-698).

15. Yüzyıldan itibaren yakın ilişkiler kuran Osmanlı ve Fransa, siyasi bir avantaj sağlamak adına bir yakınlık içerisine girmişlerdir. O dönemlerde Fransa ve Osmanlı için tehlike yaratan Habsburg İmparatorluğu, iki devletin yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Hasburg(Alman) İmparatorluğu'na karşı ittifak kuran bu iki devlet, sonrasında Fransa'ya verilen imtiyazlarla ilişkilerini daha da iyi hale getirmiştir (Kodaman, 1991: 157). 1536 yılında Fransızlara tanınan kapitülasyonlar, kapitülasyonlar ileride verilecek kapitülasyonların da temeli olması nedeniyle büyük bir önem taşımaktadır. Bu anlaşmayla beraber Hristiyanlar ve Müslümanları bağlayan bir devletler hukuku süreci başlamıştır. Öncesinde Fransızlara ticaret anlamında haklar tanınmış olsa da 1536'daki kapitülasyon anlaşması ile ilk defa Hristiyan bir Kral ile Osmanlı Padişahının eşit bir taraf muamelesi görmesi Fransa açısından büyük bir ayrıcalıktı. 1525'te başlayan Osmanlı-Fransız işbirliği, daha sonrasında Fransa'nın kendi içinde din savaşlarıyla uğraşmasından dolayı daha çok ekonomik anlamda olmuştur (Uygur, 2018: 181).

17. Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu duraklama dönemine girmiştir. Fransa ise Avrupa'daki en güçlü devletlerden biri haline gelmiştir. 17. yüzyılda güç dengelerinin değişmesi ve Fransa'nın İngiltere gibi koloniyalizm politikası sayesinde güç kazanması, buna karşılık Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesi dengeleri değiştirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasına rağmen elinde tuttuğu topraklar ve sahip olduğu nüfusla, dünya ticaretinde önemli bir konumda bulunmaktaydı (Kodaman, 1991: 157-158).

Osmanlı Devleti 18. yüzyıla gelindiğinde zayıflamaya başlamış ve bu durumdan çıkar sağlamak isteyen Fransa, Osmanlı idaresinin korunması için destekte bulunmuştur. 1740 yılında Fransa'ya verilen kapitülasyonlar da Fransa çıkarlarının bir göstergesi olmuştur. Bu sayede Osmanlı İmparatorluğu içindeki en imtiyazlı devlet olma hakkına sahip olmuştur (Yorulmaz, 2000: 699). Bu dönemden itibaren Osmanlı eyaletlerinde ayaklanmalar çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Suriye ve Lübnan'daki olaylar da çok çeşitli siyasi ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda değerlendirilebilir. Fransa sanayi devrimini tamamladıktan sonra Doğu'ya yönelmiştir. Doğu'daki çeşitli inançlar ve yaşam biçimleriyle kozmopolit bir yapıya sahip olan Mısır, Lübnan gibi bölgeler Fransa'yı Doğu'ya yönelmesi için cezbeden bölgeler olmuştur (Uygur, 2018: 181).

Fransa'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı modernleştirmek adı altında, bölgede hem kültürel alanda hem de siyasi alanda etkili olmak istemesi 1830'larda en önemli görevlerinden biri olarak benimsenmiştir. Özellikle, Amerika'daki kolonilerini kaybetmeleri ve politika olarak sıkıntılı bir döneme girmeleri de bu düşüncenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Karakışla, 2016: 77).

Asya'yı, Afrika ve Avrupa'ya bağlayan ticaret yollarının hala Osmanlı Devleti'nin denetimi altında olması; Osmanlı Devleti'nin ekonomik, siyasi ve ticari anlamda hala büyük devletlerin ilgisini çeken bir konuma sahip olmasına neden olmuştur. 19. Yüzyıldan itibaren artan makineleşme ve emperyalizm düşüncesi Osmanlı Devleti'ni daha cazip bir konuma getirmiştir (Kodaman, 1991: 157).

Öte yandan Fransa Doğu hattında kendine yer ararken; Cebel-i Lübnan'ın konumu, etnik ve dini yapısı ilgisini çekmiştir. Fransızların bölgeye olan ilgisi emperyal amaçlara dayansa da asıl amaç mezhep birlikteliğinden kaynaklanmaktadır. Bölgede yaşayan Maruniler ile Fransızlar arasındaki ilk etkileşim I. haçlı seferine dayanmaktadır. Fransa kralı 9. Louis 7. haçlı seferinde Marunilerin gösterdiği destekten dolayı, bütün Maruni emirlerine ve din adamları ile iletişime geçip kendilerine teşekkür etmiştir. Ayrıca başta kendisi olmak üzere, gelecekteki bütün Fransa krallarının da Marunileri özel koruma altına aldıklarını bildirmiştir. 9. Louis'in sağladığı bu özel himaye durumu sonraki krallar tarafından da kabul edilmiştir. Hatta dini hassasiyetlerin ön planda olmadığı bir dönem olarak benimsenen Fransız İhtilali sonrasında döneminde bile bu konu hakkında özenli davranılmıştır. Napolyon'un, Mısır seferinde kendisine yardımları dokunan Marunilere teşekkür ettiği ve onların da aslında Fransız kökenli olabilecekleri vurgusu da yapılmıştır. Bütün bunlarla beraber, Marunilerin elinde bulundurdukları ipek ticareti, daha da önemli bir konumda olmalarını sağlamıştı. İpek ticaretinin önemli bir yer tutması ve Lübnan'la Avrupa arasındaki ticaret yollarını Marunilerin kontrol etmesi, Fransa'nın Marunilere daha fazla yaklaşmasına sebep olmuştu (Subaşı, 2018: 99).

Fransa daha güçlü bir konuma gelebilmek için kendine bir sıçrama noktası aradı ve Beyrut-Şam-Halep-İskenderun bölgesinin en uygun yer olduğuna karar verdi. Fransa bu seçimi tesadüfi değil tamamen stratejik olarak yaptı. Çünkü bölge etnik köken ve din farklılığı bakımından karışmaya müsaitti. Bu karmaşık yapı, dış müdahaleler açısından oldukça elverişli bir zemin oluşturuyordu. Ayrıca, Fransa diğer bölgelerin böyle elverişli olduğunu düşünmüyordu. Çünkü Mısır, Bağdat, Basra, Karadeniz kıyıları başka devletlerin çıkar alanı içine giriyordu ve oraya müdahale etmek devleti yıpratılabildi. Diğer taraftan bölgenin İstanbul'dan uzak oluşu yani merkezî otoritenin zayıf olduğu yerde bulunması işleri daha da kolaylaştırıyordu (Çelik, 2013: 716-719).

Fransa dünyadaki gücünü, Napolyon'un Osmanlı toprakları üzerine oluşturduğu projelerle de gerçekleştirmek için harekete geçmişti. Fransa'ya göre Akdeniz'de Hint ticaret yollarına sahip olmak için Mısır'ı almak gerekiyordu. Mısır Fransızlar tarafından alınırca Hint ticaret yoluna da hâkim olacak ve böylece rakipleri olan İngilizlere büyük bir darbe

vurulacaktır. İngiltere de Fransa ile zorunlu bir barışa mecbur kalacaktı. Çünkü İngiltere'yi yenmeden Fransa'nın istediği gibi bir barış pek mümkün değildi. Napolyon'un Doğu ile ilgili politik düşünce ve tasarıları sadece bunlarla sınırlı değildi. Mısır'ı aldıktan sonra, Filistin ve Suriye'ye hatta tüm Osmanlı İmparatorluğu'na hükmetmeyi planlamıştı (Yorulmaz, 2000: 700). Napolyon döneminde Fransa'nın güçlenmesi ve Mısır'ı ele geçirmek için Akdeniz'e doğru ilerlemesi Fransa ve Osmanlı'yı karşı karşıya getirmiştir. İngiltere de çıkarlarına uygun olmayan bu durum karşısında Fransa'nın karşısında durmuştur. İngiltere Osmanlı padişahlarındaki Fransız hayranlığını ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın başına buyruk hareketlerini tehdit unsuru olarak görüyordu. Fransızların Suriye'yi ele geçirmesi ile de devletlerarasında çekişme daha da güçlenmiş oldu. Fransa'nın Suriye ile kurduğu ilişkiler dinsel temelli nitelikteydi. Fransa'nın Katoliklerin koruyucusu rolünü üstlenmesi bu ilgiyi daha da arttırmıştı. Osmanlı Devleti'nde Fransız misyonerler kendi dinlerini ve kültürlerini yayarak bölgede bir Fransız eliti oluşturmak istemişlerdi. Suriye ve Lübnan bu açıdan kolayca yayılma sağlayabilecekleri bir alandı (Ülman, 1966: 246-247).

Fransa'nın Akdeniz'e hâkim olma politikası aslında Napolyon'un Avrupa'yı küçük görerek, asıl Doğu'yu aldığı büyük zafer kazanmış olacağı düşüncesiydi. Napolyon bütün bu hedeflerinde aslında İngiltere'yi yenme gayesindedir. İngiltere'yi askeri anlamda yenmenin imkânsız olduğunu düşünen Napolyon, bunu stratejik bir planla İngiltere'yi zora sokarak yapmayı düşünüyordu. Hindistan ticaret yollarını kapatmak bu anlamda İngiltere'yi mali olarak da sıkıntıya sokacaktı. Fransa'nın Suriye politikası bu nedenlerden kaynaklanmaktadır. Napolyon'un 1832 yılında ölmesi ve kardeşleri ile oğlunun harekete geçmemesi üzerine III. Napolyon kendini hanedanın varisi olarak görmüştür. Amcası Napolyon Bonapart'ın ününden faydalanan ve 1852 yılında referandumla krallığın başına gelen III. Napolyon da amcasının hedeflerini gerçekleştirmek için bölgedeki karışıklığı kullanmıştır. Diğer yandan Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla gayrimüslimlere tanınan haklar, Avrupalı himayeci devletlerin de katkısıyla ekonomik anlamda kendilerine çok büyük ayrıcalık sağlamıştır. Bu reformlarla Hristiyanlar ekonomik anlamda kalkınmış ve küçük cemaatlerin siyasi haklar elde ederek gerçek bir millet olmalarına fırsat tanımıştır (Uygur, 2018: 194).

Fransa da bu hakların farkında olup Osmanlı Asyası'nın önemli bir bölümünde misyonerlik çalışmalarını devam ettirmişti. Ekonomik ve ticari kurumların yanı sıra Fransızca konuşan Katolik bir cemaat de yaratmıştı. Ayrıca eğitim kurumlarında da ağırlarını yerleştirmiş ve dilin yayılmasını sağlamıştır. Fransız şirketleri Osmanlı İmparatorluğu'ndaki demiryolu hatlarının işletilmesi, finansal faaliyetler, maden işletmeciliği gibi alanlarda etkin olmuşlardır.

Ekonomik anlamda Fransa ve Osmanlı derin ilişkiler kurmuş ve bundan dolayı Fransa daha da ayrıcalıklı bir konuma gelmişti. Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla diğer büyük güçler de imparatorlukta güçlerini hissettirmeye başlayınca, Fransa gücünü daha çok ekonomik alanlara yöneltmiştir (Tunç, 2009: 185).

Osmanlı Devleti tarafından Fransa'ya verilen kapitülasyonlar, Fransa'nın işini kolaylaştırmıştır. Bir yandan okullar açarak Fransız kültürünü yaymaya çalışıp, diğer yandan ticaret odaları kurmaları için Fransız tüccarlar teşvik etmesi giderek artan bir Fransa etkisi yaratıyordu. Ayrıca yayınlanan fermanlar, Osmanlı Devleti'ndeki Katolik haklarını korumayı önemseyen Fransa açısından olumlu gelişmeler oluyordu. Fransa böylece Osmanlı Devleti'nin içindeki Hristiyanların yanı sıra Lübnan'la da bağlarını kuvvetlendirmişti (Özkaya, 2002: 31).

Osmanlı Devleti ile ilişkileri başlangıçta güzel olan Fransa, imparatorluğun zayıflaması ile politikasını değiştirmiştir. Özellikle Lübnan bunalımı onlar açısından önemli bir fırsat olmuştur. Çünkü Fransa'nın Suriye'de istediği projeyi gerçekleştirebilmesi için Lübnan'daki karışıklık çok büyük bir fırsatı oluşturuyordu. Fransa, kendi ekonomisinde önemli bir yer tutan pamuk ihtiyacını karşılayabilmek için Suriye'nin coğrafi şartlarını ve iklim koşullarını kullanarak, ekonomisini geliştirmek istiyordu. Uzak Doğu'nun İngiltere hâkimiyetinde olması, Fransa'yı Orta Doğu'ya itiyordu (Özkaya, 2002: 33-34).

Lübnan'da uygulanan iki kaymakamlı düzen döneminde Fransa, Lübnan'ın iç işlerine karışma fırsatı bulmuştur. 1842 yılında oluşturulan kaymakamlık düzeni ile hem İngiltere hem de Fransa bölgede konsolosluk kurarak Lübnan'ın iç işlerine karışma fırsatı bulmuşlardır. Fransa'nın Lübnan'da kurduğu konsolosluklar hedefleri açısından önemli bir adım oluşturuyordu. Sonrasında Lübnan'a Fuat Paşa'nın gönderilmesiyle harekete geçen Fransa, Avrupa devletlerinin bir komisyon oluşturarak olası karmaşaların önlenmesini istemiştir (Ülman, 1966: 51-60).

2.4.2.3. 1860 İç Savaşı ve Fuat Paşa'nın Bölgeye Gönderilmesi

Lübnan topraklarında öne çıkan iki grup Maruniler ve Dürziler olmuş ve bu iki grup 1840-1861 yılları arasında birçok çatışma meydana gelmiştir. Bunun sonucunda Osmanlılar, Lübnan'da din esasına dayalı değişik yönetim şekilleri oluşturarak sorunları çözmeye çalışmışlardır. 19. yüzyılda Fransa, İngiltere, Avusturya ve Rusya'nın misyonerler aracılığıyla dini kullanmaları ve Lübnan'daki Hristiyanları kendilerine çekme çabaları durumu daha hararetlendirmiştir. Lübnan'ın içyapısındaki hassas dengeler, dışarıdan gelen baskılar sonucunda bozulunca Maruniler ve Dürziler arasındaki çatışmalar artmıştır. Bunun sonucunda Avrupa devletlerinin de olaylara müdahalesiyle oluşturulan Çifte Kaymakamlık ve

Mutasarrıflık yönetim tarzları yeterli olmayınca bölgede yeni bir sistem oluşturulmaya karar verilmiştir (Bağlıoğlu, 2008: 14).

1860 yılına gelindiğinde Lübnan'da yaşanan olaylar giderek artmaya başlamıştır. Ülman'a göre, Dürzi ve Maruni iki gencin sokakta başlattığı kavga diğer olayların da başlangıcı olmuş ve bu olaylarda Dürziler ağır kayıplar yaşamışlardır. Olaylar Halep'e yayılmış ve cami duvarlarına Hristiyan karşıtı bildiriler asılmış, sonrasında da Dürzilerin olduğu bölgelerde kanlı olaylar yaşanmıştır (Ülman, 1966: 36). Bu iki taraf arasındaki çatışmalar Sayda valisi olan Hurşit Paşa'ya iletilmesine rağmen olayların üzerinde durulmamıştır. Osmanlı hükümetinin bu tutarsız davranışları, çatışmaların kısa sürede iç savaşa dönüşmesine neden olmuştur (Özkaya, 2002: 26).

Olayların büyümesi üzerine Osmanlı hükümeti duruma müdahale etmek adına dönemin dışişleri bakanı Fuat Paşa'yı görevlendirmiştir. Sadece Beyrut'tan değil Şam'dan da sorumlu olan Fuat Paşa hemen Lübnan'a gidip durumu çözmek için harekete geçmiştir. İsyanı çıkartan kişiler belirlenip cezalandırıldıktan sonra İstanbul'da görüşmeler yapılarak yeni bir yönetim şekli kurulmasına karar verilmiştir. 9 Haziran 1861 tarihinde de Lübnan Nizamnamesi ile yeni bir yönetim şekli resmen oluşturulmuştur (Özkaya, 2002: 27). Böylece hazırlanan Cebel-i Lübnan Nizamnamesi ve aynı tarihli Beyoğlu Protokolü ile Lübnan'a yeni bir organik statü verilmiş oldu (Reyhan, 2011: 214).

Nizamnamenin hazırlanmasından üç gün önce bölgeye giden Fuat Paşa, Fransız askerlerinin Lübnan'a gireceği hakkında kesin bir bilgi edinmemesine rağmen gerekli tedbirleri almak üzere harekete geçmiştir. Şam'a ve Lübnan'a Fransız askerinin müdahale edeceğini öğrendikten sonra da Müslümanların galeyana gelerek bu duruma tepki vermelerinden korkmuş ve Sayda valisine bir bildiri hazırlatmıştır. Bu bildiride Şam ve Lübnan'da yaşanan iç çatışmaları önlemek adına Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne destek vereceği ve düzeni sağlamak için asker gönderdiği belirtilmiştir (Ülman, 1966: 77-78).

Fuat Paşa bölgedeki durum hakkında bir rapor hazırlayarak Osmanlı hükümetine göndermiştir. Bu raporda Marunilerin Avrupa desteğinden ve ruhani liderin nüfuzundan yüz bularak olayları kışkırttıkları ve yalnız Dürzilere değil hükümete karşı da ayaklandıkları belirtilmiştir. Bununla beraber Dürziler hükümete karşı itaatli olsalar da Marunilere karşı olan kinleri devam etmektedir ve olaylar çıktıktan sonra büyük vahşet yaratmışlardır. Özellikle Dayr-el Kamar'da yapılan katliamlar olayları hükümet desteğiyle yapılmış gibi göstermiştir. Bütün bu olaylar sonucunda iki tarafın barışması adına bir anlaşması yapılması uygun görülmüştür (Gökbilgin, 1951: 691-692). Cebeli Lübnan da Hristiyanların muhafazasını

temin edip öneminden dolayı hemen Şam meselesi ile ilgilenilmeye başlanılmış ve bölgenin güvenliği için gerekli tedbirler alınmıştır.

Fransız ordusunun başında olan General Beaufort, ordusuyla beraber Lübnan'a gitmiş fakat yapılan anlaşma gereğince olaylara müdahale etmemiştir. Ordusuyla beraber Beyrut'a yakın olan Fındıklı'da kamp kurmuşlardır (Ülman, 1966: 83). Bu arada General Beaufort Fuat Paşa nezdinde bir memur göndererek Cebel'de Dürzilere karşı bir operasyon düzenlenmesini istemiştir. Fuat Paşa bu konuda acele etmeden çeşitli tedbirler alarak sorunu halletmeyi düşünmüştür. Bu tedbirler dâhilinde Dürzilerin Leca'ya girerek oradaki kabilelerle birleşmelerine engel olmak için o civarda yaşayan Sultan kabilesi büyükleriyle görüşerek kendilerinden Dürzileri kabul etmemek ve Havran'a geçişlerine engel olmak için söz alınmıştır. Daha sonra Fuat Paşa kalan muhakemelerin tamamlanması ve memleketin güvenliğinin sağlanması için gerekli düzenlemeleri yaparak Beyrut'tan ayrılmıştır (Gümüşsoy, 2008: 73).

Fuat Paşa bölgede sulh sağlamak adına çeşitli önlemler almıştır. Bu önlemlerden ilki ve en önemlisi olaylarda suçlu görülenlerin ağır bir şekilde cezalandırılması olmuştur. Sonrasında alınacak askeri tedbirlerle bölgenin güvenliği sağlanacak ve güvenilir komutanlar orduların başına geçirilecekti. Ayrıca Hristiyanların güvenliği sağlanarak Dürzilerin elinde kalan Hristiyan rehinelere Sayda bölgesine getirilecekti. Ayrıca olaylarda mağdur olan veya zarar gören yabancı uyruklu vatandaşlara yardım amaçlı komisyonlar kurulmasına karar vermişti (Ülman, 1966: 40-41).

2.4.3. Mutasarrıflık Dönemi

Islahat Fermanı'nda gayrimüslimlere tanınan ayrıcalıklar, Lübnan'da bulunan Hristiyanların da hak talep etmesine neden olmuştur. Maruniler ile Dürziler tekrar rekabete girişmiş 1860 yılına gelindiğinde ise olay iç savaşa dönüşmüştür. Şam'da bulunan Hristiyanların katledilmesi üzerine Osmanlı hükümeti devreye girmiş ve o zamanki Dışişleri bakanı Fuat Paşa'yı bölgeye göndermiştir. Durum kontrol altına alındıktan sonra halkın maddi anlamda yaşadığı sıkıntılar, devlet tarafından tazmin edilmiştir. Fakat Avrupalı devletler bu konuda olumsuz tepkiler vermeye devam etmişlerdir. Lübnan'ın geleceği hakkında yapılan konferansta toplanan Fransa, İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya birtakım kararlar almışlardır. Paris'e gerçekleşen bu konferansta alınan kararlar Osmanlı elçisi Ahmet Vefik Paşa tarafından da imzalanmış ve yapılacak askeri yardımlarda hiçbir şekilde toprak istemi olmayacağı belirtilmiştir (Ekinci, 1998: 20).

Lübnan'ın kozmopolit yapısından oluşan özerk yönetimi Maruni ve Dürzilerin siyasi çatışmaları sonucu tehlikeye girmiş, bunun üzerine iki idari bölgeye ayrılıp yönetilmesine karar verilmiştir. Osmanlı valisine bağlanacak iki kaymakamlı düzen de istenilen sonucu vermemiştir. Maruniler ve Dürziler arasında devam eden çatışmaların önlenmesi için yeni bir siyasi yapı oluşturulmasına karar verilmiştir. Avrupalı devletlerin katıldığı konferans Fuat Paşa önderliğinde yapılmıştı. İstanbul'da yapılan konferansta Uzun süre devam eden çözüm arayışına İtalya'nın da katılımıyla anlaşma yapılmıştır (Acar, 1989: 18).

Bu anlaşmayla Lübnan dört idari bölgeye ayrılacaktı. Bu bölgeler komisyonunda bulunan devletlerin onayı ile Osmanlı devleti tarafından atanan Mutasarrıf denilen memurlar tarafından yönetilecekti. Beyrut, Sayda, Trablüşşam ve Beka olmak üzere dört bölgeye ayrılan Lübnan'ı yönetecek mutasarrıfın, Hristiyan Katolik bir Osmanlı vatandaşı olmasına karar verilmişti. Mutasarrıfa bağlı on iki kişiden oluşan bir konsey de olacaktı. "Lübnan, idari yönden de yedi kaymakamlığa, onun altında nahiyelere ve nihayet karyelere bölünüyordu. Her köy kendisini yönetecek bir köy şeyhi seçecek, bu şeyhler de on iki kişilik konseyin seçiminde oy kullanacaklardı (Acar, 1989: 18)". Mutasarrıf, danışma yetkisine sahip olan bir denetleyici konumunda olsa da iki önemli konuda kararlarını veto etme hakkı vardı. Bunlar, Osmanlı birliklerinin Mutasarrıfın topraklarına müdahale etmesi ve vergi artışları konularıydı (Traboulsi, 2012: 42).

İstanbul'da yapılan antlaşma aynı zamanda feodal yapının kaldırılarak, eşitliğin sağlanması gerektiğini belirtiyordu. Ayrıca vergilerle ilgili de düzenleme yapılmış ve tüm vergilerin devlet bütçesine aktarılması gerektiği hususu da belirtilmiştir. Bu süreçte sona eren çifte kaymakamlık dönemi, yerini mutasarrıflık dönemine bırakmıştır. İdari yapı oluşturulurken, siyasi iktidara katılıma bu sefer diğer dini grupların da temsilcileri eklenmiştir (Acar, 1989: 19).

1861'de uygulanmaya başlanan mutasarrıflık görevi için, ilk olarak İstanbul'da bulunan ve Ermeni- Katolik olan Davit Efendi atandı. Bu dönemde Fransız desteğini de yanına alan Davit Efendi yeni eğitim kurumları açarak ve her mezhepten insana önemli görevler vererek işe başladı. Bu durum mezhepler arasındaki ilişkilerin yumuşamasını sağlayan bir gelişme oldu. Dönemin en önemli özelliği ise her alanda bir gelişimin meydana gelmesi olmuştu. Bu sayede Lübnan, Avrupa ile de iyi ilişkiler içine girmişti. Tarım alanında reformlar yapılmış, eğitim kurumları tanzim edilmiş, ipek ticareti yapılarak ekonomi canlandırılmış ve nitelikli bürokratlarla kamu görevlileri yetiştirilmişti (Acar, 1989: 16-19).

Lübnan'da mutasarrıflığa Hristiyanlar getirilmesine rağmen Maruniler durumdan memnun olmamış ve hükümet ile mutasarrıflara uzak durmuşlardır. Dürziler ise bu dönemde

Osmanlı hükümeti ve mutasarrıflar ile yakın ilişkiler kurmuştur. 19.yüzyılda Lübnan; Emirlik, çifte kaymakamlık sonrasında da mutasarrıflık ile yönetilmeye çalışılmıştır (Acar, 1989: 19-20).

2.4.3.2. 1861 Vilayet Nizamnamesi

Bölgede oluşturulan iki kaymakamlı düzenin başarısız olması sonucunda Lübnan'da dönemin koşullarına uyacak yeni bir siyasi yapı oluşturulmak istenmiştir. Fuat Paşa'nın başkanlığında İngiltere, Rusya, Fransa, Prusya ve Avusturya'nın temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmuştur (Acar, 1989: 18-19).

Lübnan'da yerel idareci sayılan ve bölgenin iç işlerine müdahale eden konsolosların etkisinden kurtulabilmek düşüncesiyle hazırlanan ve yöneticilerin mevkilerini yeniden düzenleyen belgeler oluşturulmuştur. Bu nizamnamelere göre Lübnan'da kaymakamlıklar iki kaza olarak düşünülmüş ve daha önce Sayda valisinde olan kaymakam atama yetkisi, tekrardan merkeze alınmıştır. Merkezi güçlendirmek için kaymakamlar birer devlet memuru kategorisine alınıp azalara da maaş bağlanmıştır. Din ve mezhep farkı olmadan eşit şekilde bir yönetimin sağlanması için Karma bir meclis yapısına ihtiyaç duyulmuştur. Burada farklı dinlerin temsilcilerinin bulunacağı belirtilmiştir. Ayrıca kaymakam azalarından bir tanesinin Kadı, diğerinin ise Müsteşar olarak görevlendirileceği öngörülmüştür. Meclis aynı zamanda vergilerin düzenlenmesiyle de ilgilenecektir. 1861'e kadar böyle devam eden bu düzen daha sonra karmaşaların artmasıyla beraber yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Bu düzenlemeye eklemeler yapılarak yeni bir nizamname yayınlanmış ve taşranın idari yapısı tekrar düzenlenmiştir (Kurt, 2008: 58).

Lübnan'da çıkan çatışmaları engellemek adına Osmanlı Devleti ve Avrupalı devletler çözüm arayışına girmişlerdir. Bölge açısından bir anlaşma hazırlanmasını uygun gören devletler, Türk elçisi olan Ahmet Vefik Efendi'nin tepkisiyle karşılaşmışlardır. Ahmet Vefik Efendi, bölgede bir Fransız müdahalesine gerek olmadığını ve diğer devletlerin de Lübnan'a müdahale etmemesi gerektiğini savunmuştur (Ülman, 1966: 65).

30 Temmuz 1860'ta yapılan görüşmeler sonucu bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlarda Fransa'nın bölgeye göndermek istediği asker sayısının yarısının gönderileceği, eğer karışıklık olursa kalan askerlerin de gönderileceği kararı alınmıştır. Bölgeye giden komutanların Beyrut'a yetiştiği anda Fuat Paşa'yla iletişime geçerek karışıklık olan kısımlarda önlemler almaları istenmiştir. Antlaşmanın bu kısmı Fransa'nın, Osmanlı denetimini kabul ettiğinin bir göstergesi olmuştur. Ayrıca bölgede huzurun sağlanması için askerler altı ay duracak, olası bir uzama halinde ise tekrar toplantı yapılacaktır. Ayrıca Lübnan'a bir soruşturma kurulu

gönderilerek, çıkan karışıkların nedenleri ve sorumluluk sahipleri belirlenecek ve zarar görenler tespit edilerek zararları tazmin edilecekti (Ülman, 1966: 69).

Görevlendirilen bu kurula Fuat Paşa eşlik etmiş ve gelişmeleri takip etmiştir. Ayrıca diğer devletlerin temsilcileri de kuruldaki gelişmeleri takip ediyorlardı. Kurulda bulunan üyeler bölgedeki sorunların çözümü için farklı öneriler geliştiriyorlardı. Fransa, tek bir Hristiyan amirin yönetimini isterken, Rusya Rumların oturduğu bölgelerde ayrı bir yönetim istiyor, İngiltere ise sürekli ve düzenli bir yönetimle bölgenin güvende tutulmasını istiyordu (Ülman, 1966: 100-101).

İngiltere temsilcisi Lord Duffer ise, bölgenin karmaşıklığını Osmanlı Devleti'nin zayıf merkezi idaresine bağlamış; yöneticilerin bölgeyi tanımaması, stratejik olarak bölgenin yalnız olması, askeri anlamdaki yetersizlik gibi sebeplerin karışıklığa mahal verdiğini söylemiştir. Ayrıca bölgede tek bir valinin idareyi sağlamasını ve Mısır'daki gibi yarı bağımsız bir yönetim oluşturulmasını önermiştir. Bu yönetimin başına da Fuat Paşa'nın geçirilebileceğini, böylece iki kaymakamlı bir düzenden ziyade bölgede Türk bir yönetici bulunması gerektiğini söylemiştir. Bu öneriler, Suriye ve Lübnan bölgelerinde merkezi idarenin sağlanması ve diğer grupların nüfuzlarını arttırmaması adına yapılan bir öneri olmuştur (Ülman, 1966: 102-104).

Bu önerilere İngiltere, Hint yolunu koruyacağı düşüncesiyle destek verse de Osmanlı başta olmak üzere diğer devletler tepki vermişlerdir. Osmanlı devleti Suriye'ye yeni bir kurul yollanarak, yalnızca Lübnan'ın yeniden yapılanması konusundaki önerilerle bir anlaşma hazırlanmasını istemiş ve Fuat Paşa'dan gelen bilgiler üzerine yeni bir tasarı hazırlamıştır. Ülkeler arasındaki anlaşmazlık ve oluşturulan ittifaklar sonucu 1860 yılında yapılan anlaşma tam anlamıyla uygulanamamış ve Avusturya'nın arabuluculuk yapması sonucunda 1861 yılının Mart ayında Fransız askerlerinin Suriye'den çekilmesi konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Bu askerlerin çekilmesinden sonra Lübnan'da yeni bir düzen oluşturma girişimleri başlamıştır. Fuat Paşa ve Avrupa temsilcileri yeni düzene karar vermek için Beyrut'ta toplanmışlardır (Özkaya, 2002: 42-46).

Fuat Paşa sunulan öneriler hakkında Osmanlı hükümetine açıkça fikirlerini belirtmiştir. Osmanlı hükümetinin yalnızca Cebel-i Lübnan'da değil bütün Suriye bölgesindeki otorite eksikliğini açıkça belirtmiştir. Yerel yöneticilerin merkezi otoritenin dışına çıkarak kendi nüfuzlarını arttırmaya çalıştıklarını, askere maaş ödenmediğini ve bu yüzden çoğu askerin görevinden ayrıldığını ve halkın hem askere hem devlete karşı güvensiz olduğunu belirtmiştir. Lübnan'a döndüğünde ise vilayetle ilgili bir nizamnamenin görüşmelerine hemen başlandı.

Avrupalı temsilcilerin kendi ülkelerinin çıkarlarını korumak adına nizamname ile ilgili vardıkları sonuç şöyledir: eskiden iki kaymakamla yönetilen düzen birleştirilerek tek bir Hristiyan yönetici tarafından yönetilecektir. Bu Hristiyan kişi Osmanlı devleti tebaasından olacak fakat yerli bir yönetici olmayacaktır. Ayrıca Cebel-i Lübnan küçük birimlere ayrılarak her bir birime bölgedeki topluluk temsilcilerinden biri getirilecek ve yerel bir meclis oluşturulacaktı. Gelen her temsilci kendi bölgesinde bir meclis kuracak ve baştaki temsilciler mutasarrıfa bağlı şekilde hareket edeceklerdir (Gökbilgin, 1951: 700-701).

Fuat Paşa Avrupa temsilcilerinden farklı düşünüyordu. Ona göre bu kadar çeşitli cins ve mezhepten oluşan toplumun yaşadığı bir bölgede önceki düzen gibi toplumu iki kaymakamlığa bölerek idare etmek veya bir Hristiyanın idaresine vermek arasında pek bir fark yoktu (Gökbilgin, 1951: 701). En doğru çözüm olarak, Cebel bölgesini kazalara ayırarak, bu kazaların başına da İstanbul'dan atanan bir kaymakam getirmek olarak belirtmiştir. Bölgede kalıcı ve düzenli bir yönetim kurarak merkezi idareye bağlamanın tek yolu budur (Ülman, 1966: 117).

1861 yılında Fransa, Rusya, Prusya, İngiltere, Avusturya ve Osmanlı temsilcilerinden oluşan bir grup, 17 maddeden oluşan bir nizamnamenin uygulanması için bir protokol imzalamışlardır. 9 Haziran'da İstanbul'da toplanan bu temsilciler bu yönetim metnine Lübnan Nizamnamesi adını vermişlerdir. Nizamnamenin giriş bölümünde neden böyle bir düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu, Sultan Abdülmecit'in sözleriyle aktarılmıştır. Yazılan bu nizamname 1864 yılında tekrar düzenlenmiş, bunun sebebinin de Cebel-i Lübnan'da yerleşmiş olan halkın güvenliklerinin ve refahlarının sağlanması adına yapıldığı söylenmiştir (Özkaya, 2002: 48).

1861 yılında düzenlenen ve 18 maddeden oluşan Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi'nin içeriği şu şekildedir:

Lübnan, Osmanlı hükümeti tarafından seçilen merkeze bağlı bir Hristiyan mutasarrıf aracılığıyla yönetilecektir. Bu mutasarrıf, bölgedeki görevlileri atama ve meclisi toplayıp başkanlık etme yetkisine sahip olacaktır. Lübnan'da bulunan toplulukların her biri, mutasarrıfın yanında bir vekil bulunduracaktı. Mutasarrıfların görevi de hangi sınıftan olursa olsun halkın refahını ve güvenliğini en iyi derecede korumak olacaktı. Mutasarrıf bütün bu şartları sağlayıp başarılı olabilirse memurluğu devamlı bir memurluk haline gelecekti.

Bu nizamnameyle Lübnan'ın, Osmanlı Devleti'nin Hristiyan vatandaşlarından atayacağı bir Mutasarrıf tarafından idare edilmesine karar verilmiştir. Mutasarrıfın görev süresi geçici olup, yürütme kuvvetinin tüm yetki ve görevleri de kendisinde toplanmıştır. Kamu güvenliği ve düzenini sağlama, vergileri toplama, görevlileri atama, merkezi idare

meclisini toplayıp ona başkanlık etme görevlerinin hepsi Mutasarrıfa aitti. Bu görevlerini yaparken kendisine, bütün grupların temsilcilerinden oluşan on iki kişilik bir meclis yardım edecektir. İdare Meclis-i Kebîri adı verilen bu karma mecliste ikişer Marunî, Dürzî, Ortodoks Rum, Katolik Rum, Mütevâli ve Müslüman üye bulunacaktır. Vergilerin dağıtımı, gelirlerin denetimi ve gerektiğinde mutasarrıfa danışmanlık bu meclisin başlıca görevleri arasındadır. Lübnan idari bakımdan 7 kazaya ayrılmıştır (Akarlı, 1981: 194)

Lübnan'da 12 üyeden oluşan merkezi yönetim meclisi, vergilerin dağıtılması ve gelir dağılımları incelenecek ve mutasarrıfın görevlerinden kendisine destek olacaklardır. Meclis; Maruni, Dürzi, Katolik Rum, Ortodoks Rum, Mütevali ve Müslümanlardan belirlenen ikişer üyeden toplam 12 kişinin seçilmesiyle oluşturulacaktı (Özkaya, 2002: 47). Lübnan sancağı yedi kazadan oluşacaktır. Her kazada bir idare meclisi bulunacak ve kazalara mutasarrıf tarafından bölge halkının mezhebine göre birer idare memuru atanacaktır. Kazalar ise nahiyelere ayrılacaktır. Nahiye müdürlerini, kaymakamın teklifiyle mutasarrıf tayin edecek ve köylerin başında da yine mutasarrıf tarafından tayin edilen bir şeyh bulunacaktır.

Muhtelif cemaatlerle bulunduğu yerlerde her cemaatin ayrı bir şeyhi olacak ve kendilerini temsil edecektir. Ayrıca herkes kanun önünde eşit kabul edilecektir (Reyhan, 2011: 215).

Lübnan 7 kazaya (ilçeye) bölünerek, bölgede çoğunluğu sağlayan grubun üyeleri arasından seçilen bir müdür de kazayı (ilçeyi) yönetecekti (Gümüşsoy, 2008: 81). Müdürler mutasarrıf tarafından o ilçede çoğunluğu sağlayan topluluk üyeleri tarafından atanacaktı. Her ilçede bir yerel meclis bulunacak ve bu meclislerde üç ile altı arasında bir üye sayısı olacaktır. Ayrıca kazalar (ilçeler) da kendi aralarında nahiyelere ayrılarak yönetilecektir (Özkaya, 2002: 48-50).

Lübnan'da bulunan feodal yapının ve feodal hakların kaldırılarak, herkesin kanun önünde eşit olması sağlanacaktır. Bu süreçte bölgenin düzeni ve güvenliğinden sorumlu karma bir zabıta ekibi olacaktır. Bölge onlar tarafından korunacaktır.

Mutasarrıf, Osmanlı hükümetinin toplayacağı 3500 kese vergiyi toplayacak, gerek duyarsa da 7000 keseye yükselterek öncelikle Lübnan'ın ihtiyaçlarının karşılanması sağlanacak, kalan kısım da İstanbul'a gönderilecekti.

Her nahiyede kamuya açık bir şekilde çalışmalarını yürüten bir Meclis-i Kebir (Yüksek Yargı Kurulu) bulunacaktır. Her topluluğu temsil eden Sulh Yargıcıyla beraber, kurulda her ilçeden üç ile altı arasında üye bulunacaktı (Özkaya, 2002: 50-52). Üç kademeli bir adliye teşkilatı kurulacak iki yüz kuruşa kadar olan ceza davalarına bakacaklardır. Sancaklarda birinci derece mahkemesi olarak üç kaza meclisi yer alacaktı (Reyhan, 2011: 215).

Mutasarrıf merkeze bağılı kalarak, Dayr-el Kamar'da oturacak ve görev süresi üç yıl olacaktır. Üç yıllık sürenin dolmasına üç ay kala ise Osmanlı devleti ve Avrupalı devletler anlaşma yaparak yeni bir ismi mutasarrıf olarak atayacaklardır (Duman, 2006: 13). Bu mecliste görev alacak azalardan yarısını bütün cemaatler arasından mutasarrıf, diğeri yarısını ise cemaatler kendileri seçeceklerdi. Ayrıca meclis başkanını da mutasarrıf atayacaktı. Bu meclis, Osmanlı hukukunda yalnız teyviz vazifesi yapmak için kurulan ilk kanun yolu mahkemesi sayılması bakımından önemlidir. Güvenliğı, nüfusun binde yedisi oranında gönüllü kişilerden kurulmuş ve mutasarrıfın emrinde bulunan özel üniformalı bir inzibat kuvveti sağlayacaktı (Reyhan, 2011: 216).

Nizamnamede sürekli cemaatler tarafından seçilmişlik ve mezhebine görelilik ifadeleri kullanılarak aslında cemaatlerin temsiliyet ilkesine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda bölgedeki nüfus yapısı cemaat esasına dayalı dinsel bir birim olarak tanımlanabilir. Bu birimin etnik-dinsel/mezhepsellikte iç içe geçtiğı de söylenebilir (Reyhan, 2011: 216).

Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi uygulandıktan sonra yeniden düzenlenerek uygulamaya koyulmuştur. Fakat diğeri Vilayet Nizamnameleri ile kıyaslandığında 1864 ve 1871 tarihli nizamnamelerin hiç birinde vilayet, liva ve kaza meclislerine giren gayrimüslim üyelerin, cemaatleri tarafından seçilip gönderileceğı yer almamıştır. Cemaatlerin temsilcilerini seçip göndermeleri Lübnan Dağı'na özgü ayrıcalıklı bir düzenleme olmuştur. Osmanlı Devleti diğeri bölgelerde cemaatlere böyle bir yetki tanınmasının kendi egemenlik hakları için tehlikeli bir durum yaratabileceğinin farkındaydı. Yine de Lübnan'da böyle bir hak tanımak zorunda kalması dışarıdan müdahaleleri kaldırmak için atılan bir adım olarak görülebilir.

Bu bağlamda, şimdiki Lübnan Anayasası'nın bile büyük ölçüde, 1864'te Avrupalı güçlerin Osmanlı üzerinden baskı kurarak yaptırdıkları organik düzenleme ile ve ayrıca 1920'den 1943'e değeri Fransa'nın uyguladığı mandater yönetim ile biçimlendiğı söylenebilir. Diğeri yönden dinsel paylaşım sistemiyle sömürgeci devletler kendileri için meşru bir zemin hazırlayabiliyorlardı. Özellikle Hristiyanların hamisi konumu onlara bölgede geniş bir yetki alanı sağlıyordu. Böyle bir konjunktürde müdahaleler doğrultusunda yayınlanan nizamnameler ve yapılan düzenlemeler genel anlamda bireysel vatandaşlık ilişkileriyle bağlantılı olmaktan ziyade, etnik, dinsel veya mezhepsel temsiliyet üzerine inşa ediliyordu. Siyasal sistemin hangi ölçekte inşa edileceğinin bir sorun haline gelmesi ve anayasal düzenlemelerin herkesin çıkarına uygun olmaması toplumun çözülmesine de neden olan bir durum oluyordu.

Nizamnamenin onaylanmasının ardından ilk mutasarrıf olarak Davit Paşa seçilmiş ve göreve gönderilmiştir. Sonraki düzenlemelerle Beyoğlu protokolü olarak da bilinen bu

nizamname, bölgeyi ayrıcalıklı özerk bir yapı haline getirmiştir. Ancak bir süre sonra yerine Franko Paşa adında bir Hristiyan Arap getirilmiştir. 22 Haziran'da görev kendisine bildirilmiştir. 1861 yılının Haziran ayında yayınlanan Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesinin uygulanmasına geçildikten sonra, büyük devletler aynı statüyü bütün Balkanlarda uygulamak istemişlerdir. Osmanlı hükümetinin bürokratları, özellikle Balkanlar'daki vilayetlerde acil bir idari reform yapmazlarsa dış müdahalelerin artabileceği ihtimaline karşılık önlem almak istemişlerdir. Diğer etkilerle beraber Balkan etkisinin de oluşmasıyla 1864 yılında bir Vilâyet Nizamnamesi oluşturuldu. Lübnan Nizamnamesinin düzenlenmesi sonucu oluşturulan bu nizamname, ilk önce Tuna vilayetinde uygulanmıştır. Sonrasında da yakın vilayetlerde uygulanmaya çalışılmıştır. Bu nizamnamenin uygulamada başarılı olması üzerine 1871 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun tümünde uygulanmak üzere İdâre-i Umâmiye-yi Vilâyet Nizamnamesi hazırlanmıştır.

1861 Cebel-i Lübnan Vilâyet Nizamnamesi, uygulanabilirliğinin test edilmesinin ardından 1864 ve 1871 gelişmelerini de getirmiştir. Osmanlı Hükümeti bu girişimlerin tümünde öncelikle merkezîyetçi yapıyı sağlamlaştırmak, korumak ve sonrasında da geleneksel bir Osmanlı kimliği anlayışı geliştirmeyi esas almıştır (Duman, 2006: 15).

2.4.4. Mutasarrıflık Düzeni Sonrası Lübnan

Mutasarrıflık dönemi Lübnan'da yeni sosyal ve siyasal anlayışın gelişmesinde etkili olan bir dönem olmuştur. Bölgedeki çatışmaları engellemek için kurulan yeni düzen ve oluşturulan nizamname ile ayrıcalıklı bir statüye sahip olan bölge bir dönüşüm içerisine girmiştir. "Lübnanlı aydınlar, birbirleri ile mücadele yerine bir Müslüman-Hristiyan işbirliği anlayışını geliştirmişlerdir. Ancak 19. Yüzyılda Avrupa'da başlayıp yayılan milliyetçilik akımı da özellikle Osmanlı idaresi altındaki Hristiyan toplumları etkilemişti (Acar, 1989: 20)".

Lübnan'da Dürziler ve Marunilerin belirli bir gücü ve söz hakkı vardı. Bölgede Hristiyan Maruniler çoğunlukta olmalarına rağmen tek başlarına hakimiyet kurmaları söz konusu değildi. Maruniler kuzeyde hakimiyet kurarlarken, Dürziler de güneyde etkisini sürdürüyordu. Hristiyanların kurmayı düşündükleri bağımsız Lübnan fikri, Dürzi ve Müslümanlarla işbirliğini zorunlu hale getiriyordu. 19. Yüzyılın sonlarında Lübnan'da bulunan Hristiyanlar, Arap milliyetçiliği fikrini reddederek, Suriye ve Lübnan'da bulunan bütün Hristiyanların bir araya gelmesini ve Osmanlı idaresine karşı koymalarını istemişlerdir. Dönemin padişahı II. Abdülhamit bu gelişmelerden haberdar olduktan sonra Ortadoğu'daki Müslümanlarla daha sıkı ilişkiler kurarak onlara bazı haklar tanımıştır. Bu sayede bir süre

Arap milliyetçiliği fikrini canlı tutsa da 19. yüzyıl sonlarında bu fikir etkisini kaybetmiştir(Acar, 1989: 21).

II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra ise Osmanlı Devleti ve Ortadoğu'da hızlı bir siyasi değişim dönemine girilmiştir. 1908-1909 yıllarından itibaren ise Osmanlı Devleti içerisinde destek gören Türk Milliyetçiliği akımının yükselmesiyle beraber, Ortadoğu'da da Arap milliyetçiliği hızlı bir yükselişe geçmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecini hızlandıran bir etken olmuştur (Öztürk, 2017: 112). Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru İngilizlerle anlaşılan Arap milliyetçileri, Mekke Şerifi Hüseyin adındaki liderlerinin etrafında birleşerek 1916 yılında Osmanlılara karşı bir isyan başlatmışlardır (Acar, 1989: 21). Bu gelişmeler sonucunda Arap coğrafyası haline gelen Suriye-Lübnan bölgesi hızla Osmanlı Devleti'nden kopmuştur.

İngilizlerin Hüseyin'i destekleyerek Araplarla Türkleri birbirlerine düşürmeye çalışmışlar ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Ortadoğu'da onu destekleyeceklerine dair antlaşma yapmışlardır. Lübnan'da bulunan Hristiyanlar ise böyle bir Müslüman-İngiliz ortaklığına karşı olduklarından Fransa ile yakınlaşmışlardır. Suriye bölgesinde Hüseyin'in oğlu Faysal hâkimiyet kurmuş ve bu durum karşısında o dönemde Lübnan'da mutasarrıflık yapan Mümtaz Bey yönetimi tamamlayarak Osmanlı Devleti lehine Mutasarrıflıktan çekilmiştir. Yetkilerini ise Müslüman olan Ömer el- Dauk'a devretmiştir. Bu durum üzerine Lübnan'a da birlikler göndererek orayı işgal eden Faysal, Fransa'nın tepkisiyle karşılaşmıştır. Fransa, başta Maruniler olmak üzere Hristiyanları organize etmiş ve tüm kıyı bölgeleri hakimiyeti altına alarak, Faysal'a önemsiz olan iç kesimleri bırakmışlardır. Fransız işgaline ses çıkarılmaması sonucunda Fransız mandası Lübnan'da etkinliğini arttırmış fakat istenilen Hristiyan devleti kurulamamıştır (Öztürk, 2017: 112).

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Faysal'ın ordusunun etkisizleştirilmesiyle beraber Suriye bölgesini denetim altına alan Fransa, 1920'de Beyrut, Beka, Trablüşşam, Sayda ve Sur'u kapsayan büyük Lübnan devleti kurduğunu ilan etmiştir. Fransız mandasının denetimi altında olan bölgede bütün din ve mezheplerin temsil edildiği 17 kişilik bir Danışma Meclisi kurulmuştur. Meclisin başına da meclis başkanı olarak Maruni Habip Paşa getirilmiştir. Fakat bu sistem de uzun sürmemiş ve meclis 1925 yılında feshedilmiştir. Bu gelişmeyle beraber Suriye'deki Araplarla birlik olan Dürziler, Fransız mandasına karşı isyan çıkarmış ve bu isyanın bastırılması için çözüm olarak bir anayasa hazırlanmıştır. 1926'da kabul edilen bu anayasayla beraber "Lübnan Cumhuriyeti" kavramı oluşmaya başlamıştır (Acar, 1989: 25-26).

Fransız etkisiyle hazırlanan bu anayasada bölgeye bir askeri vali gönderileceği ve bu valinin altında 6 Marunî, 3 Grek Ortodoks, 1 Dürzî, 4 Sünni ve 2 Şii'den oluşan 17 kişilik bir idari komisyon kurulacağı belirtilmiştir. 23 Mayıs 1926'da Büyük Lübnan artık Lübnan Cumhuriyeti olmuş fakat ülkenin sınırları net olarak belirtilmemiştir. Bu anayasayla halkın kanunlar önünde eşit olacağı ve her dini ve etnik unsurun yine aynı şekilde kendi inancına göre özel toplumsal ilişkilerinde kendi hukukunu uygulayabileceği ifade edilmiştir (Taflıoğlu, 2016: 32).

Lübnan, Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesini Osmanlı idaresi altında uygulasa da Fransa etkisi fazlasıyla kendini göstermişti. Özellikle sistemin Fransa'da alınması ve sonrasındaki süreçte Fransız mandasının bölgede etkisi olması Fransa'yı ayrıcalıklı hale getirmişti. "Lübnan'ın ilk anayasası ilan edilirken Fransa'nın manda yönetiminden doğan hakları (anayasayı askıya alma, meclisi feshetme, cumhurbaşkanını görevden alma) saklı tutulmakta idi (Taflıoğlu, 2016: 34)". Bu sürecin devamında 1943 yılına gelindiğinde ise Hristiyan Maruni olan Beşar El Huri ve Müslüman Sünni Riyad El Sulh, Fransız mandasından kurtulma konusunda anlaşıldılar. Lübnan konusunda vurgu yapılması gereken en önemli konu etnik siyaset temelli yapılanmanın değişmediği gerçeğidir.

Kimi unsurlar üzerinde Fransa'nın çekilmesi halinde kendi konumlarını kaybetme kaygısı yatmakta idi. Kimi unsurlar ise bağımsızlığın Suriye ile birleşmek için bir fırsat olarak görmekte idi. Bu çerçevede bu misak özde Lübnan'ın bağımsızlığını ne Batı'nın hegemonyasını ne de Arap devletlerinin hegemonyası kabul ediliyordu. Özellikle Arap devletleri dost ve kardeş komşu ülke olarak Lübnan'ın ayrı siyasi varlığına atıfta bulunmakta idi. Kısaca Hristiyanlar Fransa'nın himayesinden vazgeçecekler Müslümanlar ise Lübnan'ı Suriye'ye ya da herhangi bir Arap devletine katılması arzusundan vazgeçeceklerdi. Taraflar yine aynı şekilde tüm siyasi mansıpların etnik unsurlar arasında paylaşılacağını kabul etmişlerdir. Arapça tekrar öncelikli resmi dil olmuştur. Aynı şekilde Fransız bayrağını andıran Lübnan bayrağı da bu süreçte değiştirilmiştir. Lübnan Hristiyanları ve Müslümanlar arasında Milletvekili dağılımı da 6/5 oranında kalacaktır. Lübnan anayasasında belirtilen Arap kimliği üzerinde ittifak olunan temel konulardan biridir (İlk meclis milletvekili dağılımı şu şekildedir; 11 Sünni, 10 Şii, 4 Dürzi, 18 Maruni, 6 Rum Ortodoks, 2 Rum Katolik, 3 Ermeni Katolik, 1 diğer Azınlık) (Taflıoğlu: 2016: 34-35).

Sonraki yıllarda Lübnan Arap Birliğinin bir üyesi haline gelmiştir. Lübnan'ın bağımsızlığı amaçlandığı için başlangıçta iç işlerinde çok fazla sorun yaşanmamıştır. Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında gerçek manada işbirliği ve iletişim olması gerektiği de sözlü misakın temel esaslarından birini oluşturmaktadır. Oluşturulan yeni anayasaya göre Cumhurbaşkanı Hristiyan, Meclis Başkanı Şii ve Başbakan ise Sünni olacaktır. Fakat temel sorun, siyasi yapı anayasal olarak etnik unsura göre belirlenirken Hristiyan

cumhurbaşkanının klasik parlamenter sistemde sahip olunan tüm yetkilere sahip olmasıdır. 1958 buhranına kadar bu durum nispeten devam etmiştir (Taflıoğlu, 2016: 36).

Buradan da anlaşılacağı gibi Lübnan'ın iç işlerinde tek bir etnik veya siyasi grubun yönetimi söz konusu olmamıştır. 1861 yılında yapılan düzenleme ile meclislerde farklı etnik ve dini kökenden temsilci ilkesi sonraki yıllarda da karşımıza çıkmıştır. Sistem ve yönetim yapısı değişse de bölgede yaşayan halkın çeşitliliği göz ardı edilememiştir. Buna rağmen Lübnan için demokratik bir şekilde yönetilmiştir demek çok zordur. Lübnan iç dinamikler kadar dış dinamiklerin de etkisiyle yönetilmiş ve oluşturulan düzenlemeler ve anayasalar da buna göre şekillenmiştir.

SONUÇ

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti açısından büyük bir değişim ve dönüşümün yaşandığı bir dönem olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde yaptığı fetih politikalarıyla toprakları genişlemiş ve dünyadaki güçlü devletlerin arasında yerini almıştır. Fethedilen topraklarda hoşgörü politikası uygulanmış ve bölgedeki dini, etnik ve kültürel yapı aynen korunmuştur. 1789 Fransız İhtilali ile ortaya çıkan Milliyetçilik akımı bütün ulusları etkileyen bir dönüşümün başlangıcı olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu başlangıçta bu durumu tehdit olarak görmese de sonraki süreçte sıkıntılar yaşanmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti, imparatorluğun içinde bulunan azınlıklara kapitülasyonlar vererek olası isyanlara karşı önlemler almıştır. Devletin idari yapısında çözümlerin yaşanması, askeri deformasyon, mali krizler ve azınlıkların bağımsızlık iddiaları Osmanlı Devleti'ni köklü bir değişime itmiştir. Bu anlamda Batılılaşma bir çözüm olarak görülmüş ve özellikle Fransa'nın merkeziyetçi yapısından örnek alınarak yeni bir yönetim sistemi oluşturulmuştur.

Batılılaşma Hareketi'nin temellerini atan III. Selim olmuştur. Şehzadeliğinden beri Fransa ile yakın ilişkiler içerisinde olan III. Selim merkezi yapıyı güçlendirmek adına yeni atılımlar yapmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki çözümlerin sebebinin askeri disiplinsizlik olduğunu düşünerek o yönde ıslahatlara başlamıştır. Yeniçeri Ocağı'nın disiplinsizliği yüzünden kaybedilen savaşlar ve toplumsal huzurun bozulması III. Selim'i Nizam-ı Cedit adı altında yeni bir ordu kurmaya itmiştir. Bu orduyu kurarken tepkilerden çekindiği için Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmamıştır. Eğitim, maliye ve idare alanlarında da Fransa'yı örnek alan III. Selim bu yenilikleri İmparatorluğun her alanına uygulamaya çalışmıştır. Nizam-ı Cedit ordusunun giderek güçlenmesi Yeniçeri ordusunu rahatsız etmiş ve III. Selim'e yapılan baskılar sonucunda kaldırılmak zorunda kalmıştır. Devletin önemli memurluklarından görev alan bazı devlet adamları da idari anlamdaki Batılılaşma çabasından rahatsız olmuş ve yanlarına Yeniçeri liderlerinin desteğini alarak, Kabakçı Mustafa önderliğinde ayaklanmışlardır. Kabakçı Mustafa İsyanı ile tahttan indirilen ve Nizam-ı Cedit-i yenileyemeyen III. Selim tahttan indirildikten bir yıl sonra öldürülmüştür.

Sonrasında tahta geçen ve III. Selim'in yeğeni olan II. Mahmut ise amcasının izinden devam ederek yenilikler yapmak istemiş fakat merkezi anlamda otoritesini sağlamlaştırdıktan sonra yeniliklere girişmiştir. Nizam-ı Cedit ordusunun devamı niteliğinde Sekban-ı Cedit ordusunu kurarak düzenli orduya geçilmesini sağlamıştır. Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmış ve Yeniçerilere destek veren Bektaşî tarikatlarını da lağvetmiştir.

Tahta geçen II. Mahmut Sekban-ı Cedit ordusunu kurarken kendisine Destek olan Alemdar Mustafa Paşa'nın desteklerini unutmamış ve kendisini vezir yapmıştır. Rusçuk Ayanı olan Alemdar Mustafa Paşa'nın bu yükselişi ayanlar açısından da önemli bir durum olmuştur. II. Mahmut Batılılaşma anlamında ıslahatlar yaparken tek başına karar almak yerine tüm toplumun ve bölgelerin ileri gelenleriyle toplanıp karar vermeyi tercih etmiştir. Padişah, ıslahatların fikir birliği ile gerçekleştirilmesi için Anadolu ve Rumeli ayanlarını İstanbul'a davet edip, toplantı yapmayı uygun görmüştür. İstanbul'da yapılan bu toplantıda ileri sürülen düşünce ve fikirler maddeler halinde sıralanıp, ittifakla kabul edilmiş ve Sened-i İttifak böylece ortaya çıkmıştır. Toplantının yapılmasında önemli Alemdar Mustafa Paşa önemli bir rol oynamıştır.

II. Mahmut dönemi ile gelişim sürecine giren modernleşme hareketleri, Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanı oluşturmasını zorunlu hale getirmiştir denilebilir. Bu anlamda bir başlangıç olarak görülen dönem aynı zamanda bir sonuç olarak da karşımıza çıkan bir durum olmuştur. Yeniden yapılanma için gerek duyulan yeni düzen, modernleşme veya batılılaşma projesi olarak ortaya çıkmış ve Tanzimat Fermanı'nın dağılmakta olan Osmanlı Devleti'nin bekasını sağlamak adına bir kurtuluş olarak görülmüştür.

II. Mahmut'un ölümü ile tahta geçen Abdülmecit, genç yaşta padişah olmak zorunda kalmış ve babasının ölümü ile iki temel olayla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunlardan ilki Mısır Sorunu ikincisi ise II. Mahmut'un tamamlayamadığı reformları tamamlayarak Tanzimat devrini sürdürmek olmuştur. Abdülmecit öncelikle güvendiği tecrübeli ve bilgili insanları yüksek mevkilere getirerek işe koyulmuştur. Bunlardan biri de Tanzimat'ta önemli rol oynayan Reşit Paşa olmuştur. Dönemin dışişleri bakanı olarak Londra elçiliğinde bulunan Mustafa Reşit Paşa, Abdülmecit'in en güvendiği kişilerden biri olmasından kaynaklı Tanzimat Dönemi denildiğinde akla gelen ilk isim olmaktadır. Avrupa'da elçilik yaptığı dönemlerde Fransa ve İngiltere'yi inceleme fırsatı bulan Reşit Paşa, Fransa'nın mutlak rejimden meşrutiyete geçişine tanıklık etmiştir. Osmanlı Devleti'nde de güçlü bir merkezileşme oluşturabilmek adına bu yeniliklerin uygulanması gerektiğini düşünmüştür.

Düzenleme, nizam etme anlamına gelen Tanzimat, Osmanlı Devleti'nde batılılaşma anlamına da gelen yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'nın baskısından kurtularak merkezi gücünü arttırabilmesi için gerekli olan bir düzenleme olarak ortaya çıkmıştır. Dönemin şartlarında Osmanlı Devleti'nin kendi sistemi merkezi yönetim açısından yeterli olmadığından Avrupa'dan yararlanmaya karar verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar yerel anlamda bir özerklikten bahsetmek pek de mümkün değildir. Demokratik ve özgürlükçü bir yönetimden ziyade, merkezin güçlü olduğu ve bu gücü elinde tutabileceği bir düzenden bahsedilebilir. Osmanlı Devleti'nin sınırları kuruluşundan itibaren izlediği yayılmacı politikalar sayesinde genişlemiş ve bu durum 16. yüzyıldan itibaren sorunların meydana gelmesine neden olmuştur. Merkezi anlamda ulaşım ve iletişimin kontrolünün sağlanamamasından sonra yerel yönetimler ile merkezi güçlendirme fikri ortaya çıkmış ve 18.yüzyıldan itibaren ise reformlara başlanarak uygulamaya konulmaya çalışılmıştır. Bu modernleşmeyle beraber imparatorlukta geleneksel yapı kırılmak istenmiş ve yönetimde modernizasyon uygulanmaya çalışılmıştır

Tanzimat'la modern anlamda merkeziyetçiliği arttıracak girişimler görülmüş ve bu anlamda Vilayet Nizamnameleri ile Osmanlı Devleti'nde merkezi idareyi güçlendirmek dına girişimler yapılmıştır. Bu girişimlere de ilk olarak 16. yüzyılda Osmanlı İdaresi altına giren ve yarı özerk bir şekilde yönetilen Lübnan'da başlanmıştır. Coğrafi açıdan kritik bir noktada olan ve her anlamda çeşitli bir yapıya sahip olan Lübnan diğer devletlerin çıkarları açısından da önemli bir yer olmuştur. Osmanlı Devleti Tanzimat reformlarıyla bir değişim oluşturmaya çalışmıştır. Zayıflayan merkezi otoritesine rağmen hala güçlü olan topraklarını diğer yabancı ülkelere göre daha fazla kontrol altına alma kabiliyetine sahip olan Osmanlı Devleti, yaptığı reformlarla toplum yapısını önemli ölçüde etkilemek zorunda kalmıştır.

Lübnan'da etrafı dağlarla çevrili olan ve farklı din ve mezheplerden insanın barındığı Cebel-i Lübnan bu anlamda minyatür bir ülke niteliğindedir. Cebel-i Lübnan 19. yüzyılda özellikle de Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti açısından önemli gelişmeler ve sonuçlara neden olmuştur. Cebel-i Lübnan'da Osmanlı Devleti, taşra politikaları ve yönetim yapısında da köklü değişiklikler yapmıştır. Bu reformlardan birisi de Cebel-i Lübnan'da yapılan düzenlemeler olmuştur. Lübnan'da 1860-1861 döneminde gelişen olayların çözümlenebilmesi için bölgeye özerk bir statü verecek olan Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi hazırlanmıştır. Lübnan'daki yönetim tarzı, dinsel ve etnik çeşitlilik, bölgenin coğrafi konumu gibi etkenler bölgede ayrı bir yönetimi zorunlu kılmış ve bu yüzden 1861 yılında bölgeye özel bir Nizamname düzenlenerek yönetimdeki sıkıntılar giderilmek istenmiştir.

Lübnan, Ortadoğu coğrafyasındaki konumu ile her zaman dikkat çekici bir bölge olmuş ve farklı devletlerin etkisi altında kalmıştır. 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan bir bölge olan Lübnan; Arapların yanında Süryaniler, Fenikeliler, Rumlar, Romalılar, Haçlılar ve Türklerin oluşturduğu karmaşık bir dini ve etnik yapıya sahip olması bakımından önemli bir yerdir.

Ayrıca İslamiyetin Sünni mezheplerinin yanında Dürziler, Müteväâliler (Şii), Nusayriler ve İsmaililer gibi mezhepler bulunmakta, buna karşılık Hristiyan mezhebinden de Maruniler, Rum-Melkit, RumKatolik, Süryani ve Ermeniler (Katolik-Ortodoks-Gregoriyan) bölgede yaşamaktadır.

Lübnan'daki bu din ve dil çeşitliliği çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Osmanlı döneminde Lübnan'daki çatışmalara son vermek ve düzeni sağlamak amacıyla yenilik ve değişim hareketlerine geçilmiş ve idari yapıda uygulamaya konulan reformlarla beraber eyalet örgütlenmesinden, vilayet örgütlenmesine geçilmiştir. Bu sistem Fransa'dan alınmış ve ilk örnek uygulaması 1861 tarihli "Cebel-i Lübnan Nizamnamesi" olmuştur.

Bu çalışmada Lübnan'daki yönetim tarzı, farklı din, dil ve kültür çeşitliliği ile beraber Osmanlı ve Fransa'nın etkisi ile idari yapısında uygulanan Vilayet Sisteminin yönetim tarzını nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Cebel-i Lübnan Vilayet Sistemi'nin uygulanmasından önce ve uygulandıktan sonra ülkedeki yönetim yapısının nasıl değiştiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca etnik grupların bu duruma tepkileri, Osmanlı ve Fransız geleneğinin ve etkilerinin sistemin uygulanmasındaki rolü ve Lübnan'ın bu durumdan nasıl etkilendiği tartışılmış ve bütün bu etkenler ele alınarak 19. yüzyıldan Lübnan'ın yönetiminde meydana gelen karışıklıklar sonucu uygulanan Vilayet Sistemi ve bu sistemin Lübnan üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Lübnan'da Vilayet Nizamnamesi uygulanmadan önce Emirler dönemi, Çifte Kaymakamlık Dönemi ve Mutasarrıflık Dönemi yaşanmış fakat özellikle Maruniler ve Dürziler arasında yaşanan çatışmaların artmasıyla karma bir sistem oluşturulmaya karar verilmiştir. Osmanlı Devleti, Fransa, Prusya, Avusturya, İtalya, Rusya'nın temsilcilerinden oluşan uluslararası bir konferansta hazırlanan "Cebel-i Lübnan Nizamnamesi" ile Lübnan'a idarî, adlî ve malî tam bir özerklik oluşturulmasına karar verilmiştir. Vilayet sisteminin ilk olarak Lübnan üzerinde uygulanması ve diğer ülkelerin kültürel, ekonomik ve idari etkileşimleri altında kalması çeşitliliği sağlamanın yanı sıra Ortadoğu'da önemli bir konum haline gelmesinde de etkili olmuştur.

Lübnan'da uygulanan vilayet sistemi ile amaçlanan öncelikle mevcut otoritenin güvence altına alınması ve bu varlığın çok uzaklarda kendisini koruması olmuştur. Bu anlamda hedeflenen ise süregelen düzenden, o bölgede olup bitenleri, olması veya olmaması gerekenleri bölgedeki durumun işleyişini takip edebilmektir.

Cebel-i Lübnan'daki etnik çeşitlilik nedeniyle diğer devletlerin de bu sürece müdahale etmesi Osmanlı Devleti'nin bölgedeki etkisini sarsan bir durum olmuştur. Buna rağmen

Vilayet Nizamnamesi'yle bölgeye atanacak mutasarrıfın Osmanlı Devleti içinden seçilecek Hristiyan bir vatandaş olması hala idari anlamda bir üstünlüğün göstergesi olmuştur.

1860 yılında yaşanan Maruni-Dürzi çatışması ve bunun sonucunda hazırlanan 1861 Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi, dönemin şartlarında Osmanlı bürokrasisinin başarısının bir göstergesi sayılabilir. Çünkü Suriye-Lübnan bölgesinin bağımsızlık kazanması bu nizamname sayesinde engellenmiş ve diğer devletler durumu kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bölgede III. Napolyon'un kurmayı amaçladığı tampon devlet girişimine karşı İngiltere'yle iş birliği yapan Osmanlı Devleti, Fransız müdahalesini de engellemeyi başarmıştır. Osmanlı'yı kendi idaresi altında tutmayı başaran Osmanlı Devleti, yine de bölgenin uluslararası bir statü kazanmasına engel olamamıştır. Lübnan'ı taşra politikaları uygulayarak merkeze bağlama fikirleri diğer devletlerin müdahalesiyle başarısızlığa uğratılmıştır.

1861 Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesiyle halkın geniş bir egemenlik elde etmesi değil, yönetime katılması sağlanmıştır. Bu düzen uluslararası kurallar çerçevesinde oluşturulmuş ve düzende uygulamalarla devam etmiştir. Lübnan uzun vadede merkeze bağlanamasa da Fuat Paşa'nın olaylar karşısındaki duruşu ve denge politikası Osmanlı Devleti'nin yararına olmuştur. Bölgeye atanan ilk mutasarrıf da Osmanlı Devleti'nin Hristiyan bir vatandaşı olan Davit Paşa olmuştur.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine girmesi ve merkezi otoritenin zayıflaması birtakım reformların yapılmasını gerekli kılmıştır. III. Selim Dönemi'nden başlayan Batılılaşma hareketi II. Mahmut ile devam etmiş ve sonrasında Tanzimat Dönemi'yle her alanda bir değişim sağlanmaya çalışılmıştır. Özellikle taşra politikalarıyla ilgili düzenlemelerle merkezi otoritenin sağlanmaya çalışılmış ve o yönde adımlar atılmıştır. Bu anlamda Lübnan, Osmanlı Devleti açısından çok farklı süreçlerin başlamasına neden olmuştur. 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne katılan ve yapısına müdahale edilmeden yönetilen Cebel-i Lübnan'da mezhep çatışmalarının yaşanması ve içyapının bozulması Osmanlı Devleti'ni yeni bir düzenlemeye itmiştir. Eyalet Sistemi'nden Vilayet Sistemi'ne geçerek devleti bölgelere ayırarak daha rahat bir yönetim sağlanması amaçlanmıştır. Lübnan'ın sosyal yapısının çeşitliliği nedeniyle dış devletlerin de müdahalesiyle bir düzen oluşturan Osmanlı Devleti daha sonrasında bu düzeni geliştirerek diğer bölgelere de uygulamıştır.

1861 Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi aslında Türkiye'deki Belediyecilik sisteminin başlangıcı sayılabilir. Türkçe karşılığı İl Düzenlemesi olan Vilayet Nizamnamesi; şehrin mali, idari, siyasi anlamda düzenlenerek nasıl ve kimler tarafından yönetileceğini belirleyen bir düzenleme olmuştur. Halkın yönetime katılmasıyla karma bir temsil meclisi

oluşturulması ve her üç yılda yöneticinin tekrardan seçilmesi aslında günümüzdeki Belediyelerin temellerini de atmış denilebilir.

Osmanlı Devleti bu nizamnameden sonra 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri düzenlenmiş ve diğer illerde de uygulanarak yeni bir sistemin temelleri atılmıştır. Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesinden farklı olarak ise nizamnamelerin hiç birinde vilayet, liva ve kaza meclislerine giren gayrimüslim üyelerin, cemaatleri tarafından seçilip gönderileceği hususu yer almamıştır. Cemaatlerin temsilcilerini seçip göndermeleri Lübnan Dağı'na özgü ayrıcalıklı bir düzenleme olmuştur. Osmanlı Devleti diğer bölgelerde cemaatlere böyle bir yetki tanınmasının kendi egemenlik hakları için tehlikeli bir durum yaratabileceğinin farkında olduğundan diğer vilayetlerle ilgili düzenlemelerde daha tedbirli davranılmıştır.

Tez kapsamında ulaşılmaya çalışılan cevaplar bu bilgiler doğrultusunda şekillenmiştir. Yöntem olarak geniş bir literatür taramasıyla beraber tarihsel süreç ele alınmış ve bu bilgiler doğrultusunda çıkarımlar yapılmıştır. Bu çalışmada sonucunda ortaya çıkan bulgulara bakarak, Osmanlı bürokrasisinin 1860 Cebel-i Lübnan Olaylarına oldukça başarılı bir müdahale yaptığı ve merkeziyetçiliği arttırmak için uyguladığı Vilayet Sisteminde başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Osmanlı modernleşmesi, merkeziyetçilik üzerinden şekillenmiş ve bu yapıda Fransa'nın büyük etkisi olmuştur. Fransa'da alınan vilayet sistemi başarılı olmuş ve Cebel-i Lübnan uygulamasından sonra Osmanlı Devleti'nin diğer vilayetlerinde de uygulanmıştır. Lübnan'da ise Cebel denilen bölgenin coğrafi bir bölgeden siyasi bir bölge olma yolunda nasıl evrildiği ve bu süreç sonunda bölgedeki durum ele alınmıştır. Cebel-i Lübnan Nizamnamesi başarılı olmuş ve bölgede asayiş ve düzeni sağlamıştır. Bu durum sonrasında da Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde uygulanmıştır. Bununla beraber süreç içinde Lübnan'ın idari yapısı değişse de oluşturulan anayasalarda bu nizamnamenin etkileri gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak bütün bu bilgiler doğrultusunda Cebel-i Lübnan Nizamnamesi başlangıçta iç çatışmaları bitirmek ve asayişi sağlamak için yapılan bir düzenleme olsa da Lübnan idari yapısını etkilemiş ve sonraki anayasalarda da etkisini göstermiştir. Osmanlı Devleti için de Vilayet Sisteminin uygulanabilirliği açısından iyi bir örnek teşkil ettiği için başarılı bir uygulama olmuştur.

KAYNAKÇA

- Acar, İ. C. (1989). *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Agras, N. (2010). *II. Mahmud Dönemi Islahat Hareketleri ve II. Mahmud'un Eğitim Öğretim Faaliyetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Akarlı, E. D. (1993). *The Long Peace: Ottoman Lebanon, 1861-1920*. University of California Press.
- Aktef, M. (1998). Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yapısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (3): 177-184.
- Akyıldız, A. (1998). Sened-i İttifak'ın Tam Metni. *İslam Araştırmaları Dergisi* (2): 209-222.
- Arslan, A. (2018). *Çatışma Çözümleme Teorisi Açısından Lübnan Sorunu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Atakul, S. (2012). *The Impact Of Tanzimat Policies On The 19th Century Civil Turmoil In The Vilayet Of Şam And The 1860 Civil War In Lebanon*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, Ankara.
- Bağlıoğlu, A. (2008). Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13-36.
- Bekadze, I. (2017). Osmanlı'da Kullanılan Vilâyet Tabiri Üzerine. *Karadeniz Dergisi*, 240-268.
- Beydilli, K. (2001). Kabakçı İsyanı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8-9.
- Bolat, B. S. (2005). Fransız İnkılabı'nın Türk Modernleşme Sürecine Etkileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1): 149-167.
- Cemaloğlu, N. (2005). Osmanlı Devleti'nde Yapılan Tanzimat Reformlarının Eğitim Sistemine Etkileri, Uygulamaları ve Sonuçları(1839-1876). *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14): 153-165.
- Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonmik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çelik, K. (2013). 19. Yüzyılın Sonu İle 20. Yüzyılın Başlarında SSuriye'de Dış Ticaret. *Tarih Okulu Dergisi*, 6(14): 705-738.
- Demirel, D. (2011). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma. *Türk İdare Dergisi* (473): 98-109.

- Doru, S. (2015). 19.yy.'dan Cumhuriyet'e Türk Yerel Yönetim Sisteminin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* (30): 65-85.
- Duman, O. Ö. (2006). Bir Orta-Doğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-61). *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5): 1-15.
- Ekinci, E. B. (1998). Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi. *Amme İdare Dergisi*, 31(3): 18-35.
- Ertürk, M. F. (2012). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Kalipso Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2011). *Kamu Yönetimi*. Ankara: Sözkese Matbaacılık.
- Gençoğlu, M. (2011). 1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1): 29-50.
- Gökbilgin, T. (1951). "1840'tan 1861'e kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler". *Belleten*, X: 640-703.
- Göksoy, B. ve Sağol, E. (2017). Demokrasi Bağlamında Bir Değerlendirme: Türk Yerel Yönetim Sistemi ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belediyelerin Kuruluşu. *KAYFOR*.
- Güler, T. (2014). Osmanlı'da Siyaset ve Bürokrasi Geleneklerinin Tarihi Seyri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4): 311-336.
- Gümüşsoy, E. (2008). 1860-1861 Cebel-i Lübnan İsyanı ve Osmanlı Devleti. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, (12): 67-83.
- Hourani, A. (2016). *Arap Halkları Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnalcık, H. (1964). "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu". *Belleten*, 28(XXVIII): 603-622.
- Karabulut, M. (2010). Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı'nın Yenileşme Sürecine Bir Bakış. *Türk Dünyası Araştırmaları* (187): 125-138.
- Karagöz, M. (1995). Osmanlı Devletinde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* (6): 173-194.
- Karahanoğulları, O. (2004). *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri*. Ankara: Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Karakışla, M. D. (2016). *1840-1861 Tarihleri Arasında Cebel-i Lübnan'da Dürzi- Maruni Çatışması ve Bu Çatışmanın Bölgeye Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Karal, E. Z. (1964). Gülhane Hatt-ı Hümayununda Batının Etkisi. *Belleten*, XXVIII(112): 580-601.
- Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı Tarihi* (Cilt V). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karal, E. Z. (1999). *Tanzimat-ı Hayriyye Devri*. İstanbul: Cumhuriyet.

- Karaman, M. A. (2018). Fransız İhtilali'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkileri. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (44): 62-79.
- Karasu, C. (1993). Tanzimat Dönemi Osmanlı Diplomasisine Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi ve Uygulama Merkezi Dergisi* (4): 205-221.
- Keleş, E. (2008). Cebel-i Lübnan'da İki Kaymakamlı İdari Düzenin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamname. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 27(43): 131-157.
- Kodaman, B. (1991). XIX. Yüzyıl Sonunda Güney- Doğu Anadolu'da Fransız Politikası. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1): 161-166.
- Kurt, Ç. (2008). *Lübnan'da Fransız Yapılanması Ekseninde Büyük Lübnan Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve Fransa'nın İzlediği Stratejiler*. Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Moreau, O. (2010). *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri "Yeni Düzen" in İnsanları ve Fikirleri 1826-1914*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nakiboğlu, A. (2012). 19. Yüzyılda Osmanlı Maliyesinde Değişim, Bürokratik Düzenlemeler ve Maliye Nezaretinin Kurulması. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(2): 74-94.
- Oktay, T. (2005). Osmanlı Belediye Tarihi Araştırmaları ve Kaynak Malzeme Üzerine Notlar. *Türkiye Araştırmaları Liiteratür Dergisi*, 3(6): 257-281.
- Ortaylı, İ. (1973). Türk Belediyesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki. *Amme İdare Dergisi*, 6(4): 14-24.
- Ortaylı, İ. (1984). 19. Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerine Bazı Notlar. *The Journal Of Ottoman Studies*, 89-113.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri(1840-1880)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ortaylı, İ. (2001). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2006). *Son Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2016). *Osmanlı'ya Bakmak*. İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2012). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Önsoy, R. (1986). Sened-i İttifak ve Türk Demokrasi Tarihindeki Yeri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1): 24-37.
- Özkaya, O. (2002). *Tanzimat Devri Cebel-i Lübnan Olayları (1860-1861)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Öztürk, T. (2017). *İttifak Kuramları Bağlamında Dürzilerin Ortadoğu Siyasetindeki Yeri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Pamuk, Ş. (2005). *Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Reyhan, C. (2006). Cebel-İ Lübnan Vilâyet Nizamnamesi. *Memleket Siyaset Yönetim*, 171-181.
- Reyhan, C. (2011). Lübnan'da Siyasal Kültürün Osmanlı Kökenleri. *Amme İdare Dergisi*, 44(3): 205-224.
- Sağlam, Z. (2014). Türk Dış Politikasında Lübnan. 1-9. İnsamer.
- Seyitdanlıoğlu, M. (1994). *Tanzimat Devrinde meclis-i Vala (1838-1868)*. Türk Tarih Kurumu.
- Seyitdanlıoğlu, M. (1992). Tanzimat Dönemi İmar meclisleri. *OTAM*, 3: 323-392.
- Seyitdanlıoğlu, M. (2010). *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu Yerel Yönetim Metinleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Soydan, T. ve Tüncel, M. (2013). Osmanlı'da İlk Yenileşme Döneminde Eğitimin Kurumsal ve Yönetimsel Yapısının Oluşumu ve Gelişimi. *Milli Eğitim* (198): 110-124.
- Subaşı, T. (2018). Cebel-i Lübnan'da Dürzi-Maruni Çatışması ve Osmanlı Yönetiminin Aldığı Tedbirler (1840-1845). İ. Ediz, Y. Turan, E. Ayaşlı, & T. İ. Turan (Dü.), *IV. Middle East Congress on Politics and Society Proceedings Book* içinde (s. 194-211). Sakarya: ORMER.
- Sunay, C. (2002). Belediyeciliğin Doğuşu Sürecinde Osmanlı Mirası. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (3): 113-133.
- Şahin, M. (2006). Osmanlı Yöneticilerinde Zihniyet Değişimi ve Batılılaşmanın Başlangıcı. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(3): 223-237.
- Taflioğlu, M. (2016). Lübnan Anayasal Düzeninde Egemenlik Dağılımı. *Sosyoekonomi*, 24 (28), 31-42.
- Taşkesenlioğlu, N. (2006). *Arap Milliyetçilik Hareketleri ve Lübnan Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Topaloğlu, B. S. (2014). *Tanzimat Era Ottoman Administration In Mount Lebanon(1840-1868)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Torun, F. S. (2012). Osmanlı Taşra İdaresinin Yeniden Yapılanma Süreci(1842-1876). *Karadniz Araştırmaları* (32): 81-97.

- Traboulsi, F. (2012). Grandeur and Misery of the Mutasarrıfıya (1861–1915). F. Traboulsi içinde, *A History of Modern Lebanon* (s. 41-51). Pluto Press.
- Tunç, S. (2009). I. Dünya Savaşı Yaklaşırken Osmanlı-Fransız İlişkilerinde Yakınlaşma Girişimleri: Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti ve Cemal Paşa'nın Paris Seyahati. *OTAM*, 183-207.
- Uygur, F. (2018). Fransız Diplomatik Arşivlerine Göre Suriye Olayları (1860). *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3): 191-200.
- Uzun, T. (2000). Osmanlı Devleti'nde Milliyetçilik Hareketleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* (4): 257-275.
- Ülman, H. (1963). 1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletlerarası Politika. *Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 242-267.
- Ülman, H. (1966). *1860-1861 Suriye Buhranı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Yalçınkaya, M. A. (2003). Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasitarihini Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 1(2): 423-489.
- Yeli, S. (2005). *III. Selim Dönemi Askeri Ve Eğitim Alanındaki İslahat Hareketleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yıldız, F. (2018). *Tanzimat Dönemi ve Mustafa Reşit Paşa*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Yıldız, T. (2018). *Cebel-i Lübnan'da Osmanlı Devleti'nin Mezhep Politikası ve Hukuki Uygulamalar(1839-1914)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, Ö. (2014). Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri(1840-1871). *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 253-280.
- Yorulmaz, Ş. (2000). Osmanlı-Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet kazanması(19. ve 20. yüzyıl başları). *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 697-768.
- Yörükoğlu, F. (2009). Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci. *Mevzuat Dergisi* (135): 70.
- Yücelt, N. (1954). Tanzimat'ın Yüzüncü Yıl Münasebetiye: Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat. *Şehir Üniversitesi Dergisi*, 6-16.
- Zürcher, E. J. (2008). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İletişim Yayıncılık

İnternet Kaynakları

Ortaylı, İ. (tarih yok). Fransız İhtilalı Dünyayı Nasıl Etkiledi?
<https://www.youtube.com/watch?v=47HDdmosmN0>, (erişim tarihi: 19.04.2019)

Ortaylı, İ. (12.12.2008). İlber Ortaylı ile Tarih Dersleri- III. Selim. tarihinde
<https://www.youtube.com/watch?v=aBu1IcL5DQU>, (erişim tarihi: 03.05.2019)

Ortaylı, İ. (2009). İlber Ortaylı ile Tarih Dersleri- II. Mahmud. tarihinde
<https://www.youtube.com/watch?v=I4l3rTAuU-0>, (erişim tarihi: 10.04.2019)

EK 1-CEBEL-İ LÜBNAN VİLAYET NİZAMNAMESİ

Birinci Madde: Cebel-i Lübnan taraf-ı Devlet-i Âliyye'den mensub ve doğrudan doğruya Bab-ı Âli'ye merbut bir Hristiyan mutasarrıf ile idare olunacaktır. İş bu mutasarrıf kabil-i azl olup yani kayd-ı hayat ile olmayıp idare-i icraiyyenin kâffe-i vezaifini hamil olarak ve Cebel'in her tarafında asayiş ve nizamının hıfzına nezaret ve tekâlifi tahsil ve taraf-ı hazret-i şahanedan ahz edeceği ruhsat iktizasınca ve kendi mesuliyeti tahtında olarak idare-i mahalliyye memurlarını nasb ve hükkâmîk'ad edecek ve Meclis-i Kebir'i cem ve riyasetini ifa ve sekizinci maddede münderic olan kuyudun haricinde olarak mahakim tarafından kanunen verilmiş olan ilamati icra eyleyecektir.

İkinci Madde: Bunun Cebel için Marunî olarak ikisi iki Kisveran müdürlüğü ve biri Marunî ve biri Dürzî biri Müslüman olarak ve üçü Cezin müdürlüğü ve biri Marunî ve biri Rum ve Dürzî ve biri mütevalî olarak dördü Metn müdürlüğü ve yalnız bir nefer Dürzî olarak Şuf müdürlüğü ve bir nefer Rum olarak Kur'a müdürlüğü ve yine bir Rum Katoliği olarak Zehle müdürlüğü taraflarından mebus on iki nefer azadan mürekkep bir İdare Meclis-i Kebir'i olacak ve bu İdare Meclisi tevzi-i tekâlif ve Cebel'in varidat ve masarifat-ı idaresinin teftişine ve mutasarrıfın kendisine arz edeceği mesail üzerine âli tarikü'l-istişare mütalaasını vermeğe memur olacaktır.

Üçüncü Madde: Cebel-i Lübnan evvela sahil-i bahrde kâin olup ekser ahali ehl-i İslam olan Al-Kalmun nam kasaba hariç olarak aşağı tarafı ve seknesi Rum mezhebinde bulunan arazi-i mütejavire ile kur'adan ve saniyen Cebelü'l-Beşrî ve Zaviye ve BiladBatrunı havi olan Lübnan'ın Kıta-i Şimaliyyesinden ve salisen Bilad-ı Cibayet ve Cebelü'l-Menitre ve fütuh ve nıfs-ı Kestrivan'danNehrül'l-Kelebe kadar Lübnan'ın Kıta-i Şimaliyyesinden ve rabienZehle ve arazisinden ve hamisen Sahil-i Nasara ile Katar-ı Bulima arazisini şamil olduğu halde Metn'den ve sadisenCezin'e kadar Şam tarikinin Canib-i Cenubisinde olan mahalden ve sabienCezin ve Tefah'dan mürekkep yedi kazaya taksim olunacaktır ve zikr olunan kazaların her birinde ya ahalisinin miktarı nüfusuyla veyahut mutasarrıf olduğu emlak ve arazisinin ehemmiyetiyle galip bulunan mezhepten intihab olunarak mutasarrıf tarafından nasb ve tayin olunmuş birer idare memuru bulunacaktır.

Dördüncü Madde: Kazalar ber-vech takribi mademki iklimlere müşabih surette nahiyelere taksim olunacaktır ve her nahiyede kaza müdürlerinin inhası üzerine mutasarrıf tarafından nasb ve tayin olunmuş birer memur bulunacaktır ve her karyenin ahali tarafından intihab olunarak mutasarrıf tarafından nasb olunmuş birer şeyhi olunacaktır.

Beşinci Madde: Huzur-ı kanununda cümlelerin müsavî tutulması ve ayan-ı memleket ve hususiyle mukataacılara ait bulunan bi'l-cümle imtiyazatınfesh ve ilga kılınması mukarrerdir.

Altıncı Madde: Cebel'de herbiri mutasarrıf tarafından mansub bir hakim ve bir vekilden ve cemaat tarafından müntahab altı nefer resmî dava vekillerinden mürekkep birinci derecede üç mahkeme bulunacaktır ve hükümetin merkez-i idaresinde Sünnî İslam ve mütevalî ve Marunî ve Dürzî ve Rum ve Rum Katoliği cemaat-ı sittesinde mutasarrıf marifetiyle intihab ve tayin olunmuş altı nefer hakimden ve işbu cemaatin her biri tarafından tayin olunmuş altı nefer resmî dava vekillerinden mürekkep bir mahakeme-i Meclis-i Kebir bulunacaktır. Protestan ve Yahudî mezhebinde bulunan kesandan birinin davası zuhurunda zikr olunan on iki azaya şu iki mezhepten dahi birer hakim ve resmî dava vekili ilave kılınacaktır. Baş mahkemenin riyaseti mutasarrıf tarafından mahsusen tayin olunmuş bir memur tarafından icra olunacaktır. İhtiyacat-ı mahalliyye lazım gösterdiği halde mutasarrıfların birinci derecede mahakimin adedini tazife ve hükümetin suret-i

muntazamada cereyanı içünmarrü'z-zikr birinci derecede mahakimin bulunan yerileceği mahallerin şimdiden tayinine istihkakları olacaktır.

Yedinci Madde: Hakimü'l-sulh vazifesini ifa iden karye şeyhleri iki yüz kuruşa kadar olan davaları bilâ-istinaf hükm edeceklerdir. İki yüz kuruşdan yukarı olan deavinin rüyeti birinci derecede olan mahakeme meclislerine aid bulunacaktır. Mesalih-i muhtelite yani ikisi bir mezhepte bulunmayan eşhas beyninde tekevvün eden deavi de tarafeyn-i müdde-i aleyhin mezhebinde olan hakimü'l-sulhun hükmünü kabul etmedikleri halde deavi-i mezkûre her kaç kuruştan ibaret olur ise olsun derhal birinci derecede bulunan mahakimenakl olunacaktır. Kâffe-i mesalih esasen azanın ekseriyyet-i ârası ile rüyet olunacak ise de müdde-i ve müdde-i aleyh olan taraflar hem-mezhep buldukları halde mezheb-i sairede bulunan hakimi kabul etmemeğe istihkakları olacak ve fakat bu halde kabul olunmayan hükkâm mahakemede hazır bulunacaktır.

Sekizinci Madde: Mevadd-ı cezaiyyemahakemesinin üç derecesi olacaktır. Şöyle ki, kabahat hakimü'l-sulh vazifesini ifa eden karye şeyhleri ve cünha ve ceraim birinci derecede bulunan mahkemeler ve cinayet Mahakeme-i Meclis-i Kebir'i tarafından rüyet ve mahakeme olunacaktır ve işbu Meclis-i Kebir tarafından ita olunacak ilamlar memalik-i mahruse-i şahanenin sair mahallerinde mutad olan merasim ve muamelat ikmal olunmadıkça mevki-i icraya konulamayacaktır.

Dokuzuncu Madde: Mevadd-ı ticariye dair olan bi'l-cümle deavi Beyrut Ticaret Meclisi'nde rüyet olunacaktır. Tebaa-i ecnebiyyeden veyahut ecnebi himayesinde bulunan kesandan biriyle Cebel ahalisinden bir kimesne beyninde mevadd-ı adiiyyeye dair olan dava ile yine meclis-i mezkûr marifetiyle rüyet kılınacaktır. Şu kadar ki, Cebel ahali ile tebaa-i ecnebiyye beyninde zuhur edecek münazaata mümkün ise tarafeyn beyninde bade'l-ittifak hakem marifetiyle hükm olunacak ve bu halde Cebel-i Lübnan memurin-i mahalliyyesiyle düvel-i fehime-i mütehabbe konsoloslarının hükm tarafından verilecek ilamı icra ettirmeleri lazım gelecektir. Münazaalarını hakem marifetiyle rüyet ettirmek üzere tarafeyn beyninde ittihad hasıl olamaması cihetiyle davanın Beyrut Mahkemesi'ne havalisi tekdirde Cebel-i Lübnan mutasarrıfı ve konsoloslar heyeti ile müttefikten tanzim olunarak canib-i Bab-ı Âli'den tasdik olunmuş olan bir tarife mucebincenakl-i dava masarısını davayı kayb edecek tarafın tediye etmesi iktiza edecektir. Şurası mukarrerdir ki, tarafının hükm-i ittihazına muvafakatlarınıhavî olan mukavele senedi usulüne tatbiken tanzim ve imza etmeleri ve Beyrut Mahkemesi'yle Cebel'in Meclis-i Kebir Mahakemesi'nekayd ettirmeleri lazım gelecektir.

Onuncu Madde: Hakimler, mutasarrıflar tarafından nasb olunur ve idare meclisi azası karye şeyhi ve sancaklar dahi her bir karyenin ahali marifetiyle intihab kılınır. İdare meclislerinin azasının her iki senede bir sülüsü teccid olunarak azalıktan çıkan kesane be-tekrar aza intihab olunabilecektir.

On Birinci Madde: Hükkâmın kâffesi muvazzaf olacaktır. Eğer bunlardan birinin irtikâb veyahut saffet-i memuriyyetine yakışmayacak surette bir hareketi lede'l-tahkik tebyin eder ise işbu hakim azl olunduktan başka irtikab eylediği kabahate göre tedip olunacaktır.

On İkinci Madde: Bi'l-cümle mahakim meclislerinde umur-ı murafaa alenî olarak bir kâtib-i mahsus tarafından zabt-ı dava kılınacaktır ve bundan maada işbu kâtib emval-i gayr-ı menkule ferağ ve intikalatına dair olan senedatin bir defterini tutmağa memur olacağından senedat-ı mezkûre usulü vechile işbu defter kayd olundukça muteber tutulmayacaktır.

On Üçüncü Madde: Cebel-i Lübnan ahalisinden sair sancaklar dâhilinde irtikâb-ı cürm eden müttehemlerin davaları cürmün vukubulacağı sancakta ve sair sancakların ahalisinden Cebel-i Lübnan dairesinde irtikâb-ı cürm eden kimesnelerin davaları Cebel-i Lübnan'da muhakeme ve hükm olunacaktır. Binaen aleyh gerek yerliden ve gerek başka mahaller ahalisinden Cebel-i Lübnan'dairtikâb-ı cürm ederek ahir bir sancağa firar

eden müttehemler Cebel-i Lübnan idaresi tarafından vaki olacak işar üzerine derhal ol sancak zabıt tarafından tutulup idare-i mezkûre tarafına teslim olunacağı misilli kezalik gerek sair mahaller ahalisinden ve gerek Cebel-i Lübnan ahalisinden aher bir sancak dahilinde bir cürm irtikâbıyla Cebel-i Lübnan'a firar eden müttehemler dahi ol sancak zabıtının işarı üzerine Cebel idaresi tarafından derhal tutularak mezkûr sancak tarafına teslim kılınacaktır. Bu makule müttehemininaid oldukları mahkemelere iadesi hususuna dair ita olunan evamirin icrasında müsamaha veyahut esbab-ı meşruaya mebni olduğu ispat olunamayacak tehiratı tecviz eden idare memurları haklarında o makule müttehemleri hükümetten ketm ve ihfa iden eşhas misillibermuceb-i kanun icra-yı mücazat kılınacaktır. El-hasil Cebel-i Lübnan idaresiyle civarında bulunan sancaklar idaresi beyninde olacak münasebat memalik-i Devlet-i Aliyye'nin sair sancakları beyninde cüzi ve düstürü'l-amel olan münasebatın aynı olacaktır.

On Dördüncü Madde: Evkat-ı adiyede asayişin muhafazası ve kavaninin icrası bi'l-hassa ahalinin ale't-tahmin bin nüfusu üzerine yedi nefer hesabıyla tahrir olunmuş muhtelit bir fırka-ı zabtiyye marifetiyle mutasarrıf tarafından tayin olunacaktır. Hanelerde zabtiyye ikamesiyle havale usulü ilga olunarak onun yerine mahkûmun ahz ve habsi gibi esbab-ı icraiyye vaz olunacağından zabıta memurlarına ahalden gerek nakden ve gerek aynen bir güne ücret talep etmeleri tedibat-ı şedide altında olarak men edilecektir ve zabıtalının üzerinde bir üniforma veyahut memuriyetlerinin alamet-i farikası olacaktır. Zabtiyye fırkasının adi zamanlarda mahmul olduğu kâffe-i vezaifi ifaya muktedir olduğu mutasarrıf tarafından tasdiki olununcaya kadar Beyrut'tan Şam ve Sayda ve Trablus yolları asakir-i şahane ile muhafaza olunacaktır ve bu asker mutasarrıf refakat ve idaresinde bulunacaktır. Ahval-ı fevk alâdede ve lede'l-iktiza mutasarrıf idare meclis-i kebirinin reyini aldıktan sonra Suriye'de olan hükümet-i askeriyye tarafından asakir-i muntazamanın muavenetini talep edebilecektir. Bu askerin bi'z-zat kumandasına memur olan zabıt ittihaz olunacak tedabiri mutasarrıf ile kararlaştıracak ve harekât ve nizam-ı askeriyyemisilli sırf askere ait olan mesailde zabıt-i müşarünileyh muhtar ve müstakil olduğu halde Cebel'de bulunduğu müddetçe mutasarrıfın maiyyetinde olacak ve onun mesuliyeti tahtında hareket edecektir. İlet-i gaiyye vürudu ber-taraf olunduğu mutasarrıf tarafından kumandana resmen ifade ve ilan olunduğu gibi asakir-i merkume Cebel'den çekilecektir.

On Beşinci Madde: Devlet-i Âliyye Cebel'in el-yevm muayyen olan ve ahvalin müsaadesi hînde yedi bin keseye iblağı caiz bulunan üç bin beş yüz kese akçe vergisini mutasarrıf vasıtasıyla tehşilederkâr olan hakkını muhafaza edip şu kadar ki bunun mahsulü her şeyden evvel Cebel'in idaresi ve menafî-i umumiyyesimasarıfına mahsus tutulacak ve ziyadesi olduğu halde hazineye ait olacaktır. İdarenin hüsn-i cereyanına gayetle elzem olan masarif-i umumiyye hasil tekâlifi tecavüz eder ise işbu fazla masarif hazine-i celiledentesviyye olunacaktır. Bahalıklar yani emlak-ı hümayun varidatı vergiye dahil olduğundan varidat-ı mezkûre hazine-i celile hesabına olarak Cebel sandığına teslim kılınacaktır. Fakat amal-ı umumiyvesairmasarif-ı fevk alâdeden kendisinin evvel emirde kabul ve tasdik etmemiş olduklarını saltanat-ı seniyye ifa etmeyecektir.

On Altıncı Madde: Cebel ahalsinin mahal-be-mahal ve milletbe-millet bir an ikdam tahrir nüfusuna mübaşeret olunacak ve mezru' olan kâffe-i arazinin bi'l-hassa haritası yapılacaktır.

On Yedinci Madde: Yalnız manastır ruhbanı ile Kilisabasaları efradı beyninde olan kâffe-i deavide maznun veyahudmüttehem olan taraflar hükümet ruhbanıye tabi olubmeger ki biskoboshane bunların adi deavi meclisine havalesini taleb ile.

On Sekizinci Madde: Hiçbir emakin-i ruhbanıyye gerek ruhban ve gerek avam-ı nas hükümetin takip ve taharri eylediği eşhasın ilticalarını kabul edemeyecektir. Bâlâda mestur on sekiz madde Cebeli Lübnan'ın

nizamat-ı esasisi olarak âli maâşa allah-ı tealadüstürü'lamel tutulup cümle tarafından hurufu be-huruf icra ve infazına kemal-i itina ve dikkat ve hilafından gayetü'l-gayet hazer ve mücanebet olunması idare-i kata mülûkânem iktizasından bulunduğunu ilanen işbu ferman-ı alışanımsadrolmuşdur (Reyhan, 2006: 171-181).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Tuğba MANSUROĞLU
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Nimet Fahri Öksüz Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Antalya
Yabancı Diller	Arapça ve İngilizce
E-Posta	tugbamansuroglu@gmail.com

